

LOCKE'S ESSAY  
SARRATI

in Academia  
Cantabrig. 1704  
stantia & dignitatem diuinæ Legis libri  
duo, in quibus cogitatur, & cogitores refel-  
luntur, & quomodo in aliis libris Dñi cum bo-  
minibus fœdus, ac concordia etiam ipsum  
comprehendat, fiduciam habentem in nobis  
acquirat explicatur; ex vero doctrina Sacra-  
rum literarum antiquariorum, & recentiorum  
qui vestrum ac recentium regni  
monij confirmant.

Adiectus est aliis quidam tractatus  
ciusdem Authoris in quo docet ex-  
petitionem oblati à mente boni  
& fiduciam ad fidei iustificantis  
naturam perunere.

TH  
J. B. 114  
LOCKE,  
Excudebat Henricus Midletonus  
impensis G. B.

—**АДІЛІСІ**

**ІМАНІ**

Сімейка / М. Абділов / 2000

—**АДІЛІСІ** СІМЕЙКА / М. Абділов / 2000

іні зігді стартів орнітологічної експедиції  
Міжнародного Товариства зоологів, які очі

кувалися в ІІІ з'їзді зоологічних товариств  
міжнародного зв'язку, що відбувався в місті

Боденському озері, Швейцарія, 1999 р.

—**АДІЛІСІ** СІМЕЙКА / М. Абділов / 2000

—**АДІЛІСІ** СІМЕЙКА / М. Абділов / 2000



—**АДІЛІСІ** СІМЕЙКА / М. Абділов / 2000

REVERENDISSIMO  
IN CHRISTO PATRI,  
Domino Iohanni Whitgifto, Ar-  
chiepiscopo Cantuariensi, totius  
Angliae Primatis ac Metropolitano  
Regiaeque Maiestatis consiliario.



Vanta apud omnes esse  
debeat legis diuine au-  
ritas (Reverendissime in  
(Christo pater) perspicu-  
um esse videtur, ex eo primum, quoct  
ipse Deus opt. max. ex celo quondam in-  
huc terras delapsus, eam suo ipsius ore,  
ne de authore dubitari posset, audiente  
toto Israele, hoc est, sexcentis, et am-  
plius hominum milibus, pronunciare  
primum, deinde lapideis etiam dubius  
tabulis (ne corrumpi posset) suo ipsius  
digito, ad aeternam memoriam inscul-  
pere dignatus est. Deinde ex eo quod  
eam Israeli, hoc est, filio suo primoge-  
nitio iurio tulerit, quem tum in pecu-  
liare populum sibi adoptas, omni bono-

## QVI. 12 EPISTOLA.

rū genere cumulare ad verāq; felici-  
tate perduceere cōstituebat. Hoc n.nū-  
quā sapientissimus huius mundi prin-  
ceps fecisset, nisi eā mortalibus, suoq; im-  
primis Israēli nō modo vtile sed maxi-  
mē necessariā, atq; salutarē fore iudi-  
casset. Vnde igitur dices, exortę tandem  
sunt horrēde Manichæorum & vete-  
rū, Basiliidis, Marcionis, &c. recentiū-  
q; nonnullorū hereticorum tā nefaria  
de lege opiniones: qui eā totam carna-  
lem, atq; mortiferā esse volūt? quorum  
quidā eo etiā furoris eruperunt, vt il-  
lam nō à deo, sed à cacodæmone latā, (t)  
per Mose Iudeis ad ipsorū exitium tra-  
ditam affirmare ausi sint. Hac scilicet  
fuit Manichæorū pietas, qui tot in or-  
be mala vidētes, quorum deum autho-  
rē facere, quū nefas esse recte indicarēt,  
duo rerum principia cōfinxerunt, vnū  
bonarum alterū malarum: huic autem  
hanc

## EPISTOLA.

hac legē ut pote carnalem, atq; morti-  
ferā, in hominūq; perniciē latā ascrip-  
scruis, quorum postea furores nō pauci,  
quidā apertius, alij tectius inseguunt  
sunt. At qui hic audiendus erat Moses  
reliquiq; prophetā, & apostoli, ut quid  
de lege, legisue autore sentiendum esset  
intelligeretur. Norat Moses, à quo, &  
in quem finem pā accepisset. Is vero de-  
um illius autorem ubiq; laudat, & te-  
statur ad vitā suissē dātā. Ego (inquit)  
testor cœlū & terrā, me vobis proposu- Deu.30.19  
isse vitā & mortem, maledictionē &  
benedictionem, nō tamē ut moreren-  
tur, aut in maledictionē incurrent:  
sed ut propositā in lege vitam & bene-  
dictionem eligerent, qua repudia-  
mors, & maledictio insequerentur. E  
prophetū unū pro omnibus adducam,  
sed etē legis peritissimum: & à quo quis  
que legis huius esset natura, & in

## EPISTOLA.

quem finem latet discere poterat. Is est  
David, qui Psal. 19. legē ita describit:  
Lex dei (inquit) integrans, restituens  
iurūq[ue]m: testimonium Dei verum, sa-  
pientiam effratim impetrans, mandata  
videlicet reb[us] ales, iustitia corporis, praecep-  
tum dei purum, illuminans oculos, timor  
Dei mundus permanens in eternitate:  
iudicere Dei sunt ipsa veritas; Et iusti-  
fici sunt pariter: desiderabilia sunt u-  
na, & quod quidem purissimo, sunt que-  
- melle dulciora, melle (inquit) optima,  
Et qui etiam tota Psal. 19. canticum  
misericordie extollit. Quid Paulus qui ca-  
- aliquando montifera, & literam oc-  
- ciidit, certaratione nominavit? Non  
malum de ea simpliciter, & compre-  
hensio Legislatoris diuine loquitur, spi-  
ritusq[ue]m appellat, quod in isti caroq[ue]m  
impedit, quoniam iuriu[m] civi eam non in-  
sistim opponit. Lex (inquit) spiritusq[ue]s  
est,

## EPISTOLA.

est, ego autem carnalis sum, quo etiam  
loco eam ad vitā datam fuisse tradit,  
quam isti ad humani generis exitium  
promulgatam aiunt. Et quomodo que-  
so ad vitam data non esset, quum per-  
fectam nobis iustitiā describat, qua v-  
nā ad vitam peruenitur? quin etiam  
ei qui eā violarit sacrificia proponit,  
quibus admissum piaculum deleri, et  
ipse deo reconciliari possit Christumq;  
ipsum ad quem (ut ad suum finem) tota  
tendit, tam graphicè ubiq; depingat,  
totumq; mortis, et resurrectionis illi-  
ne mysterium? Deniq; nisi recte & spi-  
ritualiter intellecta, quicquid Israëli  
fuit ad salutem necessarium comprehen-  
dat, cur Deus illi quicquam addi-ve-  
tar? Num ludificatus est populum su-  
um dilectum? Hac n. sententia: nihil  
adde: nihil detraberis: non facies quod  
tibi videtur bonū, sed id tantum, quod

## EPISTOLA.

tibi præcipio hodie: ut etebantur Iudei  
Christū ipsū recipere, nisi is lege inclu-  
datur, debuerūtq; illū trucidare ut fe-  
cerunt potius quam in illū credore, nec  
peccatum est in illum nō credere, si hoc  
lex nō iubet, quum sit peccatū nihil ni-  
si legis trāgressio. Sed quid Christus?  
Si crederetis Moysi (inquit) mihi cre-  
deretis, quia ille scripsit de me. Et alio  
loco exorsus à Mose & prophetis in-  
terpretabatur in omnibus scripturis,  
quæ de ipso scripta erant. Erat ergo in  
lege Christus: omnium videlicet sacri-  
ficiorū, rituum, & ceremoniarum ani-  
ma. Petras (inquit Apo.) erat Christus.  
Et patres cādem nobiscum spiritualem  
escā ederunt eundemq; spiritualem po-  
tum biberūt, nempe Christū. Ex quibus  
manifestū est quā de lege nō humiliter,  
sed præclarè sentiendum sit: neq; tamen  
desūt, quæ cōtra obuici possint ex Paulis

## EPISTOLA.

aliorumq; scriptis desumpta , que le-  
ctoribus negotium non minimum fa-  
cessunt, & nonnullos in errorem abri-  
piunt . Imò verisimile est horrendos  
illos errores , quos ante attigimus , ex  
detortis quibusdam Pauli dictis , an-  
tiquos , & recentiores quosdam here-  
ticos & hauisse sibi & propinasse a-  
lijs , contendentes totum vetus testa-  
mentum carnale : & eos qui sub lege  
vixerunt Christi spiritu destitutos ,  
seruos fuisse non filios : Deum timu-  
isse , non amasse : presentisq; tantum in  
terra Chanaan , non autem futura fa-  
licitatis unquam participes fuisse , ve-  
luti siue , quos Deus in pingui illa mel-  
le ac lacte diffluente , terra citra meli-  
oris vite spem saginaret . Deniq; eo-  
usque progressi sunt quidam , vt nega-  
rent veram Christi Ecclesiam ante Io-  
hannis baptismum colligi in terris cœ-

## EPISTOLA.

pisce: cuncta que præcesserunt inanes  
fuisse typos nobis destinatos, veteribus  
inutiles. Que ex eo fluxerunt omnia  
quod nec legis vim, nec Pauli de ea  
scribentis mentem intelligentes, Chri-  
stum ab ea excluderint. In quem si cre-  
dere, non iubet, prohibet: nec quic-  
quam nisi carnale, & mortiferum  
continet. Hoc autem quam falsum im-  
piumq; dictu sit, ex eo liquet quod A-  
post. ad Heb. 1. 1. ait: Abelem, Enoch,  
Noe, Abrahamum fidem habuisse  
quam meliorem, hoc est, cœlestem patri-  
am experient, & quererent: ideoq;  
Deum non erubuisse se vocari eorum  
Deum. Et ne quis has dicat, ante la-  
gem vixisse, eos etiam qui sub lege fu-  
erunt recenset, & idem de illis com-  
memorat. Quin Mosem, ipsum le-  
gislatorem ait, per fidem reliquise  
Aegyptum, & maiores dinitias iuda-  
casse

## BRISTOLI

cuisse approbationem Christi, quā thesauros Aegyptiorum. Est ergo pestifera de lege opinio, qua Christus ab illa fuisse desq; excluditur: & maledicarum antiquarum, & recentium heresiam seminarium. Habet tamen hic locus permulta difficultia, queque illustrations indigeant, sed quae intellecta commoditatem non mediocrem afferant, ad quam plurimos Pauli locos enodados grauiissimasq; de lege & euangelio controuersias intelligendas, & dirimendis: quas ita nonnullis definiti solent, ut legis dignitati, & sanctitati multum derogetur: quasi ea euangelio ex diuinitate opposita nobis genuina mortis causa sunt, ut euangelium vitæ. Quae sententia nisi benignissime expatatur, aut cum damnatio illis hereticibus conspirat, aut ad illas imprudenti viam fecerit. Quid enim  
apud

## EPISTOLA

apud me perpenderem in animum in-  
dux i quedam de hac re scribere, que  
in duos digessi libellos : quorum pri-  
ore aliquot ex sacris literis petitis ra-  
tionibus, veterum que & recentium  
theologorum authoritate, demonstra-  
re conati sumus legem per Mosem tra-  
ditā, Dei cum hominibus fædus, gra-  
tuitasq; promissiones continere, fidēq;  
a nobis exigere, quibus illa excipian-  
tur. Posteriore autem ad ea que con-  
tra obijci & possunt & solent respon-  
di: non quidem ad omnia, sed ad pra-  
cipua, ex quibus reliqua expediri fa-  
cile posse putem. Hec autē nobis cūm  
ecclesie profutura videantur, quin in  
lucem prodeant, prohibere nolumus,  
id presertim iamdiu efflagitantibus  
quibusdam amicis. Patronum vero  
querentiā cui consecrarentur, nec diffi-  
cili, nec longa deliberatio fuit. Te  
enim

## EPISTOLA.

enim (literarū Mæcenas optime) quū  
summū in Anglicana hac ecclesia di-  
gnitatis gradum teneas, illiusq; gu-  
bernacula tam prudenter admini-  
stres, nec dignior inueniri potest, nec  
commodiorem libellus expetit. Dein-  
de tu me (vir amplissime) ex quo hoc  
appuli ijs beneficijs deuinxisti, ut ē  
me hoc deceat, nec tibi ingratum futu-  
rum sperē. Me namq; hominē peregri-  
nū quum hic duodecimū abhinc annū  
procancellarij munus obires theologie  
in hac schola professorem, tua, ē voce,  
ex electorum suffragijs creasti et manu,  
libelli videlicet traditione in eius-  
de muneris possessionē misisti, quo ad-  
huc funditus sum, et Dei gratia fun-  
gor. Et quamuis hinc comitante tota  
pene academia, nobis paulo post erep-  
tus, ad summos honores euectus sis, E-  
piscopatu, dico, et Archiepiscopatu,  
eundem

## ERISTOLA.

eundē tamen erga nos animū semper  
gessisti: nec cūdidos tuos mores sum-  
mis istis honoribus, quib[us] cūlatus  
es, immutatus, nisi in melius vñquam  
animaduerti. Quoties te (vir clarissi-  
me) inuisi (quod me frequenter fecisse  
testes habeo permultos) toties en me  
humanitate, & comitate accepisti,  
mensa, familiariq[ue], colloquio dignatus,  
vt nisi hec recorder, indignum me vi-  
ta iudicem. Scio te (mi Domine) preter  
gratā forsan acceptorum benefiorū,  
memoriā, quam gerimus, & nobis nihil  
expectare, nisi vt munere nobis impo-  
sito, sedulo fungentes, theologium hic  
studiu[m] pro viribus excitemus. In quo  
quid ab initio præstiterimus sunt qui  
non ignorant, nec tuā dignitatem la-  
tere existimā, qui de tuis Cantabrigi-  
ensib[us], persape soleas percontari. Nos  
vero grati animi indicium esse existi-

man-

## EPISTOLA.

mantes, ei cui multum debeat, plurimum debere velle, ad tuā adhuc benignitatem configimus, rogantes, atq; obsecrantes, vt hic libellus sub tui nominis auspicijs in publicum prodire audeat: hoc enim, si liceat, eum tantā lucem, haud difficulter ferre posse speramus. Hanc autem si ferat hoc uno beneficio, reliqua ita cumulaueris, vt in perpetuum tibi deuinctissimi, Deum opt. max. semper rogaturi simus, vt te (Reuerendissime in Christo pater) diu superstitem, & incolumē huic regno, Ecclesiae, nobisq; tuis conseruare pro infinita sua clementia dignetur.

Cantab. Anno Domini 1586.

Octob. 21.

Tui nominis & dignitatis studiosissimus,

PETRVS BARO.

## Ad Lectorem.

*Non eadem sentire bonis, de rebus ijsdem,  
Incolunt licet semper amicitia.*

**N**E te offendat ( humanissime Lector) quòd veterum recentiumq; præcipue theologorum , tot , tamque longas , huie libello inseruerimus sententias . Hoc enim a nobis factum est , primum ne hęc de lege sententia noua cuiquam videatur , quuni sit totius Ecclesiæ iudicio & consensu approbata . Deinde quòd citati à nobis loci , ita selecti sint , & insignes , vt ijs legendis non voluptas modo sed uberrimus etiam frustus percipi possit . Denique quòd ab illis , plenius , & planius , quam a nobis fieri potuisset , id quod volumius , fuerit explicatum .

*Christo seruimus, Christo credentibus uni  
Nostra hac scripta damus: cetera turba vale.*

**Q**uis fidei scopus est ? Christus , quis legis ? & ille Christus : qui nostræ est victima sacra luis . Deniq; quo medio colitur Deus ? auspice Christo : Quem iuuat innumeris ferre patrocinium . Ergo fidem nobis lex præcipit . Id quoque verè Concludit libri pagina docta tui .

*Ioan. Ber. Aurel.*



# De præstantia, & dignitate Diuinæ Legis,

*Liber Primus.*

**CAP. I.**

*De errore Indiaorum.*



Etus est de le-  
ge Mosis que-  
stio, quæ sit il-  
lius vis, & na-  
tura, quemq;  
in finem data  
fuerit. De qua  
Paulus aduer-  
sus Iudæos, &  
August. con-  
tra aduersari-

xium legis, & Prophetarum, alijque hoc sæ-  
culo multi in quosdam Anabaptistas multa  
scripsierunt: vnde nec nouam esse, & multos  
in ea explicandâ iam olim intra se dissensi-  
se, ac nonnullos etiam hic grauitè halluci-

A

natos

natos fuissc manifestum est. Quod quale sit,  
quia nosse expedit, paucis explicandum,  
initio à Iudæis facto, quos alij inseguunt  
sunt. Hanc igitur legem Deus Iudæis, quem  
sibi in peculiarem populum adoptabat ipse  
tulit, quæ illis esset ad Christum, veramque  
iustitiam, ac vitam pædagogus, suoque ipsius  
ore in Monte Sinai primum pronuntia-  
uit, audiente toto Israële, hoc est, plus quam  
sexcētis hominum millibus: deindè ne for-  
tè intercederet, vllōue modo adulteraretur,  
suo etiam digito, ut loquitur Moses, lapideis  
duabus tabulis eandem inscripsit. Ac pre-  
tereà, ne breuitas, qua primus usus fuerat,  
obscuritatem pareret, per Mosen & Pro-  
phetas, tandemque per Christum, & Apo-  
stolos ita explanauit; vt de germano illius  
sensu dubitari non posse videretur. Atta-  
men hic Iudæos fœdissimè, & toto, ut aiunt,  
cælo errasse apparet, non modò ex Mosis,  
& Prophetarum, Christique & Apostolo-  
rum scriptis, perpetuisque fermè reprehen-  
sionibus: sed etiam ex eo, quod Christum  
ipsum Legis animam, ut legis aduersarium,  
Mosiq; contrarium dira, atque ignominio-  
sa morte affecciint, quod certè nunquam  
in animum induxissent, si legis suæ vim, &  
mentem perspectam habuissent, quum sit,  
ut ait Apostolus finis legis Christus, & lex  
ad Christum pædagogus, yndè illud Chri-  
sti,

sti, si Moysi crederetis, mihi etiā crederetis: " de me enim ille scripsit. & suos hēsitanter " confirmans ait, O arientes, & tardi ad cre- " dendum omnibus quæ loquuti sunt Pro- " phetae. Nonne hoc oportuit pati Christum, " inquit, & intrare in gloriam suam. Atque " exorsus à Mose, & prophetis interpretaba- " tur in omnibus scripturis, quæ de ipso scrip- " ta erant. Errarunt ergo in sua lege Iudei: & præcipuus eorum error in eo fuit, quod Christum in illa depictum non animaduer- " terint: proptereāq; in illum impegerint, an- " gularem scilicet lapidem. Quod futurum prædixerat Esaias, Et in ipso legem ferente Mose adumbratum fuisse narrat Paulus. Mo- " sis etenim ad Deum conuersi, & cum illo lo- " quentis reiecta splendebat facies, ad popu- " lum reuersi, & iussa referentis velamine ob- " regebatur, quod tantum illius splendorem non ferrent Iudaï.

Eodem autem modo Iudeorum sui tem- " poris excectos fuisse sensus, ait Apostolus, " & vsq; ad illum diem velamen illud maner- " re, nec tolli, eò quod aboleatur per Chri- " stum, in quem ipsi non crederent: vsque in 2 Cor. 3. 10. & illuc Cal. hodiernum diem, inquit, quum legitur Mo- " ses velamen eorum cordibus impositum est, " auferetur autem ubi conuersus fuerit ad do- " minum. Quis conuersus? Moses videlicet, " vel lex ipsa ad Christum relata. Tum enim "

*Calvin. 2.* velamen ipsum deponit, rotaq; resplendet.

*Cor. 3. 16.* „ Nam quum legis finis , ad quem sit referenda sit Christus, aliò transuersa fuit cum inde Christus excluderunt Iudæi. Et sicut in lege absque Christo per deuia vagantur : ita lex ipsius inuoluta est instar Labyrinthi , donec ad suum finem referatur, qui est Christus. Quòd si Christum in lege aliquando querant perspicua Dei veritas patefiet illis : alioqui mortifera. quum enim Christus sit legis spiritus, tum demum viua & viuifica fuerit si à Christo inspiretur. Quemadmodum anima ad corpus accedente fit viuus homo, prædictus intelligentia, & sensu, & ad vitales actiones idoneus. Quod si collatur anima à corpore restabit inutile cadaver, omniq; sensu vacuum. Idem etiam post Paulum in Mose fuisse adumbratum testatur August.

*Lib. 2. contra adnct.* his verbis. Quod autem dictum est de ministro veteris testamenti Mose, quod non potuerit intendere filij Israel in faciem eius,

*legis cap. 7.* propter gloriam vultus eius, signum erat, quia in lege Christum intellecturi non erant : & ideo velamen inter faciem Mosis, & ipsos possum erat, ut non intenderent, sicut scriptum est, filij Israel usque in finem: finis autem Legis quis est ? Ad hoc non ego, sed Apostolus ipse respondeat : finis enim legis Christus omni credenti: finis, inquam, perficiens, non interficiens, inquit. Sic ergo Iudæi

# dignitate diuina Legis. 5

Judæi in præcipuo legis suæ capite halluci-  
nantes, & in ea tamen ita præcipua sui parte  
mutilata iustitiam ac vitam quærentes, um-  
bris ac mortuis legis operibus adhærent,  
Christumque omissi iustitiae ac vitæ autho-  
rem pertinacirer adhuc repudiant.

## CAP. 2.

### De Manicheorum & quorundam alio- rum errore.

Vdæos autem sequuti sunt alij poste à cō-  
plures , qui hic etiam grauiter errarunt,  
dum Dei iustitiam lege propositam igno-  
rantes suam stabilire quoquo modo conan-  
tur: quorum quidam eò dementię progres-  
sifunt, vt ipsam Dei legem vt malam, & à  
mali principio, hoc est, tenebrarum princi-  
pe, qui Moysi apparuisset, mandatāque de-  
disset profectam esse dicerent: id scilicet ex  
eo colligentes, quod Paulus illam vocet mi-  
nisterium mortis, & condēnationis, de qui-  
bus August. qui contra aduersarios legis, &  
Prophetarum, scribens libri primi initio ait:  
Non solum Manichæos legem condemnâ-  
se, sed etiam Marcionistas, & alios nonnul-  
los, quorum sectæ non ita populis Christia-  
nis innotuerint, &c. Nec defuerūt hoc tem-  
pore ex Anabaptistis quidam, qui etsi le-  
gem non à malo principio ortam esse di-

A 3 cant,

dicant, illius tamen vim penitus eneruent, existimantes legis, veterisque testamenti promissiones omnes, & minas, præmiaque, & supplicia hac terrena vita circumscribi: ac proinde neminem eorum, qui sub illa vixerunt ad meliorem unquam aspirasse aut peruenisse. Adeoque nec fidem ludæis unquam nisi de rebus terrenis lege preceptam fuisse, sed Deum eos qui sub lege essent in pingui illo melle, & lacte disfluente Chananeæ solo tanquam sues citra melioris vitæ spem saginare modò atque in ipsis, ad quos tamen nullo modo pertinerent, cælestia dona adumbrare voluisse ijs, qui sub Christo victuri essent. Nec dubium est alios hic præterea lapsos esse, qui legem euangelio, ipsumq; decalogum fidei ita opponunt, quasi ex diametro inter se aduersarentur: nec ullo modo fieri posset, ut illo fides contineretur, aut præciperetur, ex quorum sententia incommoda haud multò leuiora consequerentur.

## CAP. 3.

*De dissimili Indoorum, & Manicheorum atque Anabaptistarum errore.*

**Q**uamuis autem diuersi, & inter se malum discrepantes fuerint istorum eriores

rores in eo tamen conuenerunt, vt legi, quod præcipuum erat, detraherent: quod sic verum est, vt hoc illis dissimili modo contingit intelligendum. Nam Iudæi Christum repudiantes, & à lege excludentes, legi tamen tantum abest, vt quicquam detracerint velint, vt contrà Christum in eum finem à lege excludant, vt illam magis extollant in ipsa sola absque Christo; immo in ipius umbris iustitiam, ac vitam quaerentes, perinde atque si aut illani perfectè praestarent, aut ubi in illam deliquerunt, sacrificis, ablutionibus, alijsq; ritibus, ac ceremonijs, contractam maculam, quoties liberet, delerent: atque ita nulla Messiaæ sed solius legis opera iusti semper ac Deo grati essent. quod si foret quid illis ceremonijs, eoque populo fælicius dici posset? Hæc nimirum causa fuit, cur sibi ab initio & Christum, & euangeliū repudiadum iudicarint, ne in legē comitterent, cuius non Messiaæ officium esse crederent peccata expiare, iustitiamq; conferre, & cum Deo homines reconciliare, vt in æternum bearetur. quod quia Euangelij præcones Christo tribuebant, illum vt Moysi, Legi, Deoque contrarium inimicum, & hostem infectati sunt, & infectantur: quia maxima illa bona à Deo solo idque per legem non per Messiam expectant: A Messia vero quem Deum non fore putant, mi-

nora hæc, nimirum vt se per legem iustos  
iam & Deo charos à seruitute, de miseria,  
qua ab alijs gentibus opprimuntur, in per-  
petuam libertatem vindicet; in patriam  
**Chananęam** reducat, & omni bonorum ge-  
nere in hoc sèculo cumulet. Sic, inquam,  
Iudæi magnificè de lege loquuntur, & sen-  
tiunt, dum ex illa propriam iustitiam stabi-  
lire conantes, vt nosler ait Apostolus à di-  
uina iustitia lege ipsa proposita miserè exci-  
dunt. Reliqui verò Manichëi, Anabapti-  
stæ, &c. ita diuini legi quod præcipuum est,  
detrahunt, vt etiam illum difforment de il-  
læ aut impiè, aut niinis humiliter sentien-  
tes. Nam illi legem à principe tenebrarum  
originem habuisse, & ad hominum pernici-  
em, & condemnationem tantùm in hunc  
mundum introductum fuisse volunt. Hi ve-  
rò licet à Deo profectam esse agnoscant: i-  
ta tamen deprimunt, vt nihil ea, nisi tempo-  
rale, & carnale sapiat, nec illa Deus Iudæo-  
rum saluti ullo modo consulere voluerit: sed  
tantùm in illis in terra Chananęa fortunatis,  
nobis cœlestia bona adumbrare. Horum er-  
go vtrorumque sententia longè à Iudæo-  
rum mente abest, qui diuinæ legi, excepto  
**Christo** nihil non tribuendum esse opinan-  
tur, ergo vtriq; in Christo à lege excluden-  
do inter se consentiunt: in reliquis autem  
maximè dissentunt. Neutis vnquam sibi

satisfacientibus, illis quidem in sua lege aduersus Christum extollenda, his verò in illa ipsa aduersus Deum illius authorem deprimenda, in quo sanè hi videntur à legis illius maiestate, veritate & natura, quam ubique celebrant sacrae literæ, longius recessisse.

**CAP. 4.**

*Quam noxius sit, scđuloq; vitandus hic  
error.*

**E**X his verò perspicuum esse existimo istos umnes ex eo errandi causam arripuisse, quod legis umbram potius, quam legem ipsam: legisue cadauer ac nudam literam non autem spiritum in lege spectarint, ut antè attigimus. Quamobrem nobis de lege ex ipius fine, & Legislatoris mente spectata multò sanctius, & religiosius sentendum, & iudicandum est: atque hoc singulari animaduersione dignum videtur, ne *Cal. 2. Cor. 3. 17. cgl.* hīc impingentes vel sacra oracula peruerterimus, vel minus verbi gratia intelligamus, qualiter sint concilianda illa encomia, quibus Dauid legem commendat. *Psa. 19.* Lex Domini perfecta conuertens animas illuminans oculos, sapientiam præstans parvulis & similia, cum Pauli sententijs in specimen repugnatibus. *Quod ea ministerium sit*

*A 5 pecca-*

*Calvin. 2.**Cor. 3.17.**Cal. 2. Cor.  
3.7.*

peccati & mortis : Litera, quæ nihil quam occidit: & similia, quæ male intellecta magnos sæpè pepererunt in ecclesia errores. lex quidem ubi animata est à Christo iure in eam competunt, quæ David commemorat. Si Christus auferatur, ut à Iudæis auferebatur, talis est priorsus, qualem describit Paulus : Ministerium videlicet mortis, & condemnationis Nam idem ipse Paulus eadem epistola, cap. precedenti. Euangelium etiam vocat odorem mortis ad mortem, quia Christus ipse est petra scandali, & lapis offendiculi positus in ruinam multorum. Cur ergo in solam legem competere diceret Apostolus, quod illi est cum Euangelio commune? Nam si respondeas per accidens fieri, quod Euangelium mortis est materia, adeoque occasionem magis esse, quam causam, quum suapte natura sit omnibus salvare nondum soluta est difficultas. Nam de lege ritè idem respondebitur. Vnde constare potest Paulum in illo loco, non simpliciter sed grauius de lege esse loquutum propter inueteratum Iudeorum de lege errorem, quum ipse ad Romanos 7. Legem ad vitam datam fuisse dicat, eamque spiritualem vocat; nempè quod spiritum, fidemque requirat. Quin Moses ipse cui cum Paulo probè conuenit, de Lege loquens dicebat, Deuter. 30. contestor hodiè contra vos cœsum,

Ium, & terram me vitam, & mortem vobis proposuisse benedictionem, & maledictionem, quare elige vitam ut viuas cum semine tuo. Sed de hoc satis.

CAP. 5.

*De Authoris proposito.*

NEque enim hic nobis est in animo vel singulos de lege diuina errores enumere vel iam enumeratos speciatim refellere, sed quin persuasum habeamus, retro eiusmodi Iudæorum, Manichæorum &c. errores inde profluxisse, & improuidas hominum mentes occupasse, quod in legis superficie occupati, illius viam, & naturam penitus non introspicerint, ac propterea ei, quod præcipuum erat, & Legislatoris naturæ conuenientissimum detraxerint, Dei nempè tum cum Israele iustum fædus, gratuitasque in victuro Christo promissiones, quæ proposita vitz æternæ spe fidem, iustitiamque ab Israele exigerent: sicque illum ad Christum qui finis, & scopus est, legis, perducerent. Nunc tantum in animo habemus hoc ipsum planius facere, & eatenus duntaxat de legis præstantia, de dignitate dicere, quæ nobis Deus pro sua benignitate concedere dignabitur. Si enim hoc præstare possimus, hoc est, si quod illi diuinæ legi detraxe-

traxerunt eidem omnino tribuendum esse  
aperte demonstrans, (quod à diuina cle-  
mentia precainut & speramus) hoc ad te-  
tros illos, ac similes de lege diuina errores  
refellendos, ac fugiendos satis fore arbitra-  
mur. Quaniuis autem communis de lege  
locus à quamplurimis, ijsdemque doctissi-  
mis viris tractatus sit, hoc tamen vtrum &  
quomodo lex gratuitum illud Dei cum ho-  
minibus fœdus, & Christum etiam ipsum  
comprehendat fidemque iustificantem, aut  
fidei iustitiam à nobis requirat et si fuerit in  
Decalogi explicatione à singulis penè ta-  
ctum: à nemine tamen saltem ex professo  
satis adhuc, quod sciam, fuit explicatum.  
Quapropter hic paulò diligentius versari  
constituimus: atque id confirmare tum sa-  
crarum literarum autoritate Theologo-  
rumque veterum, & recentiorum testimo-  
nijs, tum ijs etiam dissoluendis, & explican-  
dis, quæ contrà obijci & solent, & possunt,  
vt quiuis deinceps aperte videre possit, nec  
falsam, nec nouam: sed & verissimam, &  
antiquissimam hanc esse de lege diuina sen-  
tentiam.

## C A P. 6.

*De vocibus, Lex, fœdus, fides.*

PRIMÒ igitur ne in limine impingamus,  
quoniam hæc voces lex, fœdus, fides, de  
quibus

quibus hic præcipue agitur, alia, atque alia significatione usurpari possent, paucis sunt ab initio explicanda, & quo sensu hinc a nobis usurpantur declarandum. Lex ergo absolute sumpta ( quoda nostro instituto non videtur alienum) est summaratio, ut ait Cicero, insita in natura, quæ recta suadet, prohibetq; contraria. Et <sup>μην</sup> Græcis, teste Aristot. Λόγος ίστιν υμαρίνε καθ' ιμαληγίαν ποντίου πόλεων τούτων  
τούτων ιδεα. Vnde legem esse appetet recte viuendi doctrinam & Normam quandam ratione præscriptam. Sed nos de lege diuinâ ad suum finem relata sermonem instituimus. Quæ Romanorum, & Græcorum est multum dissimilis, quippè quæ spirituallis sit, longeq; perfectissima, ut pote cui nihil omnia deficit, quod ad benè pieq; viuendum fœliciterq; moriendum pertineat. Alter enim de illa existimare nefas esse iudicamus : quum fuerit illa à Deo sapientissimo, & clementissimo profecta, & homini, homini, inquam, iam lapsō, & perduto in eū finē lata, & accommodata, ut illi esset ad Christum, veramq; iustitiam, beatissimamq; vitam pædagogus. Illa tamen Græcorum, & Latinorum legis definitio non male cum Hæbræorum sententia conuenit. Illud enim την Tora Hebraicum quod vulgo legem vertunt illis non legem modò, hoc est, cum sermonem quo quid præcisè rectum

rectum præcipitur : aut vetatur significat,  
 sed doctrinā potius, & informationē. Nam  
 à m. iara quod, docuit, significat, deriuat-  
 tur, quod bibliorum interpretes frequenter  
 inculcant. Itaque quamuis Hebreum illud,  
 Tora, Græci μην, Latini Legem vulgo  
 verterint, sciendum tamen id late patere, &  
 doctrinam absolutè significare adeo ut lex  
 Domini, si simpliciter & absolutè hęc vox  
 sumatur, nihil aliud sit, quā doctrina Cœle-  
 stis & diuina recte viuendi Normam præ-  
 scribens, qualis totis sacris literis contine-  
 tur. Vnde quia in vetus & nouum testa-  
 mentum distribuuntur, fluxisse videtur,  
 quod veterem, & nouam legem theologi  
 præcipue veteres s̄epe usurpent. & Paulus  
 Euangeliū legem fidei vocat & antè illū  
 Ieremias dē nouo testamento loquens di-  
 xerat: hoc erit fœdus, quod cum Iſraēle fa-  
 ciam ponam legem meam in visceribus  
 eorum, & in cordibus eorum inscribam  
 eam. Ergo secundum hanc huius Legis no-  
 tionem. Lex erit verbum Dei docens, & in-  
 stituens tam vetere, quam nouo testamen-  
 to. De reliquis autem duabus fœdus & fi-  
 des idem fermè dici potest. Latius enim  
 sumi possent, vt illa dē quo quis fœdere, hęc  
 autem de re quauis, quę credi possit in-  
 telligatur.

Rom. 2.

CAP.

*De Strictiore legis acceptione ad  
institutum accommodatā.*

SED hæc a nostro instituto paulo remo-  
tiora sunt : nec illi , qui sacrosanctam  
Dei legem ita diffamarunt, ut antè diximus  
eo sensu has voces usurpabant . Nec ita  
sumptis negassent diuina lege , hoc est, dei  
verbo fœdus contineri , fideiñq; ab homi-  
nibus requiri . Itaque harum vocum signi-  
ficatio, si ad rem dicere velimur, est ad no-  
strum institutum restringenda & ad eorum  
sensum , quorum sententiam reprehendi-  
mus accommodanda . facile autē constat,  
quid illi nomine legis, de qua loquuntur,  
intelligunt. Nam Iudæi, Manichei, Marci-  
onistæ, &c. omnesq; vulgo theologi nomi-  
ne legis intelligunt eam doctrinam & reli-  
gionis formā quę a Deo primum in mon-  
te Sinai tradita , dcinde à Mose & Proph-  
etis explanata ad Messiam , & Euangeliū  
vsque durārit : dicente Christo legem , &  
prophetas vsq; ad Iohannē fuisse , & ab eo  
tempore regnum Dei annuntiati cœpisse,  
cum demum enim promulgari mundo cœ-  
pit Euangeliū, quatenus legi opponitur,  
eiique succedit, ut postea Deo ferente intel-  
ligemus. Hęc igitur Lex illa est, de qua hic  
loqui instituimus, & quum dicinuſ nec à  
Lnc. 16. 16.  
Iudæis

Iudæis quibus primum latè fuit, intellectam fuisse, ijs nempè qui Christum repudiarunt: nec a Manicheis, qui eam a principe tenebrarum profectam esse commenti sunt; nec denique ab vīlis qui negārunt eā gratuitum Dei cum hominibus, & salutare fœdus cōprehensum. Israelique propositum fuisse, quod fidem in hominibus & iustitiam re quireret: cuius denique finis esset Christus. Ex ijs autem quamuis intelligi possit, quo sensu a nobis hēc legis vox sumatur: silen-  
tio tamen prætereundum non videtur Le-  
gem etiam aliquando ponи pro omnibus  
veteris Testamenti libris (nempè 24. ex  
vetere Hebreorum supputatione, in qua  
Samuelis 2.Reg.2.paralip. 2. Esdræ, atque  
Nehemiæ etiam 2. bini scilicet pro singulis  
libri & 12. minorum prophetarum pro v-  
nico ponuntur.) vt quum ex communi  
Theologorum consensu & recepto usu sa-  
cram Scripturā distribuimus in Legem, &  
Euangelium. Aliquando verò pro quinq;  
Mosis libris tantum, vt quum Christus ait  
Legem & Prophetas à duobus mandatis  
de Deo, & proximo amando pendere, &  
oportuisse inpleri omnia, quę de se scrip-  
ta erant, in lege Mosis, Prophetis, & Psal-  
mis. Vbi per legem Mosis libros, qui etiam  
ab Hebreis πτη Lex, & a nobis vulgò libri  
legis vocantur, intelligere videtur nonnun-  
quam

quam etiam pro ipso duntaxat Deuteronomio, quo rerum in Israele tempore, & ministerio Mosis gestarum summa continetur & liber legis, cuius frequens est in literis intentio à multis esse existimatur; qui cum tanta diligentia in templo propè arcam, ubi erat decalogus afferuari solebat, indeq; deponi, ut corā Israele legeretur; De illo enim Moïs, qui illum moribundus scribere iussus erat, ita loquitur Deut. 31. Fuit autem cum absoluisset Moses scribere verba legis huius in libro usque ad finem illorum ut præciperet Moses Leuitis portantibus arcam fœderis Iehouæ in hunc modum: accipientes librum hunc legis ponite eum à latere arcæ fœderis Iehouæ Dei vestri, ut sit tibi contra te loco testis, & versu eiusdem capit. 11. sic: cum yeniens totus Israël comparebit ante Iehouæ faciem Dei tui, in loco quem elegerit, legit legem hanc coram toto Israele illis auditibus, &c. Vnde constat solum etiam hunc librum legem sæpè vocari. Deniq; etiam & omnium frequentissime pro solo ipso decalogo. Quum ergo tot modis hæc vox præterea sumatur, adhuc requiri aliqua explicatio videtur. Verum hæc quamuis diversa sint, sciendum tamen est, eodem recidere, ac pro eodem poni. Quod ut intellegatur paucis aperiendum est.

**D**ecalogus vulgo a theologis, ac merito legis epitome vocatur, non tamen quæ sit ex Mosis Prophetarumq; libris collecta, illis enim omnibus prior sine decalogus, sed quod omniū summam contineat, sitq; eorum fundamentum. Decalogum autem cum reliquis vocainus compendiariū illum sermonem quem Deus de cœlo in monte in Sinai descendens ē medio igni, eius vocem audiente toto Israele, hoc est, sexcentis & amplius hominum milibus suo ipius ore primum pronuntiavit dicens, Audi Israel ego sum Deus tuus, qui eduxi ē terrā Aegypti, &c. ad finem usque decimi mandati (hunc enim sermonem Moses passim 10. verba Græci autem decalogum vocant: quod his. 10. verbis, id est, breuibus sententijs, tum Deo visum sit totius pietatis & religionis summam, quam suo Israëli proponeret comprehendere) deinde suo etiam ipius dīgō lapideis duabus tabulis, ad æternam memoriā (tanti hunc sermonē fecit) insculptum esse voluit, quæ fœderis tabulae vocarentur, & in arca perpetuò asservarentur. Reliqui autem sermones, quos Deus cum Mose habuit de construendo tabernaculo, instituendisque ceremonijs & iure condendo huius decalogi appendices quædam

quædam sunt & ab interpretibus ad primā tabulam de Dei cultu, aut ad secundam de charitate inter homines exercendā refertur. Meritò igitur hic decalogus, cum sit omnium legum matrix & origo, & solus ab ipso Deo pronuntiatus & scriptus, Lex patrum vocatur. Atque hæc prima & propria legis diuinæ appellatio esse videtur, prima, inquit, quo dīs decalogus ante existet, quam p̄tius Mōsis aut leuentium Propheta rum liber Propriaverò, quod omnia Mōsis & Prophetarum scripta sint in hunc decalogum velut commentarij quidam vnde sit ut lex etiam quandoque vocentur. Iudæorum Rabini ut sunt curiosiores, rati hunc decalogum fecerunt, ut singulas illius literas manerantes, & singulam etiam in legalibus Mōsis libris precepta, hec illis omnia paria efficerint, ut ostenderent, nihil Mōsis libris contingi, quod idē decalogo non sit comprehendens ac proinde omnibus numeris absolutam esse decalogi doctrinam. De quo idem etiam nostros homines sensisse non dubium est; *Catu. sua in Mōse Har- monia.*

Omnia enim que in Mōsis lege de moribus etationijs & iudicijs scripta sunt, ad decem illa decalogi mandata reuocant non dubitantes omnia quæ a Mōse ac proinde etiam prophetis scripta sunt hac decalogo comprehendendi. Vnde 10. decalogi mandata

*Martyr.*

10. Aristotelis Categorijs comparantur.  
Quemadmodum enim nihil inueniri potest in rerum natura, quod ad illa 10. prædicamenta non pertinet? ita nulla est virtus, nullum vitium, nihil honestum, nihil turpe, quod ad aliquid decet in præceptorū non possit referri. Itaq; quod refert Moses Deut. 5. 22. Deū 10. illa verba pronuntiass̄e,  
*Cahn. Deut.* & non adieccisse, perfectam vitæ regulā 10.  
*5. 22.* verbis comprehendendi significat: ac eorum sententia probè percepta, omnes sapientię numeros absoltū, ne quid ultra scire appetat populus: sed vbi finem loquendi facit Deus, metam inquirendi sibi præfigat: Nam quæcunq; Moses & Prophetæ scripserunt, nihil aliud quām decalogi explicatio sunt. Et quæ prophetæ scripta reliquerunt, siue historias, siue sacras conciones & vaticinia, siue sacra carmina, omnia hęc nihil aliud quām legem per Mosen datā explicant. Hoc Christus ipse aperte confirmat, quum interrogatus quodnā esset summi in lege mandatum, respondit primū hoc esse, diligere dominum Deum tuum ex toto corde tuo: & secundum diligēs proximum tanquam te ipsum: deinde subiecit, ab istis duobus mandatis, quibus constat decalogus, pendere legem vniuersam & prophetas. Itaq; hinc satis existimo decalogum proprie legē vocari; Deut. autē,  
*Buc. Rom. 7.*  
*& in præ-*  
*faz. ad*  
*Rom.* &

¶ reliquos Mosis & prophetarū libros, hāc ab illo denominationē mutuari, quod illius sint interpretes. Deus enim ab initio Israeli tradidit quicquid erat utile cognitu; sed <sup>Calvinus</sup> quod 10. verbis stricte cōprehenderet, ex- <sup>Deut. 31,24</sup> plicatiū postea enarrari voluit: neque id modo, sed literis etiam mandari, ne proper nimiam breuitatem, obscura esset Dei voluntas, illiusue sensus corrumperetur.

Quinetiā hic ipse sermo a Deo in monte habitus, ipsum est, si proprie loqui velimus, antiquum Dei fœdus, vetusue testamentū vbiq; a Mose & prophetis celebratū: non autē ipsa prophetarū scripta. Ideò Apost. ad Heb. 7. & 8.ca. (vbi nunc legē nūc vetus te- stamentū pro eodē usurpat) vetus testamē tum vocat hanc ipsam legem in monte Si- nai latam. Quod tandem animaduertit August. qui quium aliter ante loquutus fu- issit, id postea retractans ait: vbi dixi his 24 libris veteris testamenti terminatur au- thoritas, ex consuetudine qua iam loquitur ecclesia vetus testamentū appellavi. Apo- stolus autē non videtur appellare vetus te- stamentū, nisi quod datū est Mōsi in Monte Sinai. Et alio loco: deinde regnū cælorum illi populo fuisse promissum non legimus in ijs, quæ promissa sunt lege data per Mōsem in monte Sinai; quod proprie dicitur vetus testamentū, quod prefiguratum dicit Apo-

per ancillā Sarę & filium eius. Proinde si fi-  
gurę discutiuntur, omnia ibi prophetata re-  
perientur, quæ sunt repræsentata, aut expe-  
ctantur præsentanda per Christū, hæc Aug.  
Quare ut hoc concludamus, siue decalogū  
siue Mosis legem aut libros, siue reliqua e-  
tiam prophetarum scripta aut vetus testa-  
mentū, legē non inenimus idē semper intel-  
ligivolumus: quia hæc eodē recidunt, cùm  
cetera ab ipso decalogo originē habeant, &  
hanc legis appellationē sortiātur. Atq; hęc  
de legis voce satis: neq; enim opus est ut ul-  
terius progrediamur in restringenda huius  
vocis significatione quamuis non ignorens  
eam etiam nonnunquā synecdochicos pro  
legis aliqua parte sumi: nempe aut pro ce-  
remoniis tantū, vt cum Paulus ait Christū  
inimicitias i.e. legē mandatorū in ritibus  
positā abolevisse: aut alio quopiam modo.  
Has enim synecdochicas loquutiones hoc  
loco prætermittimus: quia non de legis vlla  
tantū parte loquimur, sed de ipsa tota: imo  
ne de ipsa quidē tota vt litera sine spiritu vi-  
uificante, sed de ea, vt a Christo sit, spiritua-  
liter intellecta; atque ex suo fine qui ipse  
Christus est, spectata ita vt ad illā, decalo-  
giue mandata, reuocari possit, vt passim ho-  
dię in catechismis, quos vocant fieri vide-  
mus) quicquid usquā præcipit Christus de  
hac inquā lege loquimur, & sermonē insti-  
tuiimus,

Fœderis autem & fidei vocabula, ut ante dictū est, latius etiam sumi possunt quam hoc nostrum ferat institutū: sunt igitur etiam priusquam vterius progrediamur restringenda & ad nostrum sermonem accommodanda. De fœdere ergo hic loquimur non quouis, sed de Dei primū fœdere: & quoniam hoc latius etiam patere posset, ut ex illo constat, quod post diluvium Deus cum Noaco illiusque posteris, ac brutis etiam animantibus (ut illic ait Moses) de non amplius reducendo in terras diluvio pepigit, hoc præterea adjiciendū est, hic nos de gratuito & salutari illo fœdere agere, quod vitaे eterne promissiones continens, a nobis fidē qua illas amplectamur postulat, iustitiamq; requirit qua ornatī cum deo tandem coniungamur, ut sit ille Deus noster, & nos populus eius quo nihil maius dici, neque a nobis expeti potest. Fidem autem intelligimus non eam, qua quidlibet quod verū sit etiam si de Deo sit, credi possit, sed qua ad Deum accedimus, eiq; placemus, & grati acceptique sumus, quamque theologi ab effectu iustificantem vocant. talem namque fidem fœdus de quo ante diximus

24. *De praestantia**Cal. Gen. 9.  
vers. 11.*

postulat, quum in fœdere inclusa semper sit  
promissio, cui fides respondere debet; pa-  
ret quid per fœdus fidemq; intelligamur,

C A P. 10.

*De duplice fædere & fide.*

**A**Ttamen hoc fœdus de quo loquimur  
(quod etiā testamentū vocatur) duplex  
esse dicitur, vetus & nouū; aut legale & e-  
vangelicū, & illud antē legem, hoc autem  
euangeliū, appellauimus. Quod si fœdus sit  
duplex, fidē quoq; duplicem constitui ne-  
cessit: cum fides ad fœdus relationē sem-  
per habeat: erit ergo fides pro duplicitate  
fæderis ratione & appellatione vetus & nova.  
sicut legalis & euangelica: illa eorum qui sub  
lege vixerunt, hæc eorum qui sub euange-  
lio. Omnino enim necessit: duplicitate po-  
sto eoq; gratuito & salutari Dei fædere du-  
plicem quoq; eamq; salutarē fidē ponere;  
Nam si Israēlē olim, fidē ad fœdus illud an-  
tiquum relatā nec habuisse, nec ut haberet  
requisitum fuisse dixeris, consequetur ne o  
ipsum ad vitā eternam vñquam aspirasse, &  
fæderis illius promissiones omnes terrenas  
ac totum vetus testamentum carnalo tantū  
fuisse, qui est ipse error quē impugnare cō-  
tendimus. Attamen ut vetus & nouū testa-  
mentū quāvis duo dicātur, vñū sunt idem-  
que salutare Dei cum hominibus fœdus,  
nōc natura sed accidente tantū differunt;

Sic

Sic & fides est vna nec illa legalis & euangelica reuera duplex est, sed vnica eademq; natura, quāuis accidente differant, nempe quod illa in venturum legeque promissum ac representatum Christum respiceret: hæc autem in eundem iam mortuum, & à morte excitatum, qui tamē pijs omnibus & sub lege & sub Euangelio vnuſ & idem est Christus. Quamuis vt pro ratione temporis, & dispensatæ diuinæ lucis, vt nouum testamentum est vetere multò illustrius: sic etiam fides Euangelica legali certè præstatiōr: ideo vt inter se conferantur vix illa in ista collatione fidei nomen tueri ac retinere possit, vt ex Paulo ad Gal. scribente patet, vbi legi Euangelium anteponens ait, antequam venisset fides, sub legis præfido tenebamur conclusi, in eam fidem quæ erat reuelanda, ac postquam venit fides, non amplius sub Pædagogo sumus. Vbi non negat Apostolus ante passum Christum suisse in terris fidem, sed luce & fide legali à maiore & splendidiore nempè Euangelica velut absorpta, ait fidem in Euangelio demum suisse reuelatam; vt quum aduentante sole lumen candelæ obscuratur, & lux exoriri dicitur. Sic Iohannes dixit, spiritum nondum suisse, quum Christus non esset glorificatus, & vetus testamentum cum novo collatum, latera occidens, & nouum spiritus viuificans

vocatur, quum tamen remota ista cōparatione & lux candelæ luceat in tenebris, & spiritus sanctus ante Christum glorificatum imò sub lege ad timorem daretur: & lex ad vitam data, fonsque vitæ dicatur, ipsumq; nouum testamentum odor mortis ad mortem appelletur. Itaq; fides ante Christū carnē humana indutum nondum venet, nec erat reuelata, si legalis fidei cum Euangeliā maiore fiat collatio. Et nihilominus ante natum Christum, imò à niundi usque initio viguit fides, & spiritus sanctus electis datus est, quum Apost. ad Heb. scribat, Abelēm, Enochum, Noacum, Abrahamum, &c. fide præditos fuisse, quod de ijs etiam qui sub lege vixerunt sentiendum est, ut eodem capite confirmat Apostolus. Id autem quod de legali & Euāgelica fide dixi, sic nonnulli explicāt. Fides generalis est certa persuasio de omni verbo Dei. Cum ergo duplex verbum ecclesiæ suæ proposuerit Deus, legem & Euangelium quicunque credit legem esse Dei verbum & persuasum habet certas & firmas esse diuinæ legis promissiones & minas verè credit. Ad eundem modum quicunq; credit Euangelium Christi Dei verbum esse, & veritatem continere, verè credit, & fidem etiam habet, sed nondum eam qua coram Deo iustificamur: Nam adhuc historiæ tantum fides est, quæ ab

*Hemingius  
in Enchiridio.*

ab obiecto discerni potest, vt illa legalis  
hæc Euangelica appelletur: & communis  
esse potest pijs & impijs, Verum si isti histo-  
riæ noticie ac veritatis accedat expeditio &  
fiducia misericordie Dei propter Christum,  
mox noua fidei forma emergit, quæ voca-  
tur fides fiduciaz & est propria filiorum Dei,  
qua sola in illius conspectu iustificantur, id-  
que siue in venturum Christum credide-  
rint, vt olim sub lege siue in illum iam mun-  
do exhibitum & passum vt hodie. Quū er-  
go salutare Dei cum hominibus foedus du-  
plex sit ac proinde etiam fides, quæ illi sem-  
per respondere debet, adhuc definiendum  
esse videtur, de quo fœdere fideque loqua-  
mur, quod tamen ex eo facile intelligi po-  
test, quod ante dictum est, nempè vtrumque  
foedus & vtramque fidem quamuis di-  
uersa sint natura tamen vnum esse, hinc  
enim consequitur, si de eorum uno loqua-  
mur. De altero quoq; id intelligendum es-  
se, excepto tantum illo accidente in quo  
inter se differunt. Nam foedus illud o-  
lim cum Israele iustum, illud ipsum est  
quod nobiscum Deus in Christo pangit,  
excepta tamen illa temporis & lucis ma-  
joris ac minoris differentia. Et fides le-  
galis quæ illi fœderi respondet, qua iu-  
stificati sunt Moses, Iosue, David, &c.  
ea ipsa est qua punc etiam iustificamur:

nisi

nisi quod illa in venturum nūm Christum  
pro temporis ratione, hæc autem in cuncta  
dem iam mortuum & à mortuis excitatum  
respicit; vnde sit ut sit illa obscurior, hæc au-  
tem illustrior. Itaque de fœdere loquimur  
illo salutari & gratuito, de qua fide iusti-  
ficante quorum utrumque in Christum re-  
spicit, olim quidem promissum nunc vero  
exhibitum. Nam qui illorum pascha erat  
agnus nostrum est Christus eis per agnum  
illum representatus: omnes enim eandem  
escam spiritualem ederunt omnes eundem  
spiritualem potum biberunt, bibebant e-  
nīm ex eō sequente spirituali petra, petra  
vero erat Christus.

**CAP. II.***Questionis status, & progreendi via.*

**H**īc vocibus lex, fœdus, fides ita expli-  
caris, & hac earum significatione posita,  
manifestum est quod volumus, Deum nem-  
pè secundum promissiones prius Abra-  
ham factas Israëlitas illius posteros hac lege  
tradenda sibi adoptasse, fœdūsque cum illis  
pepigiisse in quo inesset mutua inter se & il-  
los obligatio. Ipse enim se illis omniaque  
sua bona offerebat & promittebat, ab illis  
que stipulabatur, ut se ei vicissim suāq; om-  
nia tradarent, hoc est fidem iustitiamque  
omnem

omnem requirebat. Hæc enim est perpetua Dei eum hominibus foederis formula, Ego Deus tuus, & tu populus meus, quoniam nihil malum, nihil nobis utilius dici potest. Hic autem quatuor attigitur, fœdus, promissio, fides, iustitia, que ita inter se nexa & affecta sunt, ut si vel eorum unum legi conuenire ostenderemus, eidem & reliqua conuenire necesse foret. Nam si Deus illa lege ferenda salutis & vite æternæ fœdus iniuit, eodem etiā vitæ æternæ promissionem fecit. Et contra, & rursus si fœdus & promissiones eiusmodi lege continentur, fides etiam a nobis iustitiaque requiritur, nempe qua ornati & promissionum compotes effecti cum Deo tandem conjugamur. & æterno fœdere consociemur. Itaque quo quis eorum posito reliqua statim consequuntur, ut satis esse posset docere quod quis eorum de legis diuinæ natura esse, nec debere ab illa sciungi. Atamen ut id quod suscipimus melius innotescat, ex singulis illis singulas rationes ex sacris literis petitas deducemus initio ab ijs facto quæ a nobis requiruntur fide nempe & iustitia, fide enim diuinæ promissiones excipimus, & fidei iustitia cum Deo sempiterno fœdere coniungimur, quod summum est ad quod tendimus bonum.

## C A P. I 2.

Prima ratio quia diuina legis autoritas & praesantia, assertur à fide quæ lege præcipitur.

Si Iudei hic audirentur expedita res esset,  
aperte enim profiterentur se credere Deum  
sua lege sacrosanctum cum Israele soe-  
dus iniustie, quo & illuni in terra Chanaan  
& in perpetuum bcaret; neque enim igno-  
ravit haec vitam breuem esse, & meliorem  
sequi, itaque & præsentia & futura bona  
a Deo Legislatore esse expectanda, ex le-  
gis sua mente norunt: eosque qui contra-  
sentiunt planè despere putant. Sed de fide  
yideamus. Nonne docebant Moses & Pro-  
phete Dco esse credendum, illique soli con-  
fidendum; in eoque totam & præsentis &  
futuræ vitæ spem perpetuò collocandam;  
hoc procul dubio docebant, & inculcabant,  
in eumq; finem de Christo vaticinabantur,  
in quem venerunt tota lex respiciebat, sed  
hoc mittamus. Quium Deus Israelem allo-  
quens ait, ego ero Deus tuus; quid queso si-  
bi volunt illa verba, & ea quæ subiiciuntur,  
& tu eris populus meus? nonne eos quos  
Deus illiç alloquitur, Dei populum fieri de-  
bere? At quo modo fieri potest ut homo a  
Dei regno electus, & in extremam Sata-  
næ & peccati seruitute ac miseriā re-  
dactus cum Dco optimo maximo reconcili-  
etur, & fiat bonorum illius omnium parti-  
ceps? nonne hic si usquam, fide opus est,  
imò verò maximè, eaque viuida & synce-  
ra, ut qui hoc nesciat, nihil in diuinis in-  
telli-

intelligere, & qui neget pietatis fundamen-  
tum tollere videatur. Deinde cum præcipit  
Deus, ut se pro Deo nostro habeamus, cul-  
tum à nobis requirit qui illius maiestati cō-  
ueniat, is autem ip hoc consistit, illi ut con-  
fidamus & obtemperemus, illumque in re-  
bus aduersis inuocemus & in prosperis lau-  
demus eum omnis boni authorem & mali  
propulsatorem perpetuò agnoscentes, &  
gratias agentes, quæ quum sine vigenti fi-  
de fieri nequeant, perspicuum est, eadem e-  
tiam lege qua hæc præcipiuntur fidem à  
nobis requiri. Quum autem aliquid præci-  
pitur, id etiam præcipi intelligendum est, si-  
ne quo illud fieri nequit, & ad quod præ-  
standum sit hoc necessarium. Iam verò quo-  
modo Deo absque fide confidemus? quum  
fides ipsa fiducia quedam sit, de paterno  
Dei erganos affectu? Aut quomodo san-  
ctissimis illius mandatis obtemperabimus,  
quum nihil absque fide sanctum à nobis  
proficiisci queat? aut quomodo illum inuo-  
tabis, in quem non credas? Aut ei citra fi-  
dem gratias ages, cui sine fide gratus es-  
se non possis. Fides itaque est totius diui-  
ni cultus qui lege sancitur anima, sine qua  
tantum abest ut Deus ritè coli possit, ut con-  
tra quicquid sine fide sit quantumcum-  
que honestatis & pietatis speciem habe-  
at, legis tamen sanctitati non respondeat.

Itaque

Itaque quum hæc diuina lege præcipiantur, quæ sine fide præstari nullo modo possunt ea quoque intelligendum fidem in primis præcipi, alioqui nihil lex nisi hypocritam docebit. Præterea quid de legis ceremonijs, sacrificijs, sacramentis, totoque externo cultu dicemus? quæ absque fide res sunt ludicrae potius quam pietatis exercitia? & cur Deus Iudæorum sacrificia & sabbatha quandoque requirit & probat, alias vero reiicit & detestatur nisi quod aut ex fide aut absque fide usurparentur? sine qua non bonarum quidem rerum legitimus est unus, sed abusus perpetuus. Ad hæc quum eorum quæ lego facere iubemur adhibitis tanti multis & grauissimis promissionibus & minis, nihil sine fide ritè à nobis præstari possit, cur si Deus fidem sua lege de industria præcipere noluit, expressè etiam vetuisset suæ illi legi quicquam adderemus, at ne id quidem quod nobis bonum videretur, sed tantum id faceremus quod præcipieret, quum enim quæ lego iubentur absque fide fieri nequeant, nonne perinde esset, ac si appetere & sub grauissimis pænis id quod fieri iubet fieri etiam prohiberet? quæ nimis appetam & quo quis homine, nedum Deo indignam implicant contradictionem. Quæ adinödum si princeps aliquis suis quibusdam subditis generosis præcipiat adhibitis multis

multis promissionibus & minis, vt se in so-  
lenni quapiam pompa in equis omnes co-  
mitentur: & idem ferere repetitis iisdem  
promissionibus & minis iisdem prohibeat  
ne quis eorum vel equum omnino habeat  
vel descendat, id est, sibi obediri iubeat  
& simul sibi obediri vetet. hoc quid a sana  
mente alienus dici potest. Imo si fidem  
dans sua lege non præceperat, peccassent  
Iudæi si eam habuissent. Itaque neque in  
Christum in quem tamen tota lex respicit,  
credere debuerunt, sed cum potius, vt fe-  
cerunt in crucem tollere, vt legi contrariū.  
Neque hodie peccatum fuerit in Christum  
non credere quum peccatum, teste Iohan-  
ne sit ~~anima~~ id est, legis transgressio. Nulla  
autem esse potest legis transgressio, nisi de  
eo quod lege cauetur. Et, si lex ut in Chri-  
stum credatur non præcipit, cur theologi  
vno omnes consensu ajunt Iudæos, Turcas,  
Sabellianos, Arianos & reliquos eiusmo-  
di hæreticos, in primum legis mandatum  
peccare, eo quod in Christum non credat?  
Quapropter existimare nequaquam debe-  
mus quum fides sit omnium quæ diuinale-  
ge præcipiuntur fundamentum & anima,  
nec quicquam sine ea vel erga Deum vel  
erga proximum recte fieri possit, nequaquam  
inquam, existimandum est Deum in feren-  
da sua lege aut illius esse oblitum, aut de in-

*De hoc vide  
inf. cap. xl.  
tomum.*

dustria pr̄termittere voluisse. Nec vlla sat-  
tis idonea causa esse videretur cur Deus ē  
cœlis descendere, & cum tanto aparatu le-  
gē illā ferre populo quem in spem venturi  
Messiae adoptabat, voluisse, si illa quæ sum-  
mam saltem verissimæ pietatis continere  
debuit (ut sanè continet) ne id quidē attin-  
geret sine quo nulla in hominc pietas esse  
potest. Nec vlia ratio est, si fides lege non  
pr̄cipitur, cur Deus cum minando, tū pro-  
mittendo, tam sedulo & seuere exigat quæ  
pr̄cipit, quum ea sine fide non curet imò e-  
tiā abominetur. Nisi eum sic miseros ho-  
mines ludificari, & inani spe metuq; eos la-  
ctare atq; terrere sentias: quod a diuina illa  
mente est sane quam alienissimum. Itaque  
merito Paulus ait finē mandati i.e. legis esse,  
charitatem ex fide non sicta proficiscentē;  
ad ea enim quæ iubentur ipsa quæ est omni-  
num honorū operum mater est necessaria;  
nulla enim neq; erga Deū neq; erga homi-  
nes charitas esse potest, sine fide vera & sin-  
cera Meritoque christus dicebat, vñ vobis  
scribō & Pharisæi hypocritæ quoniam de-  
cimatis mentam & anelhū & cūminum, &  
omittitis quæ grauiora sunt legis, iudicium,  
misericordiam, & fidem. vnde constat fidē  
vnum esse ē pr̄cipuis legis capitibus. Si au-  
tem fides lege pr̄cipitur fidei etiam iusti-  
cia requiritur, & vita æterne promissiones  
adiuu

fœdusq; gratuitum lege continetur. Vnde iam de legis præstantia & dignitate constare videtur aduersus illos errores quos ante commemorauimus.

C A P. 13.

*Secunda ratio a iustitia qua lege  
præcipitur.*

DE iustitia tamen etiam dicendum addi-  
uiuæ legis præstantiam magis illustran-  
dani. Quin autem iustitia lege nobis descri-  
batur, eaq; perfectissima, quippe quæ homi-  
nem qui ea sit prædictus Deo gratum & ac-  
ceptum reddat, negari non potest, quum  
Deus in illa suam imaginē ad quam nos re-  
formet expresserit, ut ex eo patet, quod illic  
subinde repetitur, estote sancti quia sanctus  
sum. Lex itaq; est perfecta diuinæ volunta-  
tis & iustitiæ regulæ ad quam exigendæ sunt  
omnes humanæ actiones & cogitationes.  
Nec quicquam est quod Deus ab homine  
in hac mortali vita requirat quod ei hac sua  
lege non patefecerit & proposuerit. Quan-  
quam vtrum hęc legis iustitia ea ipsa sit, quæ  
iustificari homo debeat, quaq; Iudæi ante  
primum Christi aduentum iustificarentur,  
quæri possit & obscurū videatur. Nam nisi  
lex perfecta iustitiæ regulæ, qua ad vitam  
perueniatur, contineat, non modo frustra,  
sed in Iudeorum etiam incommodum lata

fuerit ac proinde a malo profecta videri possit. Nec rursus illud concedi posse videatur, primum quia legis operumue iustitia, fidei Christiq; iustitię qua iustificamur frequenter opponitur: Deinde quia ad illam assequendā perfecta opus foret totius legis impletione, quam tamen (cūm omne peccatū perpetuo vetet, nec homo sit qui non peccet) ab homine p̄fstanti non posse constat. Veruntamen quum lex vsq; ad Iohannem durarit, vt ante diximus, & multos ante illud tempus sub lege iustificatos fuisse constet necesse est ipsa lege, cui nihil addendum erat, aliquam p̄scriptam fuisse viam qua qui sub lege essent iustificari possent. quæ quamuis a fidei iustitia quæ nouo testamento annuntiatur, quodam modo differat, natura tamen esset eadē, quum unus & idem sit vtriusq; fœderis author Deus, vt ante diximus unus & idem, qui tum venturus erat, & qui iam venit Christus, una omnium ecclesia, vnaq; fides vetus ac legalis quæ inventurum Christum respiciebat, & euangelica. Ergo quod ad p̄fstandum legem attinet qua diuina iustitia, nobis ad salutē necessaria continetur, est adhibenda distinctio de homine renato & non renato ac de hoc quid manifestum est eum legem nullo modo implere: nec posse: quum is sit anima a Deo auerso. Renati alia ratio est, vt potest qui

qui iam & peccatorum remissionē sit consequutus, & fidē spiritumq; sanctum habet a quo ducatur. Et de quo si queratur possitne legem præstare, quæstio iam est non de humanis viribus, ut in non renato, sed de spiritus potius virtute a quo regitur. Negari autem non potest quin Dei spiritus si velit, homini in quo habitat hoc conferre possit ut perfecte legem præstet. Neq; tamen hic queritur quid absolute possit spiritus sanctus (potest enim omnia) sed quid in renatis efficere soleat, & quousq; ipsi in lege præstanta illius ope progrediantur, & utrum eam præstare dici possint. Ad quam quæstiōnem expediendam alia adhuc distinctione opus est: aut enim per legis iustitiam & impletionē, eam in homine integritatem & perfectionem intelligis, quæ quicquid legi iubet exactissime perpetuo præstiterit, nec quicquam vñquam aut omiscerit quod præcipitur, aut fecerit quod vetatur, ac proinde quæ nulla ullius peccati remissione usquam indigeat, quæ sane vera perfectaque foret legis diuinę obseruatio, neq; mortem neq; Dei itam reformidans, ad quam & Adamus & omnes Adami posteri iure obstringuntur, sed quæ tamen in nemine nisi in uno Christo reperitur. Hac itaq; legis obseruatione nemo vñquam iustificatus est. Aut ad eam legis obseruationē respicis quæ

1. Epist. 3.

22. Cap. 24.

a misericordia pendet, & peccati veniam includit, quo modo nemo theologus infici as ibit quin renati legem non modo præstare possint, sed etiā præstent. vnde Iohannes ait, quicquid petierimus accipiemus ab eo, quoniam præcepta eius custodimus, & qui seruat eius mandata, in eo ipse habitat, & contra, & per hoc nouimus eum habitare in nobis, quod ex spiritu quem nobis dedit, illi vivamus. Credendo enim atq; renascendo fidē veniamq; consequimur ac spiritu donamur, quo ita postea dirigimur, ut ex legis diuinæ præscripto vitam quantum possumus instituamus, vnde quotiescumq; deflectimur eadē semper qua prius fide & penitentia peccati veniam impetrāmus & in fide deiq; fauore permanemus. Iam vt eo redeamus vnde egressi sumus: quum certū sit, nec legem in frustra nec in Iudæorum principiis militam fuisse, possitq; ab homine hoc saltē modo præstari, videndū superest utrū hæc fidei Christi q; iustitia Iudeis olim legē adumbrata ac proposita fuerit, eaq; ipsi iustificati sint. De quo tamē vix dubitari posse videtur. Nam si vñquā fuerint ex Iudæis vlli sub lege iustificati, de quo abunde testatur Apost. ad Heb. 11, non dubiū est eos hæc via iustificatos fuisse, quia quum legeni perfectè & absolute præstet nemo, vt ante dictū est, hæc vñica via ad iustitiam vitāq;

superest

Superest : vt eorū quæ in legē commiseris,  
veniā adeò consequaris quæ a mundi usque  
initio trita fuit. Hac ipsa iustificatus & ser-  
uatus fuisset etiā Cain fraticida si patrati  
sceleris veniā a Deo consequutus fuisset.  
Nec ea legis aduentu abrogata est, sed con-  
firmata potius & magis expressa, alioqui e-  
nim Deus maximo incōmodo lege danda  
totum genus humanū ac nominatim Iudeos,  
quos tamen adoptabat, affecisset. Illam  
igitur fidei & iustitiae viā , quā a mundi usq;  
initio tenuerunt ac triverunt ab Abele om-  
nes sancti pījū; ante & post diluvium viri &  
Patriarche, Deus lege sua omnibus notiore  
fecit, vt cuiuis attēte legē perpendenti per-  
spicuum esse potest, quō enim alioqui refe-  
rendae sunt omnes legis ceremonię & ritus,  
sacrificia & sacramenta quibus omnibus  
Christus adumbrabatur. Qui propterea ag-  
nus, & pāscha nostrū vocatur ? & præcipue  
illa quæ expiatoria dicebantur, quum con-  
stet externis eiusmodi rebus in se ne mini-  
mū quidē peccatū expiari potuisse, per fidē  
ērgo in Christū venturū in quem omnes &  
promissiones & fideles respiciebāt veniam  
consequebantur. Ideo Apost. ad Heb. 11.  
postquam multos numerasset qui hanc viā  
tenuerūt subiūgit illos omnes esse secundū  
fidē mortuos nec tamen promissa adoptos,  
sed emīnus ea conspicatos fuisse, ac sepro-

fessos in terra esse aduenas & propterea deū  
nō erubuisse vocari eorū Deū, quia prepara-  
uerat illis ciuitatē inquit. Itaq; vt lege pietas  
omnis & iustitia præcipie batur contrariūq;  
vetabatur: ita qui ab illa deslectens peccatū  
admisserit, cū continuo non repudiabat, aut  
a populo suo delebat Deus: quin potius no-  
lens mortem peccatoris, vt eiusmodi homi-  
nē sibi reconciliaret, eadē sua lege, pro pec-  
cato oblationem offerre iubebat ad diuinā  
misericordiā & bonitatē exorandā & cele-  
brandā. Ideo vt reus erat quicunq; legem  
violasset: sic etiā qui legē transgressus, ius-  
fam pro peccato oblationē offerre recusas-  
set, iterū in legē ac multò periculosius pect-  
cabat. quoniam ei qui primo legem violat,  
venia superest: ad quam obtainendā lex ipsa  
peccatorē inuitat, & sacrificia in eum finem  
vsurpanda proponit: At ei qui legē trans-  
gressus veniā impetrare negligit aut recu-  
sat, quid reliquum est, nisi horrenda quædā  
diuini iudicij expectatio? Sic & hodie qui  
in Deum peccauit peccati veniā impetrare  
debet, sin minus irritata Dei ira illum tandem  
absumet. Atq; hec est perpetua, constans, &c  
immutabilis Dei voluntas, quæ a mundi  
vſq; initio ad finē vſq; durabit, cui si lex, dū  
viguit, nullū locum reliquit, omnes qui sub  
lege vixerunt in æternū perierūt quod a ve-  
ritate & diuina bonitate est remotissimum.

CAP. 14.

*De duplice operum & fidei iustitia lego  
comprehensa & proposita*

DVplex igitur Dei voluntas in lege spe-  
ctanda est antecedens sive primaria, &  
consequens seu secundaria. Primaria, qua  
Deus volebat adoptatum & sibi reconcilia-  
tum Israelem, omnem lege diuina præscrip-  
tam iustitiam quam studiosissime & exactissi-  
mè perpetuò colere nec ab ea vel latum  
vnguem vñquam discedere. Secundaria autem  
qua, (cum sit ipse clementissimus, &  
humanæ naturæ imbecillitatem fragilita-  
temque norit) statuebat, si quis in legem  
peccasset, ne statim omnem veniam & sa-  
lutem desperaret, sed ad sacrificia confuge-  
ret quæ ipse in eum finem offerri iuss erat. Ideò Dauid diuinæ legis peritissimus dice-  
bat, Domine si iniquitates nostras obserua-  
ueris, Domine, quis confisceret? Sed apud te  
est propitiatio, ut tuum nomen celebretur.  
Antecedens ergo & primaria Dei legis vo-  
luntas est, ne quicquam contra legem fiat:  
quod tamen si factum sit, consequens & se-  
cundaria est, ut qui legem violarit eidem  
satisfaciat, ut lex ipsa præscribit. Quemad-  
modum (ut hoc à ciuili lege exemplum ad-  
ducam) Lex furari & alterum percutere, ve-  
tit, qui contra fecerit futem seruitute (si

minus sit soluendo). alteruni verò talione multat, sic multatus uterque legi, ex secundaria eius voluntate satisfecit adeò ut si posseà vel ille libertatem, vel hic valetudinem personato vulnera recuperet, nihil tamen legi ex illo delicto debeat: quia satisfecit & in pristinum statum restitutus est. Sic & Adamus & nos omnes legem perfectè seruare debuimus, quod tantum abest ut fecerimus, ut contra ad unum omnes eam transgressi sumus, ac proinde ex legis voluntate condemnationi sumus obnoxij, & penæ, quæ est ira Dei & mors quæ (quum ab illa nec seipsum nec alterum quisquam unquam liberare posset) esset æterna atque ita uniuersum genus humanum in perpetuum periret, quod Deus malum pro sua infinita misericordia auctoriter volens, eadem sua lege sacrificia constituerat, quibus peccatores cum Deo reconciliati ad pristinam legis iustitiam, à qua exciderant restituerentur: per se tamen non poterant ille victimæ peccata delere aut homines Deo reconciliare, sed typi quidam erant illius venturi qui tum expectabatur, ac proinde misericordia illa Dei in expiatorijs illis sacrificijs adumbrata nunc nobis manifeste in Christo est proposita, qui pro nobis legi omni modo satisfecit. Nam & illum quod nullus nostrum poterat perfec-

cissime

Etissimè obseruauit, & pœnam ob peccata nobis debitam in se trāstulit & persoluit, vt iam legi nihil debeamus, si modò in Christo simus, nec amplius secundum carnem, sed secundum spiritum viuamus. Atque hoc nimirum est quod ait Paulus, quod legi impossibile erat, ob carnis infirmitatem, id deus præsttit misso filio suo in similitudine carnis peccati, & peccatum damnauit in carne ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Itaque quicunque in Christum vel venturum vt olim sub lege Iudæi, vel iam passum vt hodie vñquam credidit credetue, legem ex secundaria saltem ipsius voluntate præstat, quum peccatorum in legem admissorum seria adductus pœnitentia Christum pro peccatis victimam tota lege adumbratam sincera fide Deo in saerificium offeret.

De qua legis obseruatione sic loquitur Augustinus. A quo, inquit, lex præstatur, " nisi ab eo à quo fiunt vniuersa manda? Sed in istis mandatis est etiam quod " orare iubemur, dimitte nobis debita nostra, omnia ergo facta depurantur, quando quicquid non sic ignoscitur. Vnde Calvinus perspicuum est in adoptionis fædere Ps.19.11. semper inclusam esse peccatorum veniam, ex qua dependet iustitiae imputatio;

Rom.8.  
August.  
Calvinus  
P.19.11.  
Vnde

vnde fidelium operibus merces, quamvis indebita rependitur . Nam quod in lege Deus perfectis iustitiaz obseruatoribus promittit, fideles paterna eius indulgentia obtinent, quum illorum conatum & pium obsequendi studium, pro iustitiaz perfectione gratum habet. Alioqui enim quid fieret illa promissio[n]e, faciens misericordiam in milie generationes ijs qui me amant & seruant mandata mea, esset planè inanis, quum nullus sit qui ea seruet, nisi eo, quo à nobis dictum est modo. Vnde etiam Ambrosius ait, cum legem seruare, qui credit in Christum qui autem non credit transgressor[em] esse legis: quia non recipit Christum, inquit, quem lex ad iustificationem quam ipsa dare non potuit, venturum cecinit. Cuius sententia à doctis laudatur inquit Martyr. Ex qua nempè intelligimus credentem in Christum seruare legem, quod per fidem concedatur nobis vis & facultas spiritus per quam legi obedimus, & si quid ad illius obseruationem desuerit (quemadmodum reuera semper deceat, inquit) id resarcitur ex imputatione iustitiaz Christi, quum à perfectione longè absimus, Deus indulgentia sua sufficit quod nobis deceat. Ergo ambulare in preceptis Dei non præcisè tantundem, hic valet, ac præstare quicquid lex imperat, verum sub hoc verbo includitur Dei indulgentia,

Martyr.  
ad Rom. 3.

Calvinus  
Deus. 28.  
ver. 12.

gentia qua filios suos tolerat eorumque vi- *Cal. Lxx. 36.*  
tijs ignoscit. Vnde Ioannes ait: nobis in lu- *vers. 3.*  
ce ambulantibus, sanguis Iesu Christi pur-  
gat nos ab omni peccato, & Christus ipse,  
Non omnis qui dicit mihi Domine Domi- *Iohannes*  
ne intrabit in regnum cœlorum, sed qui fa- *Foxius lib. 3.*  
cit voluntatem patris mei qui est in cœlis. *de Christo*  
Et quænam est quæso patris cœlestis volun- *gratis iustifi-*  
tas nisi ea quæ in lege descripta est? *Quid est sicante.*  
ergo facere voluntatem patris? nisi quod  
audimus apud Paulum, non secundum car-  
nem ambulare, sed secundum spiritum. Eo  
enim loco Christus non tam integrum to-  
tius legis perfectionem à nobis depositit ad  
iustificationem, quam mens eius co spe-  
ctare videtur, ut fidem in nobis requirat  
non fucatam, & hypocriticam, sed vere cor-  
datam, & genuinam. Ergo ut hoc conclu-  
damus, quum legem, ex primaria Legisla-  
toris voluntate præstare non possimus, ex  
secundaria saltem nisi perire volumus eam  
præstare debemus. Hoc est, resipiscentes  
hostiam, pro peccatis offerre ut lex iubet,  
& quam ipsa adumbrat qui est ipse Christus  
vera ac vigenti fide Deo ac patri perpetuo  
offerendus. Hæc autem legis iustitia fidei  
quoque & Christi iustitia est, qua gratuitis  
illis promissionibus fœderique quasi ex al-  
tera parte responderet.

## C A P . 1 5 .

*De duplice adhuc legi iustitia fidei nempe & operum.*

**A**D huius tamen rei maiorē confirmatio-  
nē, & illustrationē, insignem Pauli locū  
proferā ad Rom. 10. vbi Iudæos grauiter re-  
darguit quod legis iustitiā ex operibus sec-  
tantes, Christū fidei q̄; iustitiā in lege nō ani-  
maduerterent. Nā extremo ca. 9. vt arduā &  
scrupulosam illam de electione & reproba-  
tione toto illo capite, disceptatā quæstionē  
magis adhuc explanet quærit. Quid igitur  
diceamus? Gentes quę non sectabantur iusti-  
tiā, iustitiā tamen apprehēdisse: eam nempe  
quę est ex fide. Israelē verò qui sectabatur le-  
gē iustitiæ ad eam nō peruenisse. quod quia  
mirū videri poterat, nēpē gentes quæ in via  
iustitię non incedebat ad iustitiā tamē per-  
uenisse: Israelem verò qui iustitię legem si-  
bi à Dcō traditam habuit, iustitiā tamē non  
apprehendisse. Vnde id contigerit explicat:  
quia Israel inquit, non ex fide vt factū oport-  
tuit, sed velut ex operibus legis eo perueni-  
re contendebat; ideò enim ad lapidē offendiculi, (vt futurum prædixerat Elaias) impe-  
gerūt, dum dei iustitiā lege ipsa descriptam  
ignorātes propriam suam ex operibus legis  
stabilitate conāter. quomodo id? quia finis le-  
gis inquit est Christus: quod illi tamē nō in-  
tellexerunt: vnde contigit, vt iustitiam & vi-  
tā absq; Christo in lege querētes, Christum  
omnis

omnis iustitix, & vitæ authorē repudiatum,  
morti tradiderint, qui tamē erat legis ipsorū  
anima: quicquid n. ipsa docet, quicquid prē-  
cipit, quicquid permittit, Christum semper  
habet pro scopo: quippe quū ipsa fidem, &  
dilectionem in primis doceat, idq; in omni-  
bus prēceptis siue ceremonialibus, siue iudi-  
cialibus, siue moralibus. Itaq; Iudeis in lege *eundem ad*  
delituit Christus sicut lapis in via puluere *Rom. locum.*  
obtectus, ad quem vt viator impingit, sic il-  
li ad Christum impegerunt inquit. Quòd vt  
melius intelligeretur postea distinctè dupli-  
cem ex lege proponit iustitiā Apost, atq; v-  
nam quidem, quam legis, & operum, alterā  
verò quam fidei Christiq; iustitiā appellat.  
Et illam legis ait à Mose descriptam fuisse  
Leui. 18. his verbis : quod qui præstiterit ea  
vivet per illa, hanc autem fidei Deu. 30. His  
ne dixeris in corde tuo quis ascēdet in cœlū?  
nā hoc esset Christum ex alto deducere, aut  
quis descendat in Abyssū, nā hoc esset Chri-  
stū ex mortuis reducere: Sed prope te verbū  
est in ore tuo, & in corde tuo, & hoc est ver-  
bū fidei quod prēdicamus. Sic ergo duplice  
in lege iustitiā Israeli propositā fuisse docet  
Paulus. Quo tandem loco sua quædam Mosis  
verbis inseruit: sed absque sensus iactura : i-  
mō ad genuinum Mosis sensum aperiendū.  
Quòd vt intelligatur res est paulò alti-  
us repetēda. Cùm essent Israēlite, exactis iā  
quadra-

*Catu. Rom.  
10. vers.*

*Bucer in*

*Rom. locum.*

quadraginta annis, Iordanem traiecturi,  
Mosesque moriturus, huic iubet Deus ut  
cum illis fœdus renouet, tum ille in unum  
cōuocatos ad illud omnes cum omni timo-  
re & reverentia adhortans. Cauete inquit,  
ne sit in vobis vir aut mulier, aut familia aut  
tribus cuius animus auerat se à Ichoua  
Deo nostro, ad deos alienos. Cauete ne  
sit ex vobis radix proferens cicutam, aut  
absynthium; nam non acquiescat Ichoua,  
ut condonet ei, & tamen ubi te Deus in-  
quit propter tua peccata hostium pрадe ex-  
posuerit, & ex promissa hac terra eice-  
rit, si in exilio tuo, te ad illum toto corde  
totoque animo tuo conuertas, miserebi-  
tur tui, teque, & omnes tuos captiuos,  
etiam si ad extremitatem usq; cœli expulsus  
esses recolliget, & in hanc terram redu-  
cet, seque in te (vt ante in maioribus tuis)  
oblectabit: si modò præcepta illius obser-  
ues: & ad illū te toto corde conuertas. Nec  
præceptum quod præcipio tibi hodiè oc-  
cultum est inquit, nec longè remotum, non  
est in cœlis, vt dicas, quis ascendat nobis  
in cœlum, illincque istud adferat, & re-  
nunciet nobis, vt id faciamus? Neque est  
ultra mare vt dicas, quis transfibit nobis  
mare vt sumens illud nobis enunciet vt il-  
lud faciamus? Sed propinquum est tibi  
hoc verbum, valde in ore tuo, & in animo  
tuo

tuo ad faciendum illud, Quasi dicet Moses: Quamuis multa officia, variosque ritus & ceremonias tibi præscripsiā & præceptim, quæ cum quotidiè usurpare valde laboriosum sit & difficile, tum in aliena terra multò difficultius, imo quedam ibi exercere nefas sit: non erit tamen quod è patria expulsus, de Dei erga te fauore & ope diffidas, modò enim ad eum animo te conuertas statim te exaudiet. Omnes namq; illæ ceremoniæ huc tantum spe-  
ctantur in te veram fidem, seriamque pa-  
nitentiam excitant. Hoc autem tibi semper  
in promptu est inquit Moses, vbi cunq; gen-  
tium relegatus verseris: hoc inquam verbū  
prope te est in ore, & animo tuo. Nam si  
Deum requiras statim obuiam eum & pro-  
pitium habebis. Iam vero istud Mosis ver-  
bum inquit Paulus, fidei verbum est quod  
annuntiamus & prædicamus, quisquis cre-  
diderit in eum non pudebit, & quisquis  
invocauerit nōmē Domini seruabitur, quod  
etiam eō loco à lege repetit Apostolus, vt  
ostendat fidei iustitiam testimonium habe-  
re à lege & prophetis vt ante dixerat, Ita  
que Iudas illic Apostolus suo ipsorum ar-  
gumento premit. Nos (aiunt) nouam istam  
fidei iustitiam, quam prædicatis non admit-  
timus, quia Moysi adhærentes, eam quam  
nobis lege descripsit, & proposuit sectamur.

D

Enim-

Enim uero inquit Paulus fidei iustitiā quam  
prædicamus etiam descripsit Moses, vobisq;  
sectandam in primis proposuit, ad eamq; re-  
liqua quę scripsit, & in quibus hæretis sunt  
referenda. Itaque si Mosi creditis, tique  
adhærere velitis, hæc vobis est in primis  
amplicienda. Est enim quod Moses pro-  
posuit fidei verbum, quod nos annūtiāmus.  
Hinc ergo in hoc cōcludamus, perspicuum

*Calv.Rom.*  
10.4.

est duplē diuina lege iustitiam fuisse pro-  
positam. Nam & lex mercedem iustitię suę

obseruatoribus promittit & postquam om-  
nes in reatu in coniecit nouam substituit in  
Christo iustitiam, quę operum meritis non  
acquiritur, sed gratis donata fide recipitur.

*Cal.Rom.*  
10.5.

Idque confirmauit Apostolus, non tamen pro-  
phetarum oraculis, quam Mosis ipfius testi-  
monio, ut facilius intelligerent Iudei non  
esse datam à Mose legem, quę ipsos in ope-  
rum fiducia detineret, sed quę ad Christum  
potius duceret. Nam etiā si prophetas suę sē-  
tentię testes citasset, hærebat tamē hic scru-  
pulus, cur lex aliam iustitię formam præscri-  
beret. Hanc ergo optimè discutit, quium ex  
ipsa legis doctrina stabilit fidei iustitiā. Qua-  
re ergo gētes quę non sectabātur iustitiam,  
eam tamen apprehenderunt? Iudei verò  
qui eam ex legē sectabantur, ad eam nō per-  
uenerunt? quia gentes audita euangelij præ-  
dicatione, morbum suum agnoscentes, nec  
-min

*Erasmus.*

¶

quic-

quicquam habentes quod suis peccatis praetextarent Deo sese submiserunt oblatamq; illius misericordiani fide amplexæ sunt. Iudæi verò sibi falsò iustitiae titulo applaudentes, suisque sabbathis, lotionibus, circumcisione, & similibus obseruatiunculis freti fidei iugum subire recusarunt: Christiani que ipsum finem legis & authorem vitæ morti tradiderunt. Atque hoc modo dum legem Mosaicam sedulò quidem sed tamen inscitè tuentur, ac retinent, prorsus à tota lege excidunt, cum eo pugnantibus cuius gratia lex erat instituta, nam Sabbathum, circumcisionem, discrimina ciborum, fuga cadaverum, ieiunia, festi dies hoc consilio erant ad tempus instituta, ut his, cœu rudimentis ad veram iustitiam præluderent & ab humana quadam iustitia proficerent ad iustitiam Dei summam atque perfectam. Non conuenit autem amore studioque eius quod clarius melioris rei gratia fuerat adhibitum, aspernari, & reijcere id cuius vnius causa cætera omnia adhibebantur. At Iudæi quum publicata iam Dei iustitia deberent humanam illam quæ in lege erat iustitiam relinquere, vt Paulus (quāmuis quod ad iustitiam illam legis irreprehensus) se fecisse ait Philip. 3. vt comperiretur non habens iustitiam suam, quæ est ex lege,

sed eam quæ est per fidem Christi. Iudæi  
(inquam) præpostere fecerunt, sic pristi-  
nam illam, iam etiā pestiferam, non modò  
superuacaneam iustitiam defendantes, &  
propugnantes ut Dei iustitiam noluerint  
agnoscere: at freti ceremonijs suis repug-  
narint Euangelio Christi, cui per fidem  
se submittere debebant. Itaque vitiosum  
hunc legis abusum meritò in illis repre-  
hendit Apostolus, quod sibi ex adminicu-  
lo perperam obstaculum fecerint imo le-  
gem Dei turpiter mutilarint, ut qui reie-  
cta illius anima mortuum literæ corpus ar-  
ripuerint. Quum igitur fidei iustitia lege  
etiam proposita fuerit ut ait Paulus, quis  
non videt eos de illa peruersè sentire, &  
imperitè iudicare qui illam nec fidem nec  
iustitiam, qua iustificamur præscripsi-  
se aiunt. Atq; hoc de iustitia & fide, quibus  
ex altera parte respondent promissiones &  
gratuitum fœdus.

## C A P. 16.

## Tertia ratio à Legis promissionibus.

**Q**uod ad promissiones attinet, quamvis  
sint qui legem ab Euangelio ita di-  
singuant, ut lex tantum mandata, Euan-  
geliu[m] verò omnes promissiones contine-

at

at (de quo postea plura dicemus) perspicuum tamen est legen: de qua loquimur multis sancitam fuisse promissionibus, & minis quæ passim legentibus occurunt: quas, quo plus efficaciaz haberent ad per mouendos Israelitarum animos, non tantum voluit Deus solenni ritu, promulgari, sed etiam approbari clara totius populi voce. Atque in eum finem distributa tribus Israel in duos ordines, & in duobus montibus oppositis Garizimo, & Heballo, collocatz, è quibus ab una parte resonarent promissæ benedictiones, ab altera autem maledictiones: ut habetur Deuteronom. 27. Nec tamen hic, illic sparsæ leguntur, sed eas etiam ipse Moses in vnum colligit, nec uno, sed duobus locis conscripsit, Leuitici nempe 26. & Deuteron. 28. Et quamvis decalogus breuissima quædam sit legis epitome, in eo tamen vnà cum mandatis etiam fuerunt insertæ. Una in secundo primæ Tabulæ. Ego sum Deus faciens misericordiam in mille generaciones ijs qui amant me, & seruant mandata mea: altera in 1. secundæ de honorandis parentibus mandato quod Paulus nominavit proniissionem continere. Quin imo hæc verba: Ego sum Deus tuus fundamen-  
tum & radix sunt omnium promissionum, & reliquæ omnes huius quædam veluti ap-

pendices. Negari ergo non potest legem diuinæ promissiones continere. Sed quales fuerint legales hæ promissiones laborandum est, ut rectè intelligatur. Neque enim de hac re vna est omnium sententia. Fuerunt enim qui existimarunt legis promissiones omnes esse tantum terrenas, & huius vite terminis circumscriptas, nec ulterius esse extendendas. Alij vero contra affirmant illis vitam externam non modò fuisse adumbratam, sed Israëli etiam propositam, quamvis illius, ut nec immortalitatis animorum, nulla fiat à Mose expressa mentio. Sadducæi iam olim primam illam sententiam amplexi eò tandem impietatis deuenerunt, ut nec animos immortales, nec vitam æternam esse crederent: sed Deum tantum ad huius vite commoda consequenda & incommoda fugienda ex lege colendum esse dicerent. Neq; Manichæi & Marcionitæ melius de lege senserunt ut ante audiuiimus. Neque quidem etiam hoc seculo Anabaptistæ qui Deum dixerunt nihil aliud Iudæis proposuisse, aut Iudeos in lege quaesiuisse, prater ventris saturitatem carnis delicias, florentes opes, externam politiam, liberorum fecunditatem, & quicquid animalis homo in precio habet. Quæ opinio si vera esset, nihil nos ad demonstrandam legis præstantiam illius promissiones

*Cal. Inf. 2.  
30. 23.*

siones iuuarent , quamvis variæ sint , & plurimæ . Si enim omnes terrenæ sunt , & carnales tantum abest ut legem coimen- dent & extollant , vt volumus , ut eam con- tra , deprimant , & deiijciant . Tales enim promissiones fidem ab Israële non requi- terent , qualem ante legem requiri diximus , quæ nempè ad vitam æternam aspiraret , sed de rebus & commoditatibus tantum terrenis . At qui terrenas eas esse , & huius vitæ finibus conclidi ex eo patere videtur quod constet legislatorem ipsum Moſem vbiq; fermè terræ Chananeæ lacte & mel- le affluentis alijsque in ea commodis men- tionem facere , idque penè vnum inculca- re , rarissime autem , aut nunquam expressè huius vitæ limites transcendere , nec æter- nam in nobis animorum felicitatē usquam disertè proponere ; quod idein etiam de legis minis & supplicijs sentiendum est : vnde verisimillimum est Sadducæos reli- quoisque , suos de lege haufisse errores . Si autem Mosaicæ huius legis præmia & pénæ , caducæ huius vitæ limites nullo modo excedunt ; sed illa concluduntur & terminantur omnia , humana tantum & planè Mosaica , non autem diuina fu- erit existimanda . Quod cùm ex ijs quæ ante dicta sunt falsum esse constet , & à no- stra etiam piętate sit alienissimum , inuesti-

gandum est quaz causa fucrit, cur Moses terrena eiusmodi premia & supplicia diuinę legis obseruatoribus & violatoribus proposuit: & nū Israelitas altius etiam aspirare voluerit; quod quidem manifestum fieri potest non tantum ex Mose, & Prophetis, sed etiam ex Christo & Apostolis qui veri fuerunt legis interpretes: & quorum de lege, iudicio, aut standum est, aut vna cum vetere nouum testamentum repudiandum, omnipotensque proinde religio abiuranda.

## C A P. 17.

*De legi Pedagogia.*

**I**AM igitur videamus quam huius rei, hoc est, terrenis eiusmodi promissionibus, & minis sanciendaz legis, causam habuerit Moses. Hoc autem dubium non est ad legis pedagogia esse referendum, vt & reliqua lege illa comprehensa quaz à spirituali Dei cultu remotiora, magis carnalia videri possint quam vt diuinaz maiestati conueniant. Fuit autem illa pedagogia à Deo cum sapientissimo tum indulgentissimo tota ad populi illius captum accommodata: atque in illius usum & gratiam instituta. **Q**uum .n. Israēlis ille ex Aegypto egressus, in desertis aberatio, & in terram promissam introductio,

fit

fit Ecclesiæ veluti infantia & pueritia erant ipsi tanquam infantes, & pueri tractandi. Quum ergo sinceræ virtutis & iustitiae solem spiritualisue Dei cultus splendorē nondum per ætatem ferre possent, rudis ac puerilis institutio erat necessaria, ne resilirent potius quam allicerentur. Erat autem tum genus humanum depravatissimum, vera Dei cognitio in terris rarissima, illius ignoratio omnia occupabat, regnabat idolatria omnium scelerum mater, tyrannis, & violentia, per paucis adhuc locis politiæ erant institutæ, in plurimis vivebatur ex rapto, & quisque quod possidebat, aut honoris aut bonorum, sibi, suisque viribus, & industriae acceptum ferebat potius quam Deo, & reti *Habac. I.* ut ait propheta suo quisque sacrificabat. Israëlitæ vero in Aegypto ubi 400, & amplius annos fuerant, & auitæ pietatis obliti vi- tijsq; affueti, nihil iam sublimè de Deo, æternæ animorum in cœlis fœlicitate admodum cogitabant: sed toti in terram de- pressi, ea procurabant quæ huius vitæ es- sent, eos igitur ex luto tam fœtido, tamque dira non corporis modo qua tamen in Ae- gypto premebantur sed animorū etiā ser- uitute liberare, corumq; mentes excitare, ut verum iustitiae solem intueri inciperent, fuit opus plane diuinum. Deus igitur ut id perficeret se se ad corum captum accom-  
*D 5 modans*

gandum est quæ causa fuerit, cur Moses terrena eiusmodi præmia & supplicia diuinæ legis obseruatoribus & violatoribus proposuit: & nū Israelitas altius etiam aspirare voluerit: quod quidem manifestum fieri potest non tantum ex Mose, & Prophetis, sed etiam ex Christo & Apostolis qui veri fuerunt legis interpretes: & quorum de lege, iudicio, aut standum est, aut vñā cum vetere nouum testamentum repudiandum, omnipotensque proinde religio abiuranda,

## C A P. 17.

*Delegis Pædagogia.*

**I**AM igitur videamus quam huius rei, hoc est, terrenis eiusmodi promissionibus, & minis sanciendæ legis, causam. habuerit Moses. Hoc autem dubium non est ad legis pædagogiam esse referendum, ut & reliqua lege illa comprehensa quæ à spirituali Dei cultu remotiora, magis carnalia videri possint quam vt diuinæ maiestati conueniant. Fuit autem illa pædagogia à Deo cum sapientissimo tum indulgentissimo tota ad populi illius captum accommodata: atq; in illius usum & gratiam instituta. Quum .n. Israëlis ille ex Aegypto egressus, in desertis aberratio, & in terram promissam introductio sit

sit Ecclesiæ veluti infantia & pueritia erant ipsi tanquam infantes, & pueri tractandi. Quum ergo sinceræ virtutis & iustitiæ solem spiritualisue Dei cultus splendorē nondum per ætatem ferre possent, rudis ac puerilis institutio erat necessaria, ne resiliarent potius quam allicerentur. Erat autem tum genus humanum depravatissimum, vera Dei cognitio in terris rarissima, illius ignoratio omnia occupabat, regnabat idolatria omnium scelerum mater, tyrannis, & violentia, per paucis adhuc locis politiæ erant institutæ, in plurimis vivebatur ex rapto, & quisque quod possidebat, aut honoris aut bonorum, sibi, suisque viribus, & industriæ acceptum ferebat potius quam Deo, & reti *Habac. I.* ut ait propheta suo quisque sacrificabat. Israëlitæ vero in Aegypto ubi 400 & amplius annos fuerant, & auitæ pietatis obliti vi-  
tijsq; aslueri, nihil iam sublime de Deo, æternæ animorum in cœlis fœlicitate admodum cogitabant: sed roti in terram depresso, ea procurabant quæ huius vitæ es-  
sent, eos igitur ex luto tam fœtido, tamque  
dira non corporis modo qua tamen in Ae-  
gypto premebantur sed animorū etiā ser-  
uitute liberare, eorumq; mentes excitare,  
ut verum iustitiæ solem intueri inciperent,  
sunt opus plane diuinum. Deus igitur ut id  
perficeret se se ad eorum captum accom-

*Gala. 4.*

modans hanc legem tulit, & pædagogiam  
instituit illorum ætati conuenientē. Quod  
confirmat Apost. dicens eos fuisse velut  
pueros sub tutoribus, & curatoribus. Qué-  
admodum ergo pueri quorum mens neque  
virtutis neque vitij formam adhuc intueri  
potest, ad res honestas, & officium facien-  
dum paulatim incitantur nucum & ponio-  
rum promissionibus, potius quam virtutis  
pulchritudine, & a contrarijs deterrentur  
virgarum minis, potuis quam vitij turpitu-  
dine: Sic Deus suum Israëlem, quem ex Ae-  
gyptiana illa fornace primum rudiore Mi-  
nerua docendum, & ad res maximas paula-  
tim assuefaciendum iudicauit. Quoniam  
autem huius vitæ commoda & incommo-  
da quæ putantur res sint quæ hominem ad  
agendum, & quidlibet aggrediendum ex-  
fuscent, ac proinde totum huius vitę cur-  
sum moderantur, quum omnia sibi aut suis  
idolis tribuerent Deus hoc imprimis illis  
persuasum esse voluit omnia a se pendere  
atque administrari hominibusq; pro sui v-  
nius arbitrio distribui ac proinde omnibus  
qui hic sibi bene esse cuperent, aut sua vlla  
commoda quererent, Deum serio ex legis  
ipsius prescripto colere debere. ei enim, qui  
hoc faceret omnia virgula diuina perpetuo  
suppeditatum iri, eos qui contra facerent,  
frustra se in suis parandis commodis tor-  
quere,

quere, & excruciare. Propterea Moses quū ad Dei obseruanda præcepta hortatur, hoc fere adiicit, hęc facies vt bene tibi sit, & posteris tuis post te. Itaque vt ditescas, non est furandum, doloue malo vtendum, vt bene tibi sit, & tuis, non esse libidini seruiendum, nec alteri nocendum &c. Sed ab uno Deo rerum omnium creatore, & gubernatore perpetuo pendendum quippe qui suis cultoribus prospera immittat, eosque tutos contra omnia aduersa protegat. Hoc ergo, quod sane non est minimum vt pueris illis persuadeat, minime, mirum videri debet si multas de rebus terrenis adhibeat promissiones, & minas, easq; frequenter inculcat. Ab illis nominatim non petit ne diuitias ullo modo appetant, aut honores, aut uxores, aut liberos, huiusue mundi commoda, sed hoc tantum ab illis primo extorquere cupit, vt hęc omnia a se uno petant, & expectent, nec ad illa obtinenda esse opus violentia, dolis, aut astutia sed serio Dei cultu. At hoc modo dices Deum cole-re docebantur non propter illum ipsum, sed propter bona quę ab illo hoc modo consequentur, id quidem videtur, sed hoc illud est quod legis pædagogizæ tribuendum esse dico: neque enim adhuc sublimioris & plane cœlestis doctrinæ capaces erant, quę uniuersu hunc mundū omniaq; huius vite

vitae commoda, immo hanc ipsam vitam contendam esse docuit Dei ipsius causa, hoc est, ut ista nobis habeatur & possideatur. Hac enim doctrina est plenae lucis perfecteque etatis. Denique non legis, sed Euangelij vox est: neque tamen lex quum illud docebat, & multis promissionibus & minis exigebat, hoc omnino tacebat: illo enim semel posito, & hominum mentibus insculpto, facillimum erat ulterius, sic in pietate progredi: ut huius vitae commoda (quae sola querimus) consequamur, huius mundi conditor, & gubernator est nobis colendus, quia ab illius nutu pendent, & ea benigne largitur suis cultoribus: est autem ille procul dubio exteris & caducis istis bonis multo prestantior, & melior magisq; propterea querendus, & amandus, & haec ipsa bona quae ab illo recipimus, nos ad illum inuitant, & perducere cupiunt ut ad verum omnium bonorum fontem. Itaque est ille a nobis adorandus non ut caduca haec bona ab illo consequamur, sed ut ipse nobis in perpetuum Deus, & pater esse velit. Quae etiam Euangelij vox est & doctrina, quia utrumque, lex nempe & Euangeli- um, eodem spectant, & referuntur, nempe ut Deum omnium bonorum fontem homi- nibus proponant, illa pueris per multas fi- guras & typos, hoc vero adultis aperte & fine

sine umbbris. Hanc autem esse legis mentem ex eo manifestum mihi videtur, quod nisi eousque ipsa progrediatur, tantum abest ut verum Dei cultum doceat, ut contra pro illo quem stabiliter se dicit, idolatriam nobis astute substituat, ac pro vero Deo, Mammona, nobis adorandum proponat. Nam Deum colere ut ditescas aut cōmode hic viuas, est non Deum ipsum colere, sed huius vitæ, commoda, & teipsum querere, non Deum. Id enim cuius causa aliquid facis, est tibi præstantius & sanctius, sive bona consequaris Deum colis, bona magis amas, & quæris quam Deum ipsum, nam illo venteris aut potius abuteris, ut ad hoc peruenias. Itaque bona pluris facis, magisque illa adoras quam ipsum Deum. Quod quid aliud est quam horrenda idolatria a legis mente & spiritu alienissima? Quamuis ergo legis litera dicat, Deum cole & eius mandata serua, ut diu viuas super terram illiusque fruaris pinguedine, lacte, melle, hoc tamen non ut præcipuum ponit, sed ponit tamen ut homines pietatis adhuc ignoros, & infantes primum doceat a Deo omnia pendere, ab illoq; petenda, illumq; suis daturum, quo iacto fundamento legis spiritus, homines iam spiritu timoris, quo Deum reuereantur præditos, altius intueri iubet, nempe ad ipsum horum omnium bono-

bonorum largitorem Deum qui sit omnibus alijs rebus preferendus. Ac propterea legis litera dicitur occidere, spiritus autem viuificare & propterea Paulus qui mentem legis norat, ait illam esse spiritualem & ad vitam datam. Et Christus ubique illam a prauo Iudeorum sensu vindicans ad spiritualem reuocat. Eiusmodi ergo paedagogiam illi ætati necessariam Deus initio instituit, nec tamen quod pietatis caput erat reticuit cum ubique se eorum Deum, & patrem fore promittat. Deinde præter id quod quisque posito illo fundamento poterat altius ut diximus assurgere, habuerunt Mosen legis interpretem, & alios prophetas, quos subinde quum deprauatus esset sensus, excitabat Deus, qui etiam illos de venturo Christo seruatore mundi, & pietatis magistro docerent & in eius venturi spem alerent qui etiam ipsa lege promittebatur, varijsque modis tota lege adumbrabantur.

## CAP. 18.

**T**errenis legis promissionibus cœlestia bona representata oblata, & q[uod]cumq[ue] collata fuisse.

**Q**uodigitur Moses, vite, & mortis æternæ qua animorū immortalitas continet

tinetur non adeo expressam fecerit mentio-  
nem, illi pædagogizæ tribuendum est : si-  
quidem pueri sensu magis, & rebus præsen-  
tibus ducuntur, quā æternis & futuris quas  
mente nondum satis cernere possunt. Neq;  
tamen existimandum est id ita fuisse præ-  
termissum, quas lex non curasset. Nam to-  
tum contra est: quum puerilis institutionis  
hæc natura sit, vt tota ad maiora dirigatur,  
& tendat : nec tam curet id quod nomina-  
tim præcipit, quam id cum cuius gratia il-  
lud præcipit, est enim semper finis præci-  
puꝝ spectandus. At quæ lege præcipiuntur,  
huc omnia spectant, vt Deus sit Israëlis  
Deus, & Israël ipsius populus. Hoc enim  
Deus ipse lege ferenda fere inculcat, Ego  
sum Deus tuus, vel ego ero Deus tuus. i. vel  
vt sim Deus tuus. Ergo omnia legis man-  
data quantumvis carnalia videri possint,  
huc sunt referenda, vt Deus sit nobis Deus,  
quod vitam æternam, & beatissiniam inclu-  
dit. Id autem præcipuꝝ ostendunt ea quæ  
de virtute & animorum cultu in lege pro-  
ponuntur. Nam si lex nihil præter hanc  
vitam spectat, cogitandumue proponit,  
quorsum de virtute præcipit? si enim ni-  
hil nisi huius vitae commoda sint nobis  
querenda, nulla vera virtus esse potest,  
sed tantum astutia, & calliditas, nec sin-  
cerus illus Dei cultus sed hypocrisis.

DUBIA

Atqui

Atqui perspicuum est sanctissimam illam legem ab omni virtutis simulatione & hypocrisi, esse longe remotissimam, & a Deo omnipotenti latam, ad diuinum cultum omnemq; pietatem, & virtutem in terris feruandam, & stabiendam. Deinde quum Moses hanc legem Israelitis, eiusque explanationem scribit mundi etiam historiam ab ipso cōdito repetit in qua multa reperiuntur, vnde facile colligi poterat legis mentem esse, Israelitas, quibusdam ceremoniis & ritibus externis ad pietatem excitare, & certis quibusdam gradibus, & veluti scalis, ad Deū ipsum viteq; æternæ contemplationem promouere, quo perpetuo esset aspirandum. Quale est illud de Enoch qui dicitur coram ambulasse. Hoc est, pie vixisse, ac statim a Deo sublatus esse quum annos tantum vixisset 365. nec est quod quis dicat sublatum illum fuisse, id est, mortuum, ut solent omnes per mortem tolli. Nam apertum est Mosem aliquid extraordinariū significare voluisse. Quod explicat. Apost. illū fuisse a Deo translatū ne videret mortē, non est ergo mortuus ut reliqui. Deinde ne perire fuisse videretur, Apost. ait id illi contigisse propterea quod placuisse Deo, si autem hac nulla optabilior superesset vita consequeretur illum ob singularē ipsius pietatem, adeo iunatura adhuc

Gen. 5.

Hebr. II.

adhuc ætate exterminatum fuisse : quod nullo modo ei conueniret, quod ait Moses, illum coram Deo ambulasse , & Apost . illum Deo placuisse, ac propterea tantum, ac tam singulare a Dco consequutum esse præmium. Enochum autem sic transferre voluit Deus , non illius tantum causa sed eorum etiā omnium qui tum viuebant olimque viēturi essent , qui que de vita altera ventrum esset illa dubitare possent : sed in gratiam præcipue Israëlitarum quibus hoc primum a Mose scriptum est, ut perpetuo illis esset ob oculos . Itaque Deus in illo homine, alterius ac melioris vitæ apertissimum specimen ostendit. Post legem autem latam, idem inter Iudeos Helię contigit qui nominatim in cœlum raptus fuisse dicitur. Et nisi hęc doctrina de vita post hanc altera & meliore, sub lege cognita fuisset, quomodo dixisset Balaam : moriatur anima Num. 23.10 mea morte iustorum, & fiant nouissima in ea horū similia. Sed quid apertius quam quod ait Daniel , Multi inquit, dormientium in terra pulueris exergiscentur , hi ad vitam æternam, illi vero ad opprobrium, & sempiternum contemptum . Itaque hoc neque Mosen, neque prophetas latuit, neque hoc profecto alios cœlarunt : quum in hunc finē, legis illa pædagogia esset instituta . Deniq; hanc legis mentē genuinumq; sensum Dan. 12.2.

fuisse, ex novo testamento, quæ veteris explicatio est, liquido patet. Quum enim Christus eos qui sub lege moriebantur, in sinum Abrahæ colligi ait, ostendit eos neq; extintos esse neq; per ipsæ, sed esse meliore, quā hic conditione. Et adversus Sadduceos, qui animas cum corporibus extingui putabāt, disputans, ait: Abrahamum, Isaacum, Iacobum adhuc Deo viuere. Nam inquit: Deus, eorū Deus vocatur qui non est Deus mortuorum sed viuentium. Quin Moses ipse & Elias cum Christo in ipsius transfiguratione apparuerunt, quæ aperte ostendunt Deum legis cultoribus, etiā sub lege viuentibus, & ante Christū passum, non huius vitæ commodity tantum promisisse, sed vitam etiam beatissimam destinasse, & reseruasse. Quod apertius etiā fuit declaratū quum Christo a mortuis resurgente, quidā ex ijs qui pri-

*Galat. 2.10.* us mortui erant, cum eo resurrexerunt. Hoc  
23.

aut facto plane demonstrauit suæ mortis fructum tam ad veteris testamenti fideles quam ad nos pertinere. Quin idem testatur Apost. etiā de ijs qui ante legem vixerunt, quo tempore fuit lux minor, & hæc doctrina obscurior. Nam de Abrahamo, Isaaco, Iacobo loquens, ait illos in terra promissa, ut alienos in tabernaculis habitasse; sed expectasse urbem habentem fundamenta, cuius opifex, & conditor, esset Deus. Quid autem

*Heb. 1.*

autem aliud erat vrbs illa quam cœlum &  
vita beata ad quā aspirabant? Nam statim  
idē subiicit: eosq; professos fuisse se esse pe-  
regrinos in terra: quod qui dicunt inquit,  
ostendunt se patriā quærere, non eam qui-  
dē vnde venerant, illuc enim si voluissent  
redire poterant, sed meliorē expectabant,  
hoc est cœlestem inquit, & propterea Deus  
non erubescit vocari eorū Deus: quia para-  
uerat eis ciuitatē. Sic Moses elegit potius  
affligi cum populo Dei, quam frui delicijs  
Aegyptiorū, maiores arbitratus diuitias op-  
probriū Christi, quā Aegyptiorū thesauros:  
respiciebat enim ad remunerationē. Itaq;  
nō tantū ex Mose & Prophetis, sed etiā ex  
Christo & Apostolis perspicuū est, quę fue-  
rit legis mens verusq; sensus: & quo illa suos  
perducere vellet quoq; modo sumendæ &  
intelligendæ sunt illius promissiones & mi-  
næ quę quamuis secundū literā temporales  
essent, illis tamē melius & prestantius quid-  
dā suberat, Dei neimpe fauor, & gratia quę  
hīscē terrenis & caducis rebus nō termina-  
tur. Atq; hoc modo certis quibusdam gra-  
dibus, & modis eorū infirmitati accōmoda-  
tis ipsorū cogitationes, ad vitā æternā diti-  
gebātur, vt hic nullo modo locū habere pos-  
set prophana illa de lege opinio, quasi ipsa  
nihil nisi carnale, & terrenū proposuerit, nec  
ab Israēlitis fidē exegerit nisi de rebus ijsdē,

vt nonnulli de quibus ante , existimarunt.  
Tales autem cum fuerint legis promissio-  
nes, qualis & quanta sit illius authoritas, ita  
perspicuum esse videtur , vt nefandis illis  
de lege erroribus , nullus sit locus relictus.

## C A P. 19.

*De fœdere. Quarta Ratio.*

**A**dhuc tamen supereft vt de fœdere dica-  
mus, hoc est, vt doceamus, gratuitum &  
salutare Dei cum hominibus fœdus lege  
cōprehensum esse. Hoc enim si ita sit, legis  
dignitatem & excellentiam maxime illu-  
strat , quod quidem ex promissionibus de  
quibus nuper diximus colligi facile potest.  
Cum illis enim fœdus est ita coniunctum  
vt diuelli ista nequeant, cum nec fœdus sine  
promissionibus sit & promissiones eiusdem  
fœderis sint promissiones. Sed tamē de fœ-  
dere nominatim etiam videmus vtrū pro-  
bari possit lege illud contineri, quod quidē  
aliter esse non potest . Iam enim vidimus  
Cap. 8. legem ipsam fœdus vocari : idq; ita  
esse ex veteri illa sacræ scripture distributi-  
one perspicuum est, qua in legem, & euangeliū , vel in vetus & nouum testamentum  
siue fœdus diuiditur . Imo ille ipse sermo,  
quem Deus cum Mose in monte habuit, il-  
lud ipsum fœdus est si proprie loqui veli-  
mus, quod ybiq; a Mose , & Prophetis tan-  
topere

topere celebratur, quod quum initio, Aug.  
non fatis animaduertisset, quædam prius a  
se dicta postea retractauit ut ante diximus.  
Sed tamen ne quis de hac re dubitare pos-  
sit, id paucis ostendam, quamuis qui hæc  
inficiari ausit, vix esse existimem: quum tam  
frequenter in sacris literis fiat mentio fœ-  
deris in Horeb & monte Sinai initi. Deut.  
igitur 5. sic verbatim scribitur, Iehoua De-  
us noster pepigit nobiscum fœdus in Ho-  
reb, dicendo: Audi Israël: Ego sum Deus  
tuus qui te eduxi è terra Aegypti &c. quæ  
decalogo continentur illicq; habentur, &  
Exod. 34. hoc modo scriptum est, Tum di-  
xit Iehoua Mosi, scribe tibi verba hæc, quia  
ex præstituto horum verborum pango re-  
cum fœdus & cum Israële. Itaque fuit ibi  
cur: Iehoua Moses 40 dies, & 40 noëtes,  
cibum non comedit & aquam non bibit  
dum inscripsit tabulis verba fœderis huius,  
decem verba illa. Et Deut. 4. Deus indi-  
cauit vobis fœdus suum quod præcepit vo-  
bis obseruare, nempe 10. verba illa quæ in-  
scripsit duabus tabulis lapideis. Et propte-  
rea hæc duæ tabulæ quibus exaratus erat de-  
calogus ab Apost. ad Hebr. vocantur ~~tabulae~~  
~~tabulæ~~, tabulæ fœderis. Et quoniam la-  
cus eis conseruandis destinatus erat arca,  
ipsa etiam propterea, fœderis arca vocatur,  
vnde poscenti populo oracula redderetur,

& illic inter cherubim super propitiatorium  
sedentem & veluti presentem Deum habe-  
bant Israelitæ. Ideoque solebat arca cum  
tanta solennitate & pompa, totq; faustis po-  
puli acclamationibus & gaudiis: è loco in  
locū transferri, erat enim gloria Israëlis.  
Deus enim hominum seruator in ea sedem  
elegerat quod indubitatū erat sc̄ederis  
inter Dcū & Israëlitas icti signum. De-  
nique omnium nī fallor, theologorū con-  
sensu receptum est, hæc verba: Ego sum  
Deus tuus quæ passim a Mose repetuntur  
fœderis verba esse. Hac enim sere formula  
solebat Deus cum suis pacisci, Ego ero  
Deus tuus, & tu eris populus meus. Quæ  
verba sunt ita significantia, vt nihil neque  
Deus a nobis, neque nos ab illo maius &  
præstantius petere possimus, nempe vt ille  
noster sit, & nos illius. Hæc enim reliqua quæ  
illius aut nostra sunt includuntur. Merito  
igitur hæc verba, Ego sum Dcū tuus dicū-  
tur esse fons & radix omniū promissionū &  
bonorū quæ hominibus a Dco sunt experē-  
da, & reliquæ promissiones huius vniuersi ap-  
pendices: quū his verbis, & vitā & salutē &  
omnē summam beatitudinis comprehendi  
prophetæ quoq; ipsi exponere soliti sint.  
Itaq; Moses Deut. 29. Israëlē sic alloquitur:  
vos omnes hodie statis corā Iehoua Dcō ve-  
stro, primores tribū, seniores, moderatori-  
res,

res, & omnes viri Israëlite, paruuli etiam vestri, fœminæ etiam vestræ & peregrini qui sunt in medio vestri, ad ineundum fœdus cum Iehoua Deo tuo ut statuat te hodie sibi in populū, & vt ipse sit tibi in deum, quemadmodum dixit tibi, & quemadmodum iuramento promisit maioribus tuis. Et alio loco re quasi iam perfecta, sic, Iehouam exaltasti hodie, quod is sit tibi in Deum, sed Iehouate quoque hodie exaltauit, quod sis ei in populum peculiarem. Quinetiā hoc cum Israële in lege ferenda initū fœdus præcedentibus omnibus, longe a Mose anteponitur, quasi hoc esset illorum quæ ante promiserat complementū. Hodie enim inquit Moses, vos omnes coram Deo statis, ad ineundum fœdus cum Iehoua, quemadmodum iurejando promisit maioribus vestris. Et Deut. 4. sic ait, Agedum interroga de priscis temporibus quæ fuerunt ante te, vide ab eo die quo creauit Deus hominem super terram, ab una extremitate cœli ad alteram, an vnquam fuerit res huiusmodi qualis est hæc maxima? & an fando vnquam quicquam simile auditum sit? nempe vtrum nullus populus vnquam Dei ē medio ignis loquenter vocem audierit, & tu audisti & viuis? Itaque Lex non modo fœdus continet præcedentibus omnibus quæ a mundi usque

initio cum pijs facta sunt , cùm Adamo , in-  
quam Noacho Abrahamo , multo præstan-  
tius & illustrius , quatenus , Deus Israëlitis  
suam voluntatem , hoc est , quomodo coli-  
vellet , quidque ab illis peteret , & quid vi-  
cissim illi ab eo sperare , & expectare debe-  
rent multo apertius patefecit . Iam vero si  
foedus hoc sanctissimum lege diuina conti-  
neatur , si in ea sint & proponantur gratuitę  
in Christo promissiones , si iustitia fidei ea-  
dem describatur & exigatur . Fidesque sine  
qua Deo placere non possimus , & quæ est  
ad illa omnia necessaria , lege præcipiatur :  
quis erit ita amens , qui non ab illis ludorum ,  
Manichœorū , Marcionistarū & Ana-  
baptistarum quorundam de lege errotibus  
abhorreat , qui illam dicant a mali princi-  
pio ortam & latam esse in humani generis  
maledictionem & perniciem . Ea neque fi-  
dem præcipi neque fidei iustitiam describi ,  
neq; gratuitas in Christo promissiones , fe-  
dusque contineri volunt : sed mortis tan-  
tum ministram ac mortiferam esse con-  
tendunt .

## Cap. 20.

*Quinta ratio , ab unitate veteris & noui  
testamenti , ex precedentibus emergens .*

**D**Eniq; si vetus testamentum , siue foedus ,  
& nouum ynum & idem sint natura ,  
licet

licet accidente differant (vt ante attigi-  
mus) omnesque confiteantur hanc noui na-  
turam esse, vt diuinam hominibus gratiam  
exponat, fidemque vbique propterea in-  
culcat, & vrgeat, quæ necessaria est, ad gra-  
tuitas illas fœderis æterni promissiones ac-  
cipiendas, quomodo hæc nostra de lege dei  
sententia non erit verissima? Illud tamen ne  
quis de eo fortasse dubitet paucis explicā-  
duni est. Hoc mihi concedent (ni fallor) om-  
nes qui rectè sentiunt, nouum testamentum  
nihil nisi veteris explicationem, & comple-  
mentum esse, quod vna ad Hebr̄eos episto-  
la satis confirmare videtur: in quo tamen si  
quis h̄esitet hæc perpendat. Vetus testa-  
mentum de nouo paſſim vaticinatur, atque  
innumeris modis adumbrat, imò personas  
loca tenipora designat, quibus quę promit-  
tuntur fiant. Nouum autem vbique testatur,  
hoc aut illud quod in lege pr̄dictum aut  
adumbratum fuerat, completum, aut vt cō-  
pleretur dictum aut factum fuisse, Christus  
ipse ne Mōsi contrarius nouam religionem  
introducere existimaretur, vt quidam de il-  
lo dicitabant Iudæi, ne putate (inquit) me  
venisse, vt dissoluam legem & prophetas:  
non veni vt dissoluam sed vt impleam.  
Quem Paulus sequutus ait se per Euange-  
lij pr̄dicationem non reddere inanem Dei  
legem, sed eam stabilire, nēn p̄ quia no-

bis in Euangeliō non alia quam Iudei in  
lege salus proponitur , sed aliter, hoc est  
pleniū & apertius. Præcipuum legis vete-  
risque fœderis caput , & vnde pendebant  
reliqua fuit hoc: Ero Deus tuus, & tu po-  
pulus meus. At hoc ipsum est vnicum no-  
ui fundamento , & quod in Christo nobis  
exhibitetur , & efficaciter præcipitur. Vnde  
Bucerus ait, vetus testamentum cum pueris  
qui adhuc sub pædagogo & tutoribus erant  
iactum fuisse puerili Christi spiritu. Nouum  
autem cum adultis, adulto. Vtrobiqu; tamen  
fides, sine qua nemini salus contingit erat  
necessaria . Hic quidem apertius, illic ve-  
rò obscurius . In quo est positum veteris,  
& noui fœderis discrimen , ne quis ea à  
nobis confidi putet . Quamuis enim cæ-  
dem sint vtriusque causæ efficiens, mate-  
ria , finis Deus Christus , & in hominum  
salute Dei gloria : atque etiam forma in ge-  
nere eadem , (sese enim tum Deus, vt & ho-  
diè per verbum & sacramenta patefecit) ac  
proindè natura, idem sint: nō idè tamē non  
distinguuntur, quum in formæ quibusdā cir-  
cumstantijs discriminē facilè inueniatur, illic  
n. verbū obscurius ac de rebus vt plurimū  
futuris, hic autē apertius quippe quod cō-  
pleta ea esse explicet, quæ legi adumbrata  
promittebātur & sacramēta illic plura qui-  
dē, sed hic augustiora, & significantiora. E:  
adēm

ædem igitur causæ eandem vtriusq; naturā ostendunt, quamuis accidente discriminētur lux solis in ipsius ortu natura non differt à meridiana, quāuis hæc illa sit longè maior & illustrior. Nec puer, à seipso iam viro natura differt, idem enim semper homo est, sed tantum, quod ille iunior hīc ætate prouectior, & perfectior. Idem nobis de lege, & Euangelio sentiendum est. Legis enim lux Christi lux fuit, quum legem ipse tulerit, ut oinnes docent : Israëlemque in nube, & columna comitatus sit : sed tamen lux illa minor fuit, qualis in aurora, vel solis ortu: quæ pueris quidem illis satis fuit, imo maior illi ætati nō cōueniebat, oculosq; potius perstrinxisset, quam iuuisset. Qualiscunq; tamē fuerit in lege obscuritas non ignorarūt patres, qua via esset ambulandum: Nam etsi sub auroram, tantus non est fulgor, quantus sub meridiem, non tamen expectant viatores plenum solis exortum quia illis sufficit tenere iter. Itaque illis suæ lucis portio instar auroræ fuit, quæ illos ab omni erroris periculo tutos, ad æternam beatitudinem ducere potuit ait Calu. Euangelij autem lux, meridiana lux est. Christi nempe iam adulti & mundo in carne patescēti, quæ lux adultis, & iam viris conuenit. Itaque sic legi Euangelium successisse intelligendum est, vt illam non absoluuerit,

oluerit, sed perfecerit, sicut nec lux auroræ aut exoriētis Solis à meridiano aboletur, sed perficitur, nec puer dum crescendo ad virilem & constantem ætatem peruenit, perit sed perficitur, & tamen quemadmodum nec aurora Solisue exortus est meridies, nec pueritia virilis ætas, sic nec lex, si propriè loqui velimus est Euangelium : nec alterum cum altero vlo modo confunditur, sed augustior Euangelij appellatio, quo quę olim promissa, tandem etiam præstata fuisse annuntiantur huic maximæ luci ut proprium meritò reseruatur, & lætum faustumq; nuntium vocatur. Sic nec olim qui Deo confidebant Christiani non vocabantur, quamuis Christiani ut nos essent : sed augustius hoc nomen fuit post passum Christum Antiochiæ primum usurpatum. Sic igitur vetus in nouo, & nouuum in vetere testamento esse intelligitur sine vlla confusione, imò cum recta vtriusq; ab altero distinctione. Hinc est quod apud Moseim prophetas & Dauidem Psal. 19. (quem Beza illius argumentum tractans) ait, vniuersæ theologiae ac præcipue Euangelij summam continere, & 119. alijsque nihil de lege dicatur, quod in Euangelium optime non quadret. Vnde perspicuum est illis omnibus legem fuisse, quod nobis Dei verbum Euangeliumque ipsum. Exceptasem-

*Calu. Inſt.*  
3.9.2.

*Cal. ad Heb.*  
10.

per

per illa maioris & minoris lucis differentia quam ipse indicat Apost. Heb. 10. Lex inquit, vmboram futuroru bonorum nō expressam veram imaginē obtinebat, nempe quia sub lege rudibus duntaxat, & inchoatis lineis fuit adumbratum, quoq nobis hodie viuis, & graphicè depictis coloribus expressum est. Eadem igitur res illis eminus fuerunt ostensæ, quæ nunc sub oculis nobis ponuntur. Idem itaque Christus vtrisq; eadem iustitia sacrificatio, & salus fuit proposita tantum in modo pingendi est dissimilitudo ait illic Calu. Quæ cuni ita sint, & sit nouum testamentum veteris explicatio & complementum nec natura inter se differant qui pius negarit lege vetereque testamento fidem fideique iustitiam, & gratuitas in Christo promissiones fœdusq; contineri, salutemq; ac vitam æternam hominibus illis fuisse ipsa lege propositam.

## C A P. 21.

*Quomodo decalogo summa omnis pietatis  
comprehenditur.*

**S**Ed quomodo fieri potest dicet aliquis ut hæc ita se habeant? nouum testamentum vis esse veteris explicationem, omnia prophetarum scripta in Mosis libros veluti commentarios quosdam: & ipsos Mosis libros unius

Cap.

vnius decalogi expositionem, vnde efficitur  
 hunc vnum decalogum, vetus nouumque  
 Testamentum complecti quod in tanta bre-  
 uitate fidei non posse videtur: decemue  
 verbis totum vetus nouumq; Testamentum  
 comprehendendi potest. Ad quod intelligen-  
 dum, primum videndum est, quod ante de  
 decalogo diximus. Deinde etiam platius  
 sic res illustrari potest. Quemadmodum  
 (ut hoc exemplo vtamur, in nuce fructu,  
 suo modo inest nux arbor, truncus in-  
 quam, rami, folia, flores, fructus, quæ  
 tempus quū idoneo loco sata fuerit omnia  
 proferet, & in ouo pullus cum omnibus suis  
 membris carne venis ossibus &c. quæ cum  
 mater ei idoneum tempus incubuerit di-  
 stincta apparebunt, sic ac multò magis  
 multoq; apertius duabus illis diuini fœde-  
 ris tabulis, tota pietas, religionisque san-  
 ctitas continebatur, quæ postea fuius in li-  
 bris Mose, Prophetarumq; scriptis expli-  
 cata fuit, donec tandem sensim crescendo  
 ad plenam in Christo maturitatem perue-  
 nit, & ab Apostolis per vniuersum orbem pro-  
 mulgata est, sicuti Sol ab aurora pedeten-  
 tum progrediendo, ad meridiem peruenire  
 solet. Atq; hęc est quæ à Theologis diuinæ  
 gratiæ dispensatio dicitur. Vbi Deus eundem  
 ordinem, quem in rebus naturalibus tenere  
 videtur, quas videimus à minimis initij s-  
 luti

## *dignitate diuinæ Legis.*

luti à semine paulatim crescendo ad summū peruenire. Sic enim Deus quo propius tē-  
poris progressu ad plenā rerum exhibitionē accederetur, maioribus etiam indies reuelationis increniētis suum cū hominibus fcedus cum Adamo primū initum suamq; misericordiā illustriorem reddidit, donec tandem in Christo cōplerentur & perficerētur omnia.  
Ac proinde beati oculi nostri (si credimus) quos in tanta luce nasci voluit Deus, vt planè & perspicuè ea videamus, quę per obſcu-  
ra olim & inuoluta erāt, quæq; videre maxi-  
mè expetiuerūt multi ante reges & prophe-  
tæ inquit ipse Christus. Vt igitur in uno A-  
damo initio inerat vniuersū genus humanū,  
quod ab illo tēpore fuit, est & erit, & in cu-  
jusvis hominis aut animalis semine inest ho-  
mo, vel animal illud quod natura tandem pro-  
feret: sic ab vsq; mudi ipitio in genere huma-  
no hoc est piorū cordib. esse ac viuere cepit  
Christus in mulieris illud semē quod caput fer-  
pētis esset cōtritū: in hoc. n. verbo, fide, ab  
Adamo accepto inerat vt in semine omnis  
pietas & religio quę postea tandem indē efflo-  
ruit. Sic etiam spiritualis noster & interior  
homo, hoc est Christus in singulis hominib.  
renatis primum dignitur, deinde paulatim  
crescit, donec adolescat, & hominem perficiat  
vt ad Galat. & ad Ephes. scribit Paulus.  
Quod si hoc de primo illo & adhuc tā rudi

cum

cum Adamo fœdere dici, ac verè quidem dici potest, quantò magis de eo quod post diluvium cum Noacho, aut post etiam cum Abrahamo, ac de hoc deniq; de quo nunc agitur cum Israële, in Horeb inito, quod illis omnibus amplioris manifestationis ergo fuit illustrius dici ac merito affirmari debet? De quo cum illis collato sic loquitur Moses Deuter. 4. 32. Agedum, interroga de priscis temporibus, quæ fuerant ante te: vide ab eo die quo Deus creauit hominem super terram, ab vna extremitate cœli ad alteram, an vnquam fuerit res eiusmodi, qualis est hæc maxima: & an fando vnquam quicquam simile auditum fuerit? nepe vtrum nullus populus, vnquam Dei è medio ignis, loquentis vocem audierit, vt audiisti, & viuis &c. Fuit igitur hoc fœdus prioribus illis longè præstantius. Nec tamen ab illis substantia, sed forma, protensis & personarum ratione diuersum. Unde perspicuum est in decalogo totius pietatis sinceræque fidei formam fuisse comprehensam, quæ eundo postea semper creuit donec ad Christum peruentum est, in quo tandem fuerunt explicata, & consummata omnia.

## C A P. 22.

*Quomodo fides decalogo præcipiatur.*

Hic

Hic dicet fortè quispiam, nullam in decalogo fieri fidei mentionē, ac proindē nec illo etiam præcipi. Quod si sit, neque eō gratuitatē illarē promissiones, nec salutare fœdus continetur nec fidei iustitia propo-  
nitur, cum hęc sint ut ante diximus indissolubili nexu ita inter se coniuncta, ut uno pos-  
sito aut sublato, reliqua quoque poni, aut  
tollī sit necesse. Verum istud non est sa-  
tis firmum connexum, si nulla illius sit  
in decalogo mentio, illo nec continetur  
nec præcipitur. Neque enim dilectionis, a-  
liarumque permultarum virtutum, vlla sit  
in eo nominatim mentio, quas tamen eo  
continet præcipique manifestum est. Ac  
de dilectione quidem quæ reliquarum ma-  
ter est, rem ita sese habere satis confirmat,  
quod Moses promulgata cum tot ritibus &  
ceremonijs lege dicebat: Iam verò Israel,  
quid est quod Deus tuus abs te petit nisi  
ut illum toto corde ames: Et Christus à  
duobus hisce mandatis de Deo, & proxi-  
mo amandis totani legem & prophetas  
pendere. Quos Paulus secutus frequen-  
ter ait, dilectionem esse legis complemen-  
tum. Charitas ergo siue dilectio amorue  
nusquam quidem in decalogo nominatur,  
sed eo tamen vel maxime requiritur. Iam  
verò de fide idem nobis sentiendum est, si-  
ne qua ne ipsa quidem charitas yllave vir-

tus, aut recte factum esse potest. Ideò Paulus legis diuinæ peritus vtramq; eidem tribuit. Finis inquit, mandati (hoc est legis aut decalogi) est charitas, charitas inquam, ex fide, ex fide inquam non ficta. Ex hac enim radice nisi proinanet ea quæ vocatur charitas, non iam charitas, sed charitatis tantum umbra fuerit. Vtraque ergo etiam si neutrīus fiat nominatim mentio, decalogo continetur & requiritur. Quum enim quod fieri iubetur, recte id & ex legis mente fieri debeat, nec id sine fide per dilectionem semper operante fieri possit, fidem & dilectionem in primis requiri non modo consentaneum, sed omnino etiam necessarium est. Sed quoniam de dilectione non est qui dubitet, de fide potius videamus quomodo ipsa præcipiatur, etiam si non nominetur. Ad quod apertius demonstrandum hoc unum satis esse videtur: duas hancce virtutes fidem & dilectionem quæ reliquarum omnium parentes sunt ita esse inter se perpetuò nexas, & copulas, ut neutra sine altera consistat. Fides enim sine charitate mortua est, de qua non loquimur, & charitas absque fide non theologica virtus, sed humanus tantum est affectus. Et rursus, fides charitatis est velut oculus: fidei autem charitas veluti manus per quam operatur boni quicquid operatur.

pératur. Vnde sèpè contingit vt alterutra tantum nominata, altera sit etiam nihilominus intelligenda, quod passim in sacris literis occurrit. Ac de nominata quidem dilectione in qua fides sit intelligenda ex ijs locis patet vbi Euangelistæ eundem Christi sermonem recensentes, hic fidem, ille charitatē nominat: ut Math. 23. Vos inquit, omittitis grauiora legis, iudicium misericordiam fidem. At Luc. 11. Vos prætermittitis iudicium & charitatem Dei, vbi iudicium ad secundam, charitas verò ad primā tabulā. *Illic Beza.*

refertur, & eum amorem declarat quem Deo debemus, pro quo Math. fidem dixerat & Ioannes in Epistolis aīorem ferè nominat, à quo fides non excluditur, sed includitur maximè. Quin ex ijs quæ ante fuerant à nobis disputata si vera sint quod voluntus, necessariò euincitur, fidem nēpè amore cōtineri. Si enim fides lege præcipitur, ut ante diximus, & tamē dilectio tantum nominatur necesse est dilectione fidē cōtineri. Si inquam lex nihil nisi amare præcipit, deū nēpe & homines: & fidem tamen etiam præcipit, necessariò cōfitendum est, amore qui lege præcipitur fidē contineri, si inq; præcipi quod etiā video doctissimū que inq; se tire. Si ergo queratur quū deus se toto corde amari iubet, quid sub Dei amore contineatur, intrepidè respondendū est: deū amare,

*Calinca-  
tech.*

sicut Deum amare decet, nempè vt simul, & Dominus, & pater, & seruator agnoscatur: vel etiam planius: Dei amori adiunctam esse eiusdem reverentiam, illi obsequendi voluntatem, atque etiam fiduciam quæ in illo collocanda est. Sic Augustinus quum charitati omnia tribuere videntur, nec fidem nominat, hanc tamen minime omnium excludit. Charitas inquit, via est Dei ad homines, & via hominum ad Deum, per charitatem enim venit Deus ad homines, venit in homines, factus est homo. Per charitatem homines diligunt Deum, ad Deum currunt, ad Deum perueniunt. Et alibi, Ad Deum itur non pedum progressu, sed cordis affectu: animus enim non vi sed amore trahitur, & Deo coniungitur. Quæ tamen passim fidei tribuuntur, per quam ad Deum imus Deo placemus eique coniungimur. Itaque amor lege requiritur qui Deo conueniat, vt simul, & Deum eum potentissimum & optimum patrem & seruatorem clementissimum agnoscamus. Huic autem amori, etiam in bonitatem eius fiducia adiungenda est. Nec mirum hoc videri debet, quum charitas hęc de qua loquimur fidei manus sit, per quam semper operatur boni quicquid operatur. nisi enim quod fide, quæ est oculus, bonum esse nouimus, expectamus

Noellus in  
Catech.

mus, & nobis applicare studeamus mortua est in mente fides illa. Si autem expectimus fides per hanc dilectionem mouetur, ad illud bonum apprehendendum, & sibi applicandum. Hinc enim est quod Páulus ait fidem per charitatem operari : quia nunquam operatur nisi expetiti alicuius boni specie mota & excitata. Hoc autem per dilectionem operari, verum est non tantum in fide hominéue, & actione fideli, sed in quolibet, & quavis actione humana, quia omnis expetiti alicuius boni causa suscipitur, quod adeò verum est ut boni sublata specie, omnem tolli actionem necesse sit. Semper enim animus amore fertur quocunque fertur. Imo in brutis etiam animalibus id videre est, quæ ad ea quæ sibi commoda sentiunt naturæ impetu rapiuntur : omnia denique bonum appetunt, eoque appetitu mouentur. Palmam si deprimas relistar, & se attollere conatur, viridem ramum ostendis oui, & trahis illam, nuces puero demonstrantur, & trahitur : sed amando trahitur, & sine corporis lesione, cordis vinculo, & amoris funibus trahitur. Est tamen hec inter irrenatū, & renatum hominē differentia, quod ille humano tátū affectu, ad bonū quod apparet, quāuis malū sēpè sit, sub boni specie delicescens aut nō verè ac per se bonum rapitur, renatus

*Auguſt.*

autem diuino afflatu, ad summum verumq;  
honum, quod fidē intuetur, & cuius amore  
flagrat, ad agendum imitatur, eoq; trahitur.  
Nam si poëtæ dicere licuit, trahit sua quæcim-  
que voluptas, quid ni vos voluptate, hoc  
est, amore, ad Christum summumq; bonum  
trahi dicamus, ait Augustinus. Sic igitur  
inter se coniunctæ sunt fides & charitas ut  
yna pro altera sàpè nominetur: & alteru-  
tra posita, altera quoque intelligenda sit.  
Vndè quamuis tantùm amare lex iubeat,  
Deum nemipè & proximum, fidem tamen  
etiam præcipit, à qua dilectio oritur. Fi-  
nis enim mandati est charitas ex fidē non  
facta.

## C A P. 23.

*Quo Decalogi precepto fides præcipiatur.*  
**I**Am verò si fides decalogo præcipitur quo-  
nam id mandato fieri dicimus? huc enim  
tandem deueniendum est: quia nisi hoc ex-  
plicetur adhuc hæsitare quis possit? Ve-  
rum quid si non uno aliquo mandato, sed  
toto id decalogo fieri dicamus: Sic enim  
dilectio ubique præcipitur, non uno ali-  
quo mandato, sed unoquoq;. Quemadmo-  
dum .ii, nulla est in lege tā lēuis ceremonia  
quæ Christum aliquo modo nō adumbret:  
sic nihil omnino lex præcipit ut ante dixi-  
mus, in quo Christum nō habeat pro scopo.  
Verumq; est illud legē in omnibus suis pre-  
ceptis

ceptis siue ceremonialibus, siue iudiciali-  
bus, siue moralibus fidem & dilectionē præ-  
cipere. Si tamen vnuim aliquod nominatim  
requiras decalogi vel verbum, vel mandatū,  
quo præcipi fidem præcipue intelligamus,  
illud esse dicam quo etiā infidelitas maximè  
prohiberi videtur, primū videlicet, Ego  
sum Deus tuus qui te eduxi ex Aegypto, &c.  
non habebis deos alienos coram me: hoc e-  
nim perinde est ac si diceret: Me vnum Deū  
tuum, dominum patrē & seruatorē agnos-  
ces & coles, in me que vno totam salutis tuae  
spem, & fiduciam collocabis. Horum enim  
verborum quæ fœderis verba sunt, quibus  
gratuitę promissiones includuntur genuinā  
esse sensum, omnes vno consensu theologi  
testātur, quib. quin fides à nobis requiratur  
ad diuinās illas promissiones accipiendas,  
iustitiāq; lege præscriptā colendā, neminem  
inficiaturum esse putē qui rem attentē per-  
penderit. Quare ut hanc partem tādem cō-  
cludamus, fides lege, ipsoque decalogo pri-  
moque præcipue illius mandato præcipi-  
tur, his nempē verbis. Audi Israël: Ego  
sum Deus tuus &c. non habebis coram me  
deos alienos. Si autem fides lege præcipi-  
tur, diuinæ promissiones etiā, quibus ea  
nititur, fœdusque ipsum eadem continetur  
fidei iustitia nobis proponitur, quia hæc  
sunt inter se indissolubili vinculo coniuncta.

Deniq; Christus ipse finis est, & anima legis quem vbique lex adumbrat, & ad illum nos, vt pædagogus perducere cupit. In his autem est posita legis diuinæ dignitas & præstantia, quam illi derogare conati sunt. Iudæi, primum qui Christum & Euangeliū repudiates, in lege tamen secundum litteram sumpta acquieuerunt propriam iustitiam stabilire conantes. Et Manichæi qui illam mortiferam & à Cacodemone profectam esse voluerunt, alijque qui etiam eam carnalem tantum illiusque promissiones terrenas esse, nec sublimius quicquā continere arbitrati sunt. Quod quamuis iam fuerit à nobis ante confirmatum, adhuc tamen superest ut veterum & recentiorū theologorum autoritate demonstremus, vt quiuis intelligat hanc de lege diuina sententiam nec falsam nec nouam esse, sed antiquissimam & verissimam, communq; Orthodoxorum calculo semper adhuc fuisse receptam & defensam.

## C A P. 24,

*Quid Augustinus & Chrysostomus.*

**Q**uid de hac re sentiant patres manifestū est ex libris quos scripsit August. cōtra aduersarium legis & prophetarum, ad confutandū hunc errorē. Iren.li.4.c.5. ita scribit: Lex nō prohibet credere in filium dei sed adhortatur dicēs, nō aliter saluari homines ab

anti-

antiqua serpentis plaga, nisi credant in eum qui secundum similitudinem carnis peccati in ligno Martyrij exaltatur in terra, & omnia trahit ad se & vniificat mortuos. Chrysostomus autem illum Mathei locum expoenens: vñ vobis Scribae & Pharisæi hypocrita, quoniam decimatis mentham anethum & cuminum, & omittitis quæ grauiora sunt legis, iudicium fidem & misericordiam. Fidem interpretatur, in Deum qua vita continetur. Et in opere imperfecto apertius, vbi ita ait: nam minimarum quidem rerum decimas offerebant ostendendæ religionis gratia, in iudicio autem erant iniusti in fratres sine misericordia, in Deum semper increduli. Et Paulo post, A modicis quidem delictis se abstinebant, quæ fieri solent ex decimis non oblati: magna autem mala alacriter committebant, qualia sunt iniustum iudicium iudicare, in proximos suos odia exercere, in Deum incredulum esse huc Chrysostomi sensum amplexi sunt alij cum veteres, tum recentiores quidam ut Aretius &c. qui si verus sit constat ex Christi ipsius sententia, fidem esse legis. Grauiora legis ( inquit Christus ) prætermisisti, misericordiam, iudicium & fidem. Calvinus quidem eo loco fidem interpretatur fidelitatē, ita ut non ad primā sed ad secundā legis tabulam referatur: neque tamen

Inf 2.8.  
 scilicet 51.52.  
 53. negat fidem priori tabula præcipi, imo id,  
 aperte de eo disputans affirmat. Certum est  
 inquit, in lege & prophetis primum locum  
 tenere fidem, & quicquid ad legitimum  
 Dei cultum pertinet: & inferiori loco sub-  
 sidere dilectionem: sed in hoc Mathæi loco  
 vult fidem pro fidelitate sumi. Quod tamen  
 aliter esse potest ut ante ex Chrysost. audi-  
 uimus. Ego quidem cum dubius sit illius  
 loci sensus tutissimum esse existimem, eum  
 ex alterius collatione explanare. Iam verò  
 Luk. II. 42. Lucas eandem historiam recitans ait, de  
 Pharisæis. Vos decimatis quoduis olus, &  
 præteritis iudiciu[m] & charitatem Dei: Per  
 charitatem autem Dei quin prioris tabulæ  
 obseruatio designetur non est qui dubitet,  
 & Caluinus ipse assentitur. Itaque si Chri-  
 stus illa sententia comprehendere voluit  
 utriusque tabulæ summam, ut ex Luca con-  
 stat, & in eo consentiunt interpretes: quid  
 ni etiam sic Mathæum intelligam, cum una  
 ab utroq; recitetur historia: & id verba fe-  
 rant, nec sit nouus hic sensus: sed veterum,  
 ac recentiorum quorundam authoritate  
 confirmatus. Deniq; Christi sententiæ ma-  
 xime conuenit hæc interpretatio: vos præ-  
 termisisti grauiora legis inquit, Christus,  
 nempe iudicium, misericordiam fidem,  
 iam quid in lege grauius fide? & quid ma-  
 gis ab hypocritis, Scribis, & Pharisæis pre-  
 ter-

ermittebatur quam fides? Ita Chrysostomi sensus optime quadrare videtur, qui si admittitur, tum huius dicti, fidem lege præcipi, authorem habereimus non tantum Chrysostomum sed Christum etiam ipsum; quin & Paulum etiam qui legis summam hac sententia proponens, finis mandati est charitas ex fide non facta, synceram fidem in capite, legis collocare voluit, inquit illic Caluin. Idem Chrysostomus ad Gal. 4. ait lex non est aduersa fidei, pædagogus enim non aduersatur præceptori.

C A P. 25.  
*Quid Ambrosius.*

**Q**uid de hac re Ambrosius? Is in Epi- cap. 2. stolam ad Romanos, scribens per spicue quid hic sentiat exprimit: primi in illa verba. Et quicunque in legem peccauerunt per legem iudicabuntur. Quoniam Iudei inquit legem habent in qua salus illis promissa est: non credentes vel non recipientes promissum per legem iudicabuntur sub qua vixerunt: et post: non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Hoc dicit, inquit Ambrosius, quia non iusti sunt qui audiunt Legem, sed qui credunt

*Quod ait  
gēses nati-  
ra duce cre-  
dere in Deū  
& Christū,  
Sic accipiē-  
dum est ut  
sanum ex-  
cludat legis  
Mosaica o-  
pen non au-  
zem Spiritū  
Christii, sine  
quo ubique  
faretur hic  
vir Dei ni-  
bil prorsus  
nos recte vel  
iudicare vel  
eligere posse.*

credunt in Christum quem lex promisit, & hoc est facere legem. Omnis autem non facit legem qui non credit legi : dum non recipit eum cui lex testimonium perhibet. Et post in hæc verba ; quin etiam gentes quæ legē non habent naturaliter quæ legis sunt faciunt, inquit. Gentes Christianos dicunt alio loco. Vobis autem dico gentibus qui incircumcisí neque næomenias neque Sabbathum neque escarum legem seruant, & duce natura credunt in Deum & Christū id est, in patrem & filium. Hoc est enim legem seruare, Deum legis agnoscere, prima enim sapientiæ pars hæc est, timere Deum patrem ex quo sunt omnia & Iesum Christum per quem sunt omnia. Et post. Hi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Idem sensus est (inquit) quia dum duce natura credunt opus legis ostendunt nō per literam sed per conscientiam. Opus autem legis est fides, quam cùm dictis exhibet Deo, naturali iudicio ostendit semet ipsum legem sibi esse, quia quod mandat lex, vltò facit, ut credat in Christum. & post. Lex Iudæos accusabit quæ Christum illis promisit, quem venientem recipere noluerunt, gentes autem quæ legem vtiq; non habent per conscientiam iudicabuntur si credere noluerint. Et post in hæc verba,

ba. Si autem præuaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Hoc ait ut doceat tunc prodesse ex gente Abraham esse, si lex seruatur, id est, si in Christum creditur, qui promissus est Abrahæ: quia & suum meritum habent iustificati per fidem & honore patrum sublimantur. Omnis enim salus in lege de Christo est. Hic ergo seruat legem qui credit in Christo: Si autem non credit transgressor legis est, quia non recipit Christum, quem lex ad iustificationem quam ipsa dare non potuit venturum cecinit. Et post. Si præputium legis iustitiam custodiat, ait, iustitia legis est fides Christiana, sicut alio loco dicit, finis legis Christus ad iustitiam omni credenti, ideo manifestum est, quia si gentilis credat in Christum, sit filius Abrahæ qui pater est fidei, & post, Credens gentilis duce natura in Christum, condemnat Iudæum cui lex promiserat Christum & aduenienti ei credere noluit. Quam igitur gentilis dignus est gloria, qui per solam naturam intellexit authorem? sicut dicat Petrus Apostolus authorem vitæ interfecisti. Tanto igitur magis Iudeus puniendus est, qui neque per naturam, neque per legem, Christum agnouit authorem. Et Cap. 3. in hæc verba, omnes peccauerunt & egent gloria Dei, omnes (inquit) hic comprehendit etiam sanctos

Dignitatem  
& meritum  
nihil facit  
nisi fides ad.  
See cap. 3.

ctos & ostendit nihil profuisse legem, sine fide, sic autem lex data est, ut fides esset in legge, quae futuram speraret salutem. Et paulo ante in illa, per legem enim cognitio peccati, dixerat tripartitam esse Dei legem: & primam quidem ac principiam illius partem vocat sacramentum mysterij Dei quod est in Christo credere. Secunda autem inquit, congruit legi naturali, quae interdit peccatum. Tertia vero legis factorum est & sabbatha, Neomenias, circumcisionem & reliqua continet. hoc est Ambrosij amplissimum de hac re testimonium, ex unica particula commentarij in Ep. ad Rom. desumptum, ex quo quid ille sentiat abunde liquet. in quo hoc etiam obseruandum est, quod legis tres ponat partes: Primam quae foedus & fidem continet, secundam quae praecepta moralia, aduersus peccatus, tertiam quae ceremonias, quam legem factorum vocare solet, & hanc fidei sapientem opponit & ad Galat. 3. vbi Apost. ait legem non esse ex fide: non est ex fide lex, inquit quia nihil mandat credendum, quod de prima legis parte intelligi non potest, sed de secunda ac tertia tantum, ad haec autem id videtur referri Ambrosius, quam vocat legem factorum.

C A P. 26.

Quid Calvinius.

Calvin.

**R**ECENTIORES praeter eos, quos iam aliud agens nominaui, aliquot adhuc producam.

cam. de Aretio quid sentiat ante attigitus.  
 Item de Caluino de quo tamē si quis dubitet, aut plura scire velit, legat tertiam illius in priorē ad Timoth. concionē, quæ tam anglicè quam Gallicè extat Cap. i. ver. 5. in hæc verba, finis mandati est charitas ex puro corde & conscientia bona, & fide nō fœta. Illic enim pluribus hoc idq; ex professō tractat, nec tantū confirmat fidem lege præcipi, sed etiā in contradicentes, ut legē Dei mutilantes & corrūpentes acriter inuehitur Pseudapostoli legē euangelio vt contrariā opponebant: in quo a Caluino reprehenduntur, quod tantū absit in hæc opponi possint, vt natura idē sint: & Euangelijs substātia è lege sit haurienda: omnibusque diligenter expansis, Euangeliū nihil omnino sit, nisi simplex legis expositio: & lux quam fuerit in lege maior. Deinde legem per Mosem traditam ait & inculcat, non tantū benè viuendi regulam (vt vulgo putatur) continere. Hoc est non tantum iubet, vt abstineatur à furto, adulterio, falso testimoniō proferēdo aut concupiscentiis rebus alienis: sed vltierius etiā progredi ac docere, & præscribere quomodo sit colēdus Deus: neq; hoc modo, inquit, sed fidē in primis, eamq; nō fictā, sed verā, & salutarē. Deniq; in lege sc̄e populi sui patrē ac seruatore in etiam patefacere, inito cum suis fædere.

Deniq;

Denique legem ait: non tantum nos doce-re, quomodo sit cum proximis viuendum, quod vnum est: aut quomodo Deo serui-endum, quod alterū: sed etiam quod præcipuum est, Deum nobis patrem ac serua-torem esse velle: ac de nostra salute certos nos reddere. Et quicunque hoc caput lege non fuisse comprehensum aiunt, & in lege recte viuendi regulam tantum querunt, an-te boues aratum collocant, inquit. Ex qui-bus perspicuū est cum cum Ambroſio con-fentire, ac de fide eum loqui non quadam legali absque mediatore quam quidam hic comminiscuntur, que Caluino nunquam in mentem venit, sed de vera ac iustifican-te, quam omnium quæ lege iubentur caput esse statuit.

## CAP. 27.

*Quid Bucerius.*

Bucerius autem qui multorum instar esse possit, pro hac veritate, tanquam pro aris & focis, ut dicitur, pugnat, nec potest sibi temperare in eorū errore confutando, qui fœdus fidemue lege preceptam fuisse negant: Pauca ex innumeris proferam, ac primum de Catalogo cuius primum caput Euangeliū continet, ita scribit ad Rom. 7. Mihi saluo aliorum iudicio videtur, haud præter

præter rationem doctrinæ Deicæ, ut ab illo primo decalogi capite, Ego sum Dominus Deus tuus ~~est~~. initium Decalogi faciam: propterea quod in omni doctrina sacra ab euangelio principium est. Nam revereri verè Deum, & ex animo eius placitis studere non possumus, nisi persuasi eum nobis esse propitium. Tum quæ continentur decalogo non decem præcepta sed decem verba in scripturis dicuntur. Mouit enim eos qui distinctiones decalogi priores fecerunt quod putarent numerari oportere decem præcepta hinc alij primuni, alij ultimum in duo diuiserunt. At si cogites his decem verbis tradi doctrinam pietatis perfectam, tum huius caput esse Euangeliū, & in decalogi principio Euangeliū proponi scorsim à sequentibus præceptis, forsitan haud iudicabis absurdum esse si initium numerandi ab hoc decalogi capite, quod Euangeliū continet faciamus. Illud enim non præcium tantum est, sed opis diuinæ promissio atq; exhibitio: quum enim ait, ego sum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti, prædicat se Deum esse, & peculiarem Deum Israëlitis: idq; confirmat beneficio quod iam præstiterat, educendo eos ex Aegypto, & adiungendo sibi in populum peculiarem, & doctrinam & spiritum vitæ æternæ largiendo. Istud siquidē

G. inest

inest in promissione hac, ego sum Deus tu-  
us, ut diximus in quæstione de baptismate.  
Et paulo post in illud diximus autem quod  
lex spiritualis est, istud omnino dixit contra  
illud, bonum præceptum nobis mortem fi-  
eri, hoc est, ex se mortem inferre, contradi-  
cit, hoc nempe quod affirmat legem viuifi-  
care. Legem itaque spiritualem inde dictū  
ab Apost. accipere debemus, quod doctri-  
na sit viuificantis spiritus, doctrinæ vitæ &  
salutis spiritui i.e. sacro afflatui Dei vita ali-  
oqui ascribitur, ut statim infra, sensus &  
studium <sup>ad opimias</sup> spiritus vita & pax. De  
hac lege Moses scripsit se Israëli vitam &  
bonum in ea proposuisse, victurosq; illos si  
legi studuissent. Et Dominus ipse si vis in-  
gredi ad vitam serua mandata. Et Apost.  
erudit ad salutem. Hinc tribuit ei Dauid re-  
stituere vitam Psal. 19. Omnino ergo A-  
post. voluit hac sententia affirmare, legem  
esse viuificantem & a spiritu Dei viuificantem  
omnium in hoc datam nobis, ut per eum vi-  
uamus. Vnde & paulo ante dixit præcep-  
tum quod ad vitam, subaudi, datum est, &  
hic confert eam carpi, quæ obnoxia morti  
est, ut enim dixerat lex spiritualis est, subie-  
cit, ego autem cernalis sum. Hoc perinde  
est ac si dixisset, lex vim spiritus, id est, vi-  
tam in se habet & adfert, ego autem ab im-  
becillitate & morte carnis tencor, ut vitam  
cam

eam non valeam percipere : quin potius vocatus à lege ad vitam, incuruam hoc iniportunius in mortem. cum hac vera interpretatione conueniunt illa, quod lex, quum spiritualis est docet & exigit quæ spiritus sunt, viuam scilicet in Deum fidem, certam in proximum dilectionem, & quæ sunt nouitatis per spiritum eiusmodi omnia, nec docet solum & exigit hæc : sed suo etiam modo confert, quum spiritu Dei administrata, & in cordibus inscripta fuerit. Et quum non ex sola litera, mente nondum spiritu Christi renouata percipitur, hoc enim pacto occidit, at quia data est ut ad vitam, & ad salutem æternam restituat : ita viuificare, præstare sapientiam, restituere, illuminare, & quæ eiusmodi sunt legi tribuntur in scripturis simpliciter. Et hinc eam Apostolus supra bonam, hic spiritualem vocat. Ista autem peccatum augere, occidere, condemnare, secundum quid collata scilicet spiritui, atque ita spiritu ab eo secluso. De his in præfatis in quæstione, Quid Paulo lex & opera legis: Item in illa per legem agnitione peccati Capitulo 3. sect. 4. & ubi Lex est, ibi transgressio Cap. 4. sect. 3. & subingressa est lex Cap. 3. sect. 3. Quod verò ait hic Paulus, scimus quod Lex est spiritualis videtur libertate esse,

& plus eum significare voluisse, quam dixerit, nempe hoc: non solum non blasphemino legem, quasi ex se mortifica sit, sed prædicto deferre vitam idq; ex certa scientia scimus & ad Rom. 2. ita scribit, lex sane non tantum iubet prædicare Deum, amare fratrem, decenter & caste rebus uti: sed iubet illa ex vera in Deum fide, ex sincera in proximum dilectionem, ex toto honestatis amore facere. Fidemq; & dilectionem adçò in primis exigit ut ab hac reliqua pendeant omnia: nec possit is non dici legem transgredi, quicquid externe recte faciat, qui fuerit absque fide & dilectione. Hęc sunt de hac re Buceri verba. Quantum verò cōtraria opinio illi displicuerit multis locis indicat, ex quibus vnum aut alterum ascribam. In omnibus inquit, que contra legem scripsit Paulus, semper illam intuetur ita, ut eam contra Christum Pseudoapostoli obtrudebant: id quod singulari diligentia obseruandum est. Nam quod hoc quidam non animaduertunt, ex hisce diui Pauli in legem dictis, quibus sine Christi fide mortificam esse contendit horrendos errores & hauserunt sibi, & propinarunt alijs, contententes fēdus Dei cum priscis in solis externis rebus constitutum: Deum ab illis nihil quam externam sine ullo cordis erga se studio iustitiam exegisse: spiritu Christi fuisse desti-

*In Præfatis  
ad Rom.*

destitutos: timuisse tantum, Deum non etiā amasse: seruos fuisse non filios: promissa tantum habuisse præsentis, non quoq; futuræ fœlicitatis. Christi populum omnino ab illis diuersum, & quę spiritus filiorū sunt hos solos habere, nihil illorum ad hos, quod secundum literam accipias pertinere non esse illos nobis in yllis ceremonijs, vel externe potestatis vſu, imitabiles. Quidam etiam eo furoris irrumpunt ut negent veteribus promiscue datum, fidē mediatoris eorum conscientias serenari, viuaq; in deum fiducia erigi; redēptionis suę in Christum donec illa in carne perficeretur haudquam fuisse particeps, hos tam exitiales errores, huic hällucionationi acceptos fecimus, qua isti quæ Paulus scripsit de lege collata fidei, de huiusque sectatoribus compositis cum ijs qui credunt in Christum: deque omni vetere testamento vel fœdere, opposito nouo fœderi, quod spiritu fidei icitur, accipiunt tanquam scripta de lege, legis studiosis, & veteri fœdere simpliciter & in se, quo intellectu nihil falsius est. Lex enim Dei vt fidem cum primis docet, ita perse saluifica est. Data enim est ad vitam infra 7. quanquam hoc in suo ordine verbum siquidem offert quod fides apprehendit: legis studiosi nulli vere sunt, nisi qui legē delectantur. Eiq; vt suam vitam con-

forment, scđulo meditantur, Psa. 1. fœdus diuinum quamlibet priscum, non nisi fide constat qua nimirum ij quibus Deus hanc benevolentiam offert, illam conditionem recipiunt, vt Dominus nobis Deus sit: nos illius populus Gen. 17. & passim in scripturis. At illi qui Euangelij sinceritatem oppugnabant, in quos Paulus ita scripsit: quibus legem, & legis studium, & ipsum cum Deo fœdus externum duntaxat ceremonijs, & qualicunque religionis simulatione metiebantur; fidei Christi a qua sola omnis est vera religio, & sanctimonia non tantum inanes sed etiam hostes.

Quæ igitur contra hos de lege, eiusque obseruatione & testamento vetere Paulus differit, accipienda sunt, vt quæ in hæc, non nisi seclusa fide competit, ita scilicet vt a Pseudoprophetis ea usurpabantur &c. & alio loco: in hanc sententiam inquit, multa legimus scripta ab Augustino contra Adamantū Faustum & aduersarium legis & Prophetarum. Omnino enim error istorum nostri temporis hæreticorum in idem recidit cum errore Manichæorum & veterum hæreticorum Basiliidis, Cerdonis, Marcionis, & huius fecis aliorum. Hi omnes siquidem fœdus iustum cum prisco populo, eorumq; obseruationes vt carnales & damnosas blas-

*Ad Rom. 3.  
August.*

phe-

phemabant : indeque eò prolabebantur  
vt contendenter legem omnem Mosis ,  
quidam etiam ipsum mundum à malo dæ-  
mone conditum esse . Verbis hi nostri  
hæretici , ista quidem non fatentur : at  
Christiani qui verè sunt satis vident , si hoc  
detur , Deum veterem populum , solis  
carnalibus sibi diuinxisse promissionibus ,  
nec nisi carnalem cultum ab eis publici-  
tus requisiuisse , aliud consequi non posse ,  
quam Deum illum non esse Deum . Ideo-  
que a malo quopiam Dæmone , omne  
istud fœdus iustum fuisse , & legem latam .  
nam istud de vero Deo nulla mens pietati-  
sibi conscientia cogitare potest : eum nul-  
lum hominem non summè execrari , qui  
non ex animo ipsi se per veram fidem ad-  
dicat nedum vocare suum peculium , su-  
um primogenitum , & vnicè dilectum :  
quæ omnia de veteri populo Deus ipse  
pronuntiaret . Et paulo autem : Quod tam  
multis hanc quæstionei recitaui causa  
hæc est : quicquid est hodie hæretico-  
rum , ( quorum sane ingens prouentus  
est ) omnes ex eo præcipue venena sua  
hominibus propinant , quod populum  
veterem , & omne fœdus Dei cuni illo  
ictuni , in littera tantum & carne po-  
nunt , id venantes , vt aliquo colore af-  
firment illud , quo vnicè nituntur :

obſeruationē veterum nobis non eſſe imi-  
tabilem. Hæc ille, qui ex professo multis in  
locis aduersus Anabaptistas iſtam quaſti-  
onem tractat.

## C A P. 28.

*Quid Brentius & Bibliander.*

*Brentius.*

BRENTIUS in Catechismo decalogum ex-  
plicans postquā multis confirmauit, cū  
qui legē tulit fuisse filiū Dei Iesum Christū,  
fidem vbiq; inculcans lege a nobis exigi,  
ita scribit. Assumit filius Dei in titulum ſeu  
epithetum ſuum beneficiū illud quod pau-  
lo ante in populum ſuum contulerat videli-  
cet liberationem ex Aegypto: non quod  
hoc beneficiū fuerit ſummuū & præcipiuū:  
ſed quod fuerit proximū, & reipla iam pri-  
mum ab omnibus compertū, & recens ad-  
huc memorię infixum. Nam ſi promulgaf-  
ſet decalogum statim poſt conditum cœlū  
& terrā, & poſt promiſſionem ſeminis mu-  
lieris, dubium non eſt quin, ita præfatus fu-  
iſſet: ego ſum Deus tuus, qui creaui cœlum  
& terram: & qui creaui te ad ſimilitudinem  
& imaginē meam: & qui poſtquam lapsus  
eſt in peccatū promiſi me naſciturū ex mul-  
tere, ut cōterā caput Satanae, & liberē te a ty-  
rannide eius. eodē modo ſi filius Dei pro-  
mulgafſet decalogū statim poſtquā eduxit  
Abrahamū ē patria ſua, & promiſit ei ſemen  
benedictū, tum affuſiſſet hunc titulum.

Ego

Ego sum Dominus Deus tuus, qui te vocavi è patria, & promisi me nasciturum è semine tuo, ut in me benedicantur vniuersæ gentes. Ad eundem modū si filius Dei promulgasset decalogum postquam natus esset homo, & resurrexisset à mortuis, assumpsisset hunc titulum: Ego sum Dominus Deus tuus, qui ad te liberandum è potestate Satanae, & ad expianda peccata tua factus sum homo, & suscepi mortem & resurrexi item à morte ut te in vitâ verani assumerem, &c. Ac profectò Hieremias haud obscurè significat quod Christus sumpturus sit sibi alium aliquem titulum, quam quē pr̄posuit, quondam decalogo: hoc est quod maius beneficium collaturus sit in ecclesiā, quam sit liberatio ex Aegypto. Sic enim scribit, cap. 16. Ecce dies venient, dicit Dominus, & non dicent ultra viuit Dominus qui eduxit filios Israël de terra Aegypti: sed viuit dominus qui eduxit filios Israël de terra Aquilonis, & de vniuersis terris ad quas ciecerim eos. Hoc est viuit Dominus qui diuulgauit Euangeliū suum in vniuersam terram, & vocat omnes gentes ad communionem beneficiorum suorum, quæ præparauit nobis morte & resurrectione sua. Et cap. 31. Ecce dies venient &c. Quare his propheticis dictis admoniti recte & piè facere mus, inquit, si hoc tempore præponeremus

decalogo talem p̄fationem. Ego sum dominus Deus tuus qui suscepi propter te hominē, & expiaui peccata tua morte mea, & contuli in te iustitiam & vitam resurrectio-  
ne mea &c. Sed quia sumimus verba deca-  
logi ex Mose, retinetur etiā vulgō p̄fatio  
Mosis. Et tamen sentiendum est, quod in  
hac Mosis p̄fatione loquatur filius dei Ie-  
sus Christus, qui est verus & æternus Domi-  
nus Deus noster. Hæc Brentius. Huic ad-  
iungere non verebor Theodorum, Biblian-  
drum, ut magis de Doctorum in hac re as-  
sumenda virorum consensu appareat. Is i-  
gitur cum Tertulliano altius etiam quam  
nos rem repetens, ad Edouardi regis in hoc  
regno sexti præceptorem atque instituto-  
rem Iohannem Cheeum virum clarissimum  
*Bibliander.* ita scribit. Qui putant communionem san-  
ctorum & cœtum illum sanctissimum ange-  
lorum bonorum, siniūl & hominū cui paratū  
est regnum cœleste, quāq; vocamus eccle-  
siam sanctā catholicam primum cœpisse in  
baptismo, & prædicatione Ioannis, & Chri-  
sti aduentu in carnē, longè falluntur. Quod  
theologi veteres & boni demonstrant cui-  
denter, estq; testatissimum in sacris literis.  
Etenim Deus pater caput Christi æternus  
est, æternum est verbum Dei, & filius Dei,  
& filius Dei est consubstantialis patri, per  
quē omnia facta sūt. Is est princeps christia-

ne institutionis: & caput & fundamētum in quo sumus electi ante mundi constitutionē, vt docet Apost. Quamobrem statim vt cōditi sunt Angeli & homines, cōpit Deus filius iam in tempore assumere suos consortes & participes, & cohæredes, adeoque sua membra & corpus, id est ecclesiā in sanctam catholicam: quod regnum etiam in fine sēculorum deuictis omnibus inimicis tradet Deo patri, vt sit deus omnia in omnibus sanctis, fidelibus, & electis. Itaq; Adam & Eva protoplasti homines, fuerunt membra ecclias sub capite filio Dei, & reuera Christiani. Itemq; Abel, Seth, Enoch, Noe, &c. Et deinceps reliqui posteri, quotquot non defecerunt ab hoc capite: vt fuerunt Angeli refugi: rursum Cain, Σαταν id est Apostata & defectores aut vt verbum magis exprimamus decidui ac caduci quos gigantes interpretati sunt, ante diluvium, & postea cum Nimrod & alii delapsi in varias sectas & heres, quia caput non tenuerūt Christum ad viuam Ecclesiam non pertinent. Dedit autem parens Deus legem Adamo & Heuane degustarēt de fructu arboris sciētię boni & mali proposita p̄cna mortis, in eo mādato principali & matrice omniū legū vt Tertul. vocat sūmatim continebātur capita omnia que & in decalogo exprimuntur, & copiosius sūt explicata per Mōsē & prophetas, rursū in breuiissi-

b̄euiſſumam epitomen à Christo incarna-  
to redacta : quod tibi vis fieri , facito & ali-  
js, quæ lex etiam in corda & naturam ho-  
minum inscripta est ab opifice Deo. Fuit i-  
gitur in ecclesia statim ab initio doctrina fi-  
dei : & regula benè recteque agendi, & ve-  
ritas ſempiterna, in qua Deus ſeſe patefacit  
ſequi impertit. Fuerunt igitur in paradyſo  
& in horto illo amoenissimo, ac delicijs om-  
nibus referto, corporeæ quidem res peculi-  
ariter verbo Dei exhibito inſignitæ, que per  
ſensus exteriores ingererent menti ac re-  
preſtarent ſubinde res illas verbo Dei  
comprehensas, quæque ſignaculorum vim  
habeant homines ad obedientiam & fidem  
preſtandam obligantes: & illis vicifſim bo-  
na diuinitus promissa confirmantes, atq; vt  
loquuntur, ratificantes: vt arborvitæ propo-  
ſita in medio paradyſo, altiori significatio-  
ne Christum Dei verbum ac ſapientiam fi-  
gurabat, in quo ſola vita exiſtit, ſicuti in  
patre Deo: & per ipsum ſolūm ex patre deo  
confertur eſſentijs creatis. In coniugio eti-  
am Adami & Euæ magnum sacramentum  
fuit Christi & ecclesiæ , vt Paulus indicat.  
Fuit igitur in primordio ſtatim mundi chri-  
ſtiana institutio plena & perfecta, cognituq;  
& obſeruatu neceſſaria & ſufficiens ad bea-  
tam vitam. Hęc Bibliander, Tertulliani, ali-  
orumq; authoritate nixus. Quæ ſi ita ſe ha-  
bent,

bent, Deus ab initio per Christum filium, in quo electi sumus, plenam & perfectam Christianæ religionis institutionem adhibitis etiam sacramentis Adamo & Heuæ ante eorum lapsum tradidit, quæ ut vix æternæ promissiones continebat, ita sinceram ab homine fidem, qua ad propositam felicitatem perueniret exigebat. Decalogus autem qui longo post tempore, per eundem Christum Mosis ministerio Israëli traditum est, primæ ac perfectæ illius legis explicatio tantum est, nec reliqua Mosis, prophetarumq; scripta quicquam aliud sunt quam Decalogi primæque illius legis explanatio. Imò Euangelium, ut ante Caluinum dicente audiimus, nihil nisi legis explicatio est & complementum. Itaque si fides nouo & vetere Testamento usquam præcipitur, decalogo etiam præcipitur, imò primæua etiam illa lege sine qua nimirum Adam ad æternam beatissimamque vitam, ad quam conditus fuerat: & promissionibus in sacramentis inuclabatur, peruenire non poterat,

CAP. 29.

*Fidem primo mandato precipi.*

**N**Ec aliter de hac re sensit Petrus Martyr qui ad Romanos 8. ita scribit: Euangeliū natura sua non damnat, & occidit: nam

nā sub pœna exitij præcipit inquit, vt Christo credamus, & ne quis existimet eum fidē lege non tamen decalogo præcipi intelligere, aliquāto post sic ait cum Apostolus dicit affectum carnis, non subdi legi Dei, nō spectat opera moralia aut ciuilia, sed solam naturam vitiatam & corruptā: in primisq; consideranda est prior tabula, quæ fidem, charitatem, cultum, & honorē Dei solidè requirit: in quibus est succus & anima obediētiæ reliquorum mādatorū, & post adhuc ait primo mādato cōprehēdi fidem, spē, charitatē, & quęcūq; ad spirituales animi motus pertinet. quin de illius sentētia locuples est testis Kneustub, qui primū mandatū exponēs ait: Hinc discimus primū præceptum Euangelij promissiones in se continere, vt recte obseruatū est à Pet. Mart. inquit, cōtra damnandā quorundam opinionē, qui afferūt patres sub vetere testamēto nullas promissiones habuisse, nisi terrę Chanaā & rerū corporaliū. hęc de Martyre vndē intelligimus fidē non modò lege & decalogo, sed primo etiā mando fuisse præceptam, quod etiam cōfirmant qui sequuntur. Calu. ait, indubitatum esse, in lege primum locū tenere fidē. Et in Mosē scribitur, primumq; mādatum exponens ait, ad illius obseruationem requiri veram Dei notitiā, vñā cum fide coniunctā quod Petrus Viretus pluribus explicat, in libello qui inscribitur

scribitur, præcipuorū capitum catechismi christianæq; doctrinæ familiaris explicatio: ita scribens. *M.* Quid summatim cōtinent primæ tabulæ mandata? *P.* Quicquid ab homine deus requirit, quod suā nominatim personam & maiestatem attingit. *M.* Quæ sunt præcipua capita, quæ quod suam nominatim, personam maiestatemq; attingant deus ab homine requirit: *P.* Posunt m̄co iudicio omnia primum ad duo genera reuocari. *M.* Quod est primum? *P.* Erga illum ipsum fides. *M.* Secundum? *P.* Illius testatio & manifestatio. *M.* Quid in primo requirit? *P.* Ut homo eum habeat pro solo vero deo: totū cor suū: totāq; suę salutis fiduciā in uno illo, nō alio ullo collocans. *M.* Estne igitur fides honoris cultusq; qui ab homine deo debetur primū præcipuūq; fundamētū? *P.* Res alibi se habere nequit. *M.* Cur? *P.* Quia quēadmodū est impossibile deo sine fide placere: ita nihil quod absq; ea fit, nisi peccatum esse potest: ut ante attigimus. *M.* Quenā est huius rei causa? *P.* Quia fides est vera scaturīgo vitæ illius perfectæq; obediētię, quā ab homine erga suā sanctā voluntatem requirit Deus: quapropter eam illicò requirit, primo mādato cū integro hominis corde. *M.* Hoc mihi paulò familiarius declara. *P.* In summa hoc volo, deum ita velle hominē totū suum cor, totānq; suā fiduciā in suo deo collocare

vt

ut ab illo vno, nec ab alio quopiam bonum expectet: nec ab alio quam ab illo solo in re qualibet pendeat. Hec Viretus. Idem Germanicæ ecclesiæ Melancthon quidem hoc ubique inculcat, primo mandato precipi in Christum fidem. Ac proinde Sabellianos, Arrianos, & alios ciuismodi, in primum mandatum peccasse, quod in Christum ut factum oportuit non crediderint. Hemingium & Virbanum Regium quia rem magis vrgent & explicant tantum producemus. Hemingius ergo in quæstionibus in Academia Hafniensi disputatis, & vnà cum illius syntagmate Genevæ impressis, vt hoc accuratius explanet, ait duplex fuisse legis procemium, vnum Mofis, quo populus ad audiendam legem preparetur: alterum autem Dei in his verbis. Ego sum Iehoua Deus tuus, qui te eduxi, &c. De hoc autem dei in lege procemio ita scribit, cum dicitur deus tuus significatur bonitas Dei, propria erga homines: & requiritur fides in hominibus, qui hanc bonitatem sibi applicent: quod fieri non potest sine mediatoris notitia. Hanc vocem cum audiret populus Israël, non omnes fundamentum bonitatis Dei erga homines cogitauerunt, nec veram fidem adhibuerunt huic verbo. Qui pij ante illos fuerunt, vt Moses, Caleb, & quidam alij, vt serio cogitarunt suam indignitatem,

ita

ita in promissum mulieris semen recubuerunt, & post, Moses ergo, & qui cum illo erant p̄ij, hac sola fide iustificati sunt, & placuerunt Deo, & post, atq; in legis procēmio inquit fuit concio Euangelij: nam Deus se nemini communicat, nisi per prædicationē, qua efficitur favor & gratia in Iesu Christo omnibus credentibus. Et tametsi mediatoris mentio non sit expressa, tamen includitur in promissionis verbo, Deus tuus, ex eo q; intelligitur ut ex effectu causa. Hoc illic Hemingius. vnde perspicuum est, hoc legis, ut ille vocat procēmio, Euāgelium fuisse Israēli propositum: quod antè Bucerum & Martyrem dixisse scripsimus. Sed iā ad primum mandatum veniamus, quod ille hinc incipit. Nō habebis coram me deos alienos, quibus verbis breuiter explicatis, subiecit, ex ijs promptum erit colligere, opera primi præcepti, quæ sunt, amor verbi Dei, & consideratio totius creaturæ, notitia Dei ex verbo, & creatura, dilectio quæ ipsam notitiam excipit, timor verus, fides, alacris voluntas. Et post scilicet. Hęc opera in hoc præcepto requiruntur perfecta & perpetua, qualia Adam & Eua præstitissent, si in sua integritate mansissent, qua conditi erant ad imaginē Dei post lapsum primorum parentum nullus: neque erit præter unum Iesum Christum qui hanc legem im-

pleuerit. Porrò fides quā requirit per se pri-  
mū mandatū inquit, versatur circa promissi-  
onē additam primo precepto, faciens misera-  
cordiam in millia, ijs qui diligūt me. Et tā-  
etsi homo non potest, hanc obedientiā pre-  
stare tamen iustissimē deus eam requirit, vt  
debitum ad quod soluendum obligatus est  
homo omnis in primo parente Adā. Quare  
hoc debitum requirit deus exponit Christus  
Mat. 18. vbi exponit parabolam de homine  
rege, & seruo qui debebat 10. millia talen-  
torum: sicut enim ille seruus intellecta de-  
biti magnitudine, cōfugit ad misericordiam  
regis sui, & impetravit totius debiti condo-  
nationem: Ita lex Dei requirit perfectam o-  
bedientiam, vt homo in se descendens, &  
agnoscens suum peccatum iustumq; legis  
sententiam, ad promissionem quæ decalogi  
præcepta præcedit, redeat, videlicet ego  
sum Dominus Deus tuus: quæ promissio est  
pars fœderis initi cū Abraham & semini  
eius de gratuita iustificatione, & pendet ex  
prima promissione semen mulieris conte-  
ret caput serpentis. Ut autem fide huius  
promissionis iustificatus est Abraham: ita  
omnis qui credit iustificabitur, imputata si-  
bi perfecta legis iustitia, quam Christus pre-  
stít, & homini credenti imputat. Hæc illic  
Hieronymus. Vrbanus autem Regius in suo  
catechismo priūnum mandatum exponens  
hoc

hoc etiani apertè cōfirmat his verbis, *Frederic.* Enumera nunc vt promisisti bona opera primi præcepti? *Otho,* Moses, & prophetæ qui sunt interpres legis, potissimum hæc 4. opera in hoc præcepto exigunt, fidem, dilectionem, amorem, spem: fidem, inquam ut credamus in deum patrē, in filium incarnatum & in spiritū sanctū deum unū sed tres personas. Et hæc obserua, inquit, nullam esse veram fidē, nisi fidem in Iesum Christum. Nam pater proposuit Iesum Christum nobis, vt thronum gratiæ: nemo, inquit Christus, venit ad patrem nisi per me. Et post, ideò primum, inquit, exigit fidem in Deum, sed per Christum, qua una verus deus inuenitur & retinetur. Hęc ille. Vnde cōstat eum sensisse fidē nō quamcunq; sed veram, salutarem, iustificantemque lege primoq; illius mandato Israëli semper fuisse præceptam. Iam verò si pergere velim citandis eiusmodi virorum illustrium de hac re testimonij: quis non videt fore, vt me potius tempus deficiat, quam authores. Tuto enim ni fallor, affirmari potest, nullum vñquam orthodoxum neque inter patres, neque inter recentiores scriptores fuisse, qui ex professio negaret, eo quo à nobis dicitur & ponitur sensu, fœdus fidemque lege contineri; quin potius uno omnes consensu & ore aduersus Manichæos, Marcionistas, &

alios eiusmodi hæreticos legem defendentes ei perpetuò tribuunt quę nos hactenus satis ni fallor probauimus, ei conuenire.

## C A P. 30.

*Quodnam sit primum mandatum.*

**I**Moverò potentius h̄ic veritas sese exercuisse videtur: mirum enim qui fieri potuerit ut tantò ferè omnes Theologi consensu, & uno quasi ore dicerent fidē lege primoq; illius mādato præceptam esse, quum tamē inter illos tam parū conueniret de illo mādato quodnam esset & quibus verbis comprehensū, neq; .n. minor h̄ic illorum inter ipsos dissensus appareret, quām illic cōsensus. Nā, vt hoc paulò altius repetā, Germanicæ ecclesiæ prætermis primis illis decalogi verbis: *Ego sum Deus tuus qui te eduxi ex Aegypto & domo seruitutis quæ tantūm præcium esse volunt, priore tabula tria duntaxat mandata cum August. posteriore autem septem, vltimum in duo diuidentes cōprehendunt: quū tamen aliæ vulgò ecclesiæ quatuor in illa, in hac verò sex esse tradunt.* Sed maior multò diuersitas in primo mādato designando & quibus cōstat verbis definiendo. Sunt enim qui illud affirmatum esse volūt in his verbis. *Ego sum, vel, ego sum deus tuus qui te eduxi ex Aegypto & domo serui-*

seruitutis. Alij autem negatum in his tantum verbis: non habebis coram me deos alienos. Alij verò vtramq; sententiam cōiungendam putant, ad primū mandatū cōstituendum, vt illa primā, hęc verò secundam mandati illius partē contineat. Alij deniq; hęc verba, non habebis coram me deos alienos, non præcedentibus sed cum sequentibus, non facies tibi sculptile &c. cōiungunt, & ex vtrisq; primum mandatum componūt vt Germanicæ illę ecclesiæ. quæ maior varietas & diuersitas esse potest? Et tamen (tanta est vis veritatis) mirificè omnes in eo consentiunt & conspirant, vt ostendant primo legis mandato, quibuscunq; verbis definiatur, diuinum cū hominibus fœdus, gratuitasq; promissiones contineri fidemque à nobis requiri. Nam & qui prima illa verba:

Ego sum Deus tuus qui te eduxi, &c. proce- *Inst. 2.8.13.*  
mum tantum esse volunt, vt ferè Germani *Cal. ad Gal.*  
ecclesię: & quuin non tantum procemiū, sed 3.6.  
etiam partē primi mandati illa fuerūt, vt Calu.  
illic tamen fœdus gratuitasq; promissiones  
comprehendi affirmāt, imò reliquas omnes  
promissiones huius vnius appēdices esse sta-  
tuunt. Denique his verbis vitam & salutem,  
omnemq; beatitudinē summam compre-  
hendi docent. Qui autem, aut in yna hac  
sententia non habebis coram me deos alienos, primum mandatum sicutum esse aiunt,

aut hanc cum sequente, nō facies tibi sculp-  
tile ad primū mandatum cōstituendum cō-  
iungunt ijdē etiā affirmant hoc mandato fi-  
dem diuināsq; promissiones cōtineri. Nam  
hoc, non habebis corā me deos alienos, quid  
aliud est quam me solum deum habebis, vel  
sim ego solus Deus tuus. Itaq; quātuis in  
definiēdo primo mandato, verbisq; quibus  
constat designandis inter se parum admodū  
consentiant, est tamen eorum mirabilis fa-  
nē consensus, in eo asserendo, quo diuinæ  
legis præstantia & dignitas continetur, ad-  
uersus Manichæos & reliquos legis aduer-  
sarios & hostes. Ista autem dissentio & op-  
inionum diuersitas inde originem traxisse vi-  
detur, quod quum de decēm lēgis præcep-  
tis recepta, & omnium consensu approbata  
esset sententia, videntes nonnulli verba hēc,  
Ego sum Deus tuus qui te eduxi ex Aegyp-  
to & domo seruitutis, nihil præcipere, tan-  
tum præfationem esse arbitrati sunt, ac pro-  
inde in reliquo sermonē 10. præcepta qua-  
ssiuerunt, quæ etiam variè descripsierunt, vt  
antè audiuiimus. At obseruandum erat, in-  
quit Bucerus Mosen breuem illū sermonem  
quem deus ē mōte ad Israēlitās habuit, nus-  
quam vocare decēm præcepta, sed vbiq; 10.  
verba, quod etiā Grēci hac voce οκτώποντα ex-  
presserunt. Decēm autem verba illa, decēm  
sententię sunt, quibus tum deo yisum est re-  
ligio-

ligionis summam, quam Israëli traderet cōprehendere: idque siue præcipiant siue promittant, alioue modo proponantur: manifestum est enim in ipso decalogo inesse vna cum præceptis promissiones. Itaque quod Moses 10. verba dixerat, id postea theologi 10. præcepta vocarunt. Nec his 10. præcepta aliud sunt esse ue debent, quam Mōsi verba 10. quod recte iudicati, & rem ut decet perpendenti, visum iri non dubito. Hoc autē semel posito sublata est omnis quæstio, quum dubitare nemo possit, quin primū decalogi verbū primaue sententia, ex illis 10. quas tū in mōte protulit Deus, sit hæc, Ego sum deus tuus, qui te eduxi &c. Quæ, quod nihil præcipiat, nō ideò minus prima est, eaq; grauissimia, nō autē tantum præfatiūcula, ut quidam loquuntur. Perspicuum enim est, idque omniū pēnè iudicio cōprobatum hanc sententiam præcipiū totius decalogi caput esse, & reliquorū omniū fundamentū. Deinde si oīnnia sint exactius rimanda, cur nihil præcipit? Quum enim dicit, Audi Israël ego sum Deus tuus, &c. audire non modò præcipit, sed hoc etiam certa & indubitata fide tenere iubet cum qui Israëlem ex Aegypto eduxerat, ipsum esse, qui legem illam ferret, & cum Israële foedus iniret. Quod si quis Israëlitarum non credidisset, grauius certè peccasset, quam si ullum

aliud de calogi mandatum violasset. Deniq;  
quid dubitamus, in his verbis primum legis  
mandatū inesse profiteri, quum Christus à  
quodā scriba interrogatus quodnā esset om  
nium primum mandatū hoc respōderit pri-  
*Marc.12,18* -  
mum omnium mandatorum est, Audi Israel  
dominus deus noster dominus vnuſ eſt: que  
verba cū illis cōueniunt. Ego ſum deus tuuſ:  
quo ſanē mādato veruſ ſpiritualisq; dei cul-  
tus continetur: vt ſit ille deus noster, nos po-  
pulus illius. Secundū autē aduersus Idolola-  
triam ponitur, non habebis corā me deos a-  
lienos: quod cum ſequentibus, nō facies tibi  
ſculptile, &c. coniungendū eſt. illic enim dij  
alieni rei ciūtur, hic verò explicationis gra-  
tia eorum quedā ſpecies enumerātur. Cui a-  
ſtipulatur Lactant.li.6.cap,9.vbi ita ſcribit,  
Legis ab uno illo magiſtro, & imperatore  
omnium Deo latę, caput primuſ eſt, ipſum  
deū noſſe, ſoli obtēperare, ſoluſ colere: non  
poteſt.n. rationē hominiſ obtinere, qui pa-  
rentē animę ſuę deū nescit; quod eſt ſummū  
nefas: que ignoratio facit, vt dijs alieniſ ſer-  
uiat, quo nihil ſceleratiuſ committi potheſt,  
hinc iam procliuiſ eſt ad malitiā graduſ,  
per ignorantiam veri & ſingulariſ boni:  
quia Deus, quem noſſe refugit, fons eſt bo-  
nitatis. Quoniam tamen non pauci hæc  
verba, non habebiſ coram me deos alienos,  
ad priuum mandatū referunt, diſſidentiuſ  
hic

hic theologorum sententias, quantum fieri potuit, coniungentes, ante diximus fidem primum legis mandato præcipi, his verbis, *Ego sum Deus tuus qui te eduxi, &c.* Et nō habebis coram me deos alienos. Omnes enim vel illa vel hac sententia, vel etiam vtraq; agnoscunt & prædicant fidē esse præceptam, ac proinde lege sacrosanctū Dei cum hominibus fœdus, gratuitasq; promissiones contineri, fideiq; iustitiam proponi, quibus omnibus, atque etiam singulis tanta diuinæ legis præstantia euincitur, ut ei neque Manichæi, neque Marcionistæ, neque alij ulli omnino hærerici, quicquam derogare possint. Quæ omnia quum haec tenus fuerint a nobis satis, ni fallor probata atq; demonstrata, nihil iam superesse videatur, nisi vt ad ea quæ aduersus hanc sententiam obijci possunt respondeatur: quod sequenti libro facere Deo fauente constituimus.

*Libri primi finis.*

# De præstantia, & dignitate Diuinæ Legis.

Liber secundus.

CAP. I.



Vperiore libro planum, vti  
spero, fecimus legem per  
Moscem traditam, non a Ca-  
codemone omnis mali prin-  
cipio, vt Manichæi blasphe-  
mabant, sed a Deo optimo  
originem habuisse, neque carnalem eam, vt  
Anabaptistæ quidem somniarunt, aut per se  
mortiferani, vt alij voluerunt, sed spiritua-  
lem & ad vitam datam esse, vt tradit Pau-  
lus. Quippe quæ Dei cum hominibus fœ-  
dus, quo semper tacitè vel expresse pecca-  
torum remissio includitur, gratuitasq; pro-  
missiones contineat, iusticiamq; describat  
non operum modò sed etiam fidei in eum  
qui tum venturus erat Iesum Christū. Qua  
etiam fide, qui sub illa vixerant iustificati &  
seruati sunt, Moses, Iosue, Dauid, & Pro-  
phetæ. Quod quamuis ita apertum sit, vt  
contradici vix posset, nō desunt tamen quæ  
aduersus hanc sententiam obijci possint &  
soleant, quę hoc libro, vt initio proposui-  
mus, sunt nobis explicanda & diluenda, vt  
veritas non modo intelligi, sed propugnari  
etiam, atq; retineri posset. Quanquam hoc  
dico,

dico , huius propositionis veritatem adeo mihi videri manifestam , vt licet argumentis oppugnaretur *adversarii*, mihi tamen ab ea discedendum nunquam existimareim: neq; certe ratio patitur , vt propter argumenta quæ contra veritatē proponuntur quātumuis sint inexplicabilia, ab ea tamen discedatur. Imprudenter siquidē fecerint, qui propter Aristotelis aut Proculi argumenta quibus huius mundi ēternitatē astruere conantur a veritate sacris literis prodita desciuerit . Et prudenter dicebat Cicero, quumi ad Chrylliippi profato argumenta respondere facile non esse videret , se potius negaturuin omnem enuntiationem veram esse aut falsam (quod tamen a logicis principiū priorū vocatur , vt pote sine quo affirmari nihil, nihilq; negari certò posset) hancq; plagam se potius accepturū , quam vt vnquā adinitteret fato fieri omnia . Sic ergo affectos nos esse oportet , vt ne a cognita veritate vllis vnquam argumentis defiscamus . Sed tamen etiam enitendum vt quæ contra eam obijciuntur pro viribusexplacentur, & enodentur. Hic autem quoniā scura quedā sunt & difficultia, Aug. nobis imitadus qui, cū duo illi a Pelagianis arguta & difficultia obijcerētur, nimirū qui fieri possit vt Deus qui pro sua bonitate nostra ipsorū peccata remitteret nobis tamē vellet alienū hoc

hoc est Adami peccatum imputare . Alterum si Adamus per peccatū originis damnat imprudentes & inuitos cur non etiam Christus ne aliqua in parte Adamo cedat sanet incredulos & inuitos respondit . Quid si ego essem hebetior nec possem statim has rationes diluere ? an propterea debemus minùs sacræ scripturæ credere ? Imo multò potius conuenit vt ego ruditatem meam agnoscam , quam vt falsitatem sacris literis impingam . Nihilominus tamen utrumq; dissoluit . Sic igitur nobis etiam dicendum , si quæ obijciantur dissoluere minùs forte possimus non ideò veritati ante probatę & sacris testatę literis communiq; Ecclesię consensu receptę minùs adhērendum , sed potius ruditati hoc nostrę & ignorantię tribuendum . Attamen videamus iam quænam illa sint aut saltem præcipua ut illis explicatis reliqua facilius intelligi possint .

## C A P . 2.

*Obiect. prima ex Pauli scriptis.*

PRimarum illud videtur quod ex quibusdam Pauli locis sumitur , quibus legem opponens Euangelio , eam ita deprimit , ut ex diametro ijs quæ a nobis adhuc dicta sunt , & quæ à Davide Psal. 19. ac toto pæne 119. dicuntur repugnare velle videatur .

David

Dauid enim ait legem Domini animam restaurare ac viuificare , veram sapientiam paruulis conferre , animumq; vero ac solido gaudio perfundere & oculos mentis illuminare , & alia his similia quæ perpetuo legi tribuit. Quid vero Paulus? Paulus ex aduerso , Dei legem vbiq; insectari videtur: illius autoritatem eleuare , & vim elidere quum illam vocat literam occidentem ministerium mortis & damnationis: in eamq; sententiam multa vbiique disputat & præcipue in Epist. ad Gal. Coloss. & ad Rom. Ex quibus male intellectis , multi de lege Domini aliter sentiendi quam fas esset occasionem iam pridem arripuerunt . Et certe mirum videti possit, quid Paulo in mentem venerit ut ita de lege Domini ipsius ore pronuntiata, ac promulgata, cum suum sibi Israëlem adoptaret loquutus fuerit ac scripsicerit : dignissimaq; res est que diligenter expendatur , cùm satis constet toto vetere testamento de lege aliter existimatim ac creditum fuisse a prophetis Iudæisq; omnibus, qui suam legem in cœlum extollere solebant. Quin Moses ipse cœlum & terram contestatus Israëli dicebat: Ecce ego hodie propono vobis vitam & mortem, benedictionem, & maledictionem. Eligite ergo inquit vitam ut viuatis : Vbi si quis ex ijs qui aderant vel Paulus ipse ( si illic fuisset )

respondisset , imo vero hæc tua lex , nil nisi mortua est litera totumq; hoc ministerium quod nobis ex ea lege prescribitur , nihil nisi ministerium mortis est & condemnationis : ne ergo dicas te nobis ex Aegypto eductis salutarem doctrinam tradere quia hæc doctrina nihil nisi mors est . Si quis ( inquam ) Mosi ita respondisset , vt in legem legisq; authorem blasphemus , hoc ab uniuerso populo impune minime tulisset . Nec ita tantum de sua lege Iudæi senserunt , sed hunc etiam ex ea vsum habuerunt : Nam si aut sacras ceremonias aut morum precepita violassent fibi tamen desperandum non esse intelligebant , sed ad gratuitum illud fœdus quod primū caput legis fuit ( vt antea ex Ambrosio , & Caluino audiuimus ) quo se Deus eorum Deum fore pollicitus erat , gratuitasq; de Dei misericordia promissiones , quas in ipso decalogo , Dei ipsius digito inscriptas nouerant , quasque etiam fusi ex decalogi explicatione intelligebant perpetuo recurrentum . Ideo Dauid cum se adulterio simul & homicidio polluisse tamen neq; veniam neq; salutem desperat sed ad fœdus Deiq; misericordiam confugit , & miserere mei O Deus , inquit , secundum magnam misericordiam tuā & secundum multitudinem miserationū tuarum dele iniquitatem meam . Et si iniquitates

tes obseruaueris, ô Domine, Domine, quis consistat? sed apud te est propitiatio, id est, ignoscendi facilitas cuius causa homines tereuerentur. Nec fuit hęc vnius hominis vox sed totius illius populi. Vnde autē hoc didicerant nisi ex sua ipsorum lege , quę illis erat omnis pietatis magistra & ad Christū pędagogus, & ex genuina legis explicacione? Nec tantum sub vetere testamento ita de lege senserūt sibi per Mosen tradita, sed etiam in nouo . Nam Christus ipse de lege loquens, dicebat se nequaquam venisse ad eā abrogandā, sed ad eam implendā & perficiendā. Sicq; noui fœderis scriptores de ea loquuntur. Imo & ipse etiā aliquando Paulus: qui audiunt Dei legē non propterea, iusti sunt, sed ij qui eam obseruant: nec euangelij prædicatione legē irritam facimus inquit, quasi lex & euangeliū essent opposita quorum vnu alterum tolleret : sed sunt ita consentanea, vt per fidē legē stabiliamus. Et alio loco: Lex ad vitā data est estq; eadē spiritualis , sed ego carnis sum venditus sub peccato &c.i.adCor.7.Circumcisio nihil est inquit, & pr̄putiū nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei. Quod ad Gal.5.алиjs quidē verbis, sed eadē manente sententia repetit, in Christo Iesu neq; circumcisio valet quicquam neq; pr̄putium, sed fides per charitatē agens, & reliqua eiusmodi.

*Responsio ad precedentem obiectionem.*

**Q**Væ cùm ita sint, quid Paulo in mentem venisse dicemus, ut alijs quibusdam in locis aliter de lege loqueretur, eamq; ita non modo eleuaret, sed etiam deiijceret, & pene conculcaret, contra receptum prophetarum, Christiq; ac reliquorum Apostolorum, morem. Quæcunq; huius rei causa fuit, eam sane grauissimam, & sanctissimam fuisse credendum est, cum aliter de tanto Dei Apostolo cogitare nefas sit. Sunt qui existiment cùm lege, legisq; ceremonijs, & sacramentis Christus olim Iudæis non minus licet obscurius quam hodie nobis proponeretur ab Apostolo cum eam Euangeliò opponit, legē strictius sumi nempe pro solo decalogo: & decalogi nomine comprehendi non fœdus vllāsue ceremonias, cum hæc fidem a nobis semp̄ requirant, sed nuda tantum de reliquo Dei cultu, & hominū inter ipsos officijs præcepta, atque ita sumpt̄æ legi Paulum merito Euangelium opponere. Sed iam diximus decalogum latius multò patere, eoq; præterea, & fœdus, & sacras in sabbato ceremonias contineri. Verum quidem est decalogum frequenter legem moralem vocari: sed obseruandum est interpretes dum ita

ita loquuntur neque pietatem neque fidem  
a bonis moribus sciungere. Nam reuera  
des caput est, & fundamentum morum vni-  
cum, eiq; qui de moribus præcipere velit  
primo semper loco ponendum. Itaq; deca-  
logus continet morum præcepta, sed de fi-  
de ias primis & charitate, deinde de horum  
fructibus, ut pluribus postea intelligemus.  
Quod ad Paulū autē attinet manifestū est  
eum non de illa tantum legis parte, quę de  
moribus v̄illi volunt, præcipit, disputare,  
ciue soli sitem opponere, sed legi quatenus  
sacras etiā ceremonias continet, non modo  
eas quę dīe sabbathi obseruari iubebantur,  
sed etiam alias primæ tabulari appendices:  
imò inter Paulum & Iudeos qui sese euangeli-  
gio opponebant, de legis ceremonijs ea-  
rumq; valore, præcipue ac primo instituta  
quæstio, & ideo vbiique in ea disputatione,  
circumcisionem introducit Apostolus quę  
fundamentū erat reliquarū ceremoniarū, &  
legis initatio. Vt quicunq; circumcidetur  
eo ipso sese obstringerit, vt ipse ait, tol-  
li legi servandæ, facit etiā frequenter men-  
tionē obſeruationis dierū & discriminis ci-  
borum, ne tangatis, ne gustetis, quę vocat  
elementa mundi. Et quidē inquit Bucerus  
in Epist. ad Gal. & ad Collos. de ceremonijs  
præcipue agitur: in Epist. autē ad Rom. de  
cota etiā legi: & utrobiq; docetur quod lex  
ipsa

ipsa valeat & possit excluso Christo, qui illius anima est, & relicto duntaxat legis cadauere, quod tantum abest ut iustificare possit, ut nihil nisi mortem afferat. Itaq; constat apud Paulū de lege agi vniuersē sump̄ta, quatenus ceremonias circumcisioñēq; ipsam quæ sigillum erat iustitiaz fidei complectebatur, neq; hoc negari posse existimo. Atque hinc patet illam quorundam ad hunc nodum expediendum opinionem non esse idoneam, aliaque esse opus. Quoniam igitur modo dices, legi vniuersaz ac proinde fidem etiam pr̄cipienti Christum & Euangeliū ei opponens Apost. eam vocat literam occidentem & mortis ministerium? Hoc vt intelligatur, habenda est ratio temporis quo scriptaz sunt epistole in quibus hoc pr̄cipue vrget; ut in Epist. ad Gal. Col. Rom. & eorum ad quos mittebātur, quorū eo tempore fides a pseudapostolis tentabatur. Sciendum est enim apostolos cum post acceptum spiritum sanctum singularū cognitione, & miraculorū edendorum facultate donati Christū a mortuis resurrexisse, verumq; Messiam lege promisum & a prophetis decantatū esse doceret, multis non ita difficulter persuasisse ut ex Act. Apost. patet, erant tamen nō pauci qui legi addicti permanebant, quos Apostoli donec fide robustiores essent facile ferebāt.

Vnde

Vnde Timotheus qui die 8. ex legis præscri-  
pto circūcisus nō fuerat, grandior iā ac Chri-  
stianus factus circūcisus est; & Paulus ipse  
sibi caput tonderi, votūq; Hierosolymis sus-  
cipere nō recusauit. Et in Ep. sēpē monet vt  
qui fide sint robustiores, infirmiores ferant.  
Alius, inquit, credit esse vescendū quibus-  
uis, alius autē fide infirmus, comedit olera.  
Qui edit non edentē non contemnat. Alius  
æstimat diem præ die. Alius autē peræque  
æstimat quemuis diem. Vnusquisq; in ani-  
mo suo certus esto. Qui curat diē domino  
curat, & qui non curat domino non curat.  
Qui edit domino edit, gratias enim agit  
deo. Et qui nō edit, domino nō edit, & gra-  
tias agit deo. Et 2. Cor. c. 4. vt vnūque inque  
vocauit Deus, ita incedat, & ita in omnibus  
ecclesijs constituo. Circūcisus aliquis voca-  
tus est, ne reuocet præputiū, in præputio quis  
vocatus est? ne circūcidatur. Nā circūcisio,  
inquit nihil est, sed obseruatio mandatorū  
Dei. Sic igitur tunc temporis sese gerebat  
Apostoli. Synagogā cum honore pedeten-  
tim sepelire cupientes, cū diabolus quosdā  
inconsiderato legis Mosaicę zelo percitos  
excitat, qui sese illis opponūt, docentes ho-  
minē nisi circūcideretur ritu Mosis, seruari  
nō posse. Act. 14. & 15. quasi Moses Christo  
& lex euangelio aduersaretur, & ex lege nō  
ex Christo esset salus, cum tanē lex esset ad

Christum pædagogus & Christus legis sco-  
pus & anima. Mosesq; de Christo testimo-  
niū perhibuisset . Si Mōsi crederetis, in-  
quit Christus, crederetis & mihi , nam ille  
de me scripsit. Itaq; cum videret Paulus de  
retum summa hic agi,eis sese viriliter vbiq;  
opposuit, nec Titum circumcidī passus est,  
propter emissarios falsos fratres qui irrep-  
serunt ad explorandam ipsius & aliorum li-  
bertatem: quibus nc ad momentum quidē  
cessimus,inquit. Itaq; cum peragratis mul-  
tis regionibus Hierosolymam tandem se  
contulisset, in templo à Judæis quibusdam  
legis ac cœremoniarum studiosis tanquam  
legis hostis , & Apostata comprehensus ac  
Inde Romam missus est , vnde multas scri-  
psit epistolas , in quarum nonnullis vehe-  
mentius disputat quod videret illam de  
cœremonijs legis opinionem quasi homi-  
nem iustificarent nimis inualescere, pseu-  
doapostolis, id persuadere conantibus: vt  
in Epist.ad Galat. vbi in eo ferè totus est  
vt legem deprimat & circumcisionem.  
Ego Paulus , inquit , dico vobis si circum-  
cidamini Christum vobis nihil profuturum.  
Atqui ille prius Timotheum circumcide-  
rat, cui tamen Christum inutilem fieri ne  
quaquam volebat , Vnde perspicuum est  
hoc & similia habita temporis & hominum  
ratione ac questionis illiusque tum ad sum-  
mum

mum peruererat, explicanda esse, non autē  
simpliciter accipienda.

CAP. 4.

*Conclusio prima huīus obiectionis.*

**Q**Uare ut hoc concludamus illud si circumcidamini & hoc , lex est ministerium mortis & damnationis ac similia quæ passim in Paulo præcipue occurruunt non ex legislatoris mente aut circumcisionis proprio fine, sed ex Iudeorum qui legem & circumcisionem Christo opponebant errore peruersoq; sensu ita dici existimandum est . Quod tamen ne cui falsum aut nouum videatur euidentius faciemus ubi docuerimus hanc ex alterius sensu loquendi consuetudinem esse sacris literis usitatam imo ex communi loquendi usu petitam. Christus Iohan. 6. de Manna loquens cum ijs qui nihil in ea agnoscerent præter corporis alimentum dicebat, Patres vestri commederunt panem & mortui sunt non erat ergo vitæ panis, nec Moses dedit vobis panem cœlestem, sed ego cum dabo vobis quem qui ederit non morietur. His videtur negare Mannam panem fuisse cœlestem. Atqui Paulus 1. Cor. 10. contradicit ait enim patres qui in nube & maris trajectione baptisati sunt eandem nobiscum escam comedisse, Christum nempe

spiritualemque potum bibisse, aquam nempe ex petra, petra autem erat Christus, inquit. Cur ergo negat Christus Mosen patribus dedisse panem cœlestem? quia nempe iij quos alloquebatur, ut carnales, nihil in Manna considerabant nisi carnale. Itaque ex corrupto eorum iudicio ac sensu loquuntur, cum ait Mannam non fuisse panem cœlestem, sed se illum ipsis daturum. Ac post eodem etiam modo de sui corporis esu cum Capernaitis disputans, cum dixisset neminem victurum qui carnē suam non edisset ac sanguinē bibisset, essentque qui hoc carnaliter inteligerent, quasi frustatiū concisa Christi caro esset a singulis deuoranda, ut eorum errorē corrigit subiicit, Caro mea non prodest quicquam. Verba quæ loquor vobis spiritus & vita sunt. Ergo caro Christi teste ipso, nō prodest quicquam. Quod si quis mordicus tenere velit, quæ maior impietas cogitari aut pronunciari blasphemia potest. Quo modo ergo caro Christi non prodest quicquam? ex peruerso, inquam Capernitarum sensu hoc dictum est, qui nihil in ea spirituale considerabant, sed communem tantum corporis cibum quo pascerentur, ut patres a Mose Manna in deserto pastos fuisse intelligebant. Hoc enim sensu sumpta Christi caro non prodest quicquam. Denique sic vulgo loqui solemus: si quis enim verbi

verbi causa, nobilibus parentibus ortus a quibus turpiter degenerarit suā tamen nobilitatem iactet, egregiā verò nobilitatem dices, quæ flagitorū & omnis improbitatis mater est. Quod non dicitur, ut satis intelligi potest in verā nobilitatē quę virtutē semper ducē habeat, sed in illam falso ab improbo viro iactatam. Aut si quis orator sua arte ad reipub. & hominū perniciem abutatur & de ea nihilominus glorietur, quis ei non dicat, egregia vero ars ista quā iactas, quæ tota ad reipub. & honorū ruinā in comparata est. Neque hoc tamen in veram artem oratoriam, quę ad hominum vtilitatem, & rerumpub. conseruationem inuenita & instituta est, sed in illius artis abusum dicitur. Atque hæc duo exempla Buceri sunt de hac ipsa re disputantis. Iam quis non irrideat eum, inquit, qui ex eo quod in falsam nobilitatem aut eloquentiam ita dictū fuerit, velit de vtriusq; natura statuere, nec animaduertat illa dici non in nobilitatē & eloquentiam (cum nec illa sine propria virtute, nec hæc sine sapientia esse possit) sed in falsa horum simulachra? Ita sane, inquit, nimium crassus est istorum error, qui ea quæ Apostolus in falso iactatam legem scripsit, populiisque sancti prærogatiuam, & vtramque fidei obiectam sine tamen nec legis Dei obseruatio, nec esse

*In prefatis  
ad Rom.*

quenquam de populo Dei, aut in fœdere  
Dei quod idem est cogitari potest, tanquam  
in ipsam legem, & populi selecti dignita-  
tem, fœdusque sacrosanctum Dei scripta  
arripiunt, inquit Bucerus. Ergo ut Paulus  
circumcisionem Christo opponens ait fieri  
non posse ut qui circumcisus fuerit parti-  
ceps sit Christi, cum tamen Circumcisio,  
ipso teste sit sigillum iustitiae fidei, de ea  
non loquitur ut fuit à Deo instituta, neque  
ex illius fine, sed ex corrupto Iudæorum ea  
abutentiū sensu. sic etiam accipienda sunt  
quæ aduersus sacratissimam dei legem con-  
tra Iudæos ea aduersus Euangeliū abu-  
tentē passim in Epistolis disputantur. Quod  
si tamen huius interpretationis testes re-  
quiras, præter historiam ante à nobis reci-  
tatam, & de lege contradictiones, quæ ali-  
oquin manifeste sunt inter Prophetarum  
vbique legem, ut pietatis magistrum cele-  
brantium, ut Davidis Psal. 19. ac toto pę-  
nè 119. & huiusmodi Pauli dicta quæ de  
hoc abunde testari videntur: age de hac re  
testes hic producamus.

## C A P. 5.

## Quid de hac re Bucerus.

Bucerus.

Bucerus ad Ephesios 2. ita scribit, ex hi-  
storia Actorum satiſ conspicuum est, quæ  
causa Paulum mouit, ut legem sine Christo  
eleuaret nempe ut Christi fidem & digni-  
tatem

tatem ac meritum dignè assereret, alioqui in ministerio quoque Mosis continebatur vita quoq; & spiritus, quæ duo tamen Paulus opponere videtur ministerio Mosis. Intelligit itaque ministerium Mosis non ut re vera erat coniunctum, scilicet cum Christo, & ideo cum vita & spiritu, sed quemadmodum illud accipiebant pseudoapostoli contra quos disputabat nempè sine Christo, & sic demum asserit esse ministerium mortis. Cur autem Paulus tam multis ista differit? ut ostendat necessitate in petendæ à Christo iustificationis, & nostræ naturæ prauitatem lege, quæ nihil quam diuinum præcipit, docet, proponit, pollicetur, præstat abutentem. In tertio quoq; & quarto capite ad Galatas multa de lege à Paulo dicta loquuntur, quæ partim in locis ad Romanos sunt explicata. Idem in Pref. ad Rom. In ijs omnibus inquit quæ contra legem scripsit Paulus semper illam intuetur ita, ut eam contra Christum pseudoapostoli obtrudebant, id quod singulari diligentia obseruandum est. Nam quod hoc quidem non animaduertitur, ex his diuii Pauli in legem dictis, quibus sine Christi fide mortiferam esse conuincit horrendos errores, & hauserunt sibi, & propinarunt alijs, in quo inquit manifestus est eorum paralogismus, à dicto nempè secundum quid ad dictum simpliciter. Id enim

quod Apostolus de lege secundum quid  
hoc est ex peruerso Iudæorum sensu dixit,  
hi quasi de lege simpliciter dicta esset acci-  
piunt . Nam inquit quia lex data est ut  
ad vitam & salutem æternani restituat i-  
ta viuificare præstare sapientiam, restitu-  
ere, illuminare, & quæ huiusmodi sunt  
legi tribuuntur in scripturis simpliciter. I-  
sta autem peccatum augere, occidere, se-  
cundum quid, collatæ scilicet spiritui, atq;  
ita spiritu ab ea secluso . Et ad Ephesios  
2. ita loquitur , In secunda ad Corinth.  
30. administrationem condemnationis le-  
gem vocat, item dicit literam occidere spi-  
ritum viuificare , ex quibus verbis quidam  
vt sunt Originistæ, & Ieronimiani adeò ma-  
lè vt peius non possint sensum historicum  
affirmant inutilēm esse, quo quid ad ener-  
uandam fidem & simplicitatem verbi af-  
ferri potuit nocentius. Et post falsa quoque  
est eorum sententia , qui dicunt veteri po-  
pulo tantum literā traditam nobis illa, quæ  
in ea continentur utrumq; est illis & tibi v-  
trumq; est traditum euangelium tibi quoq;  
sit litera si Christum non amplectaris in E-  
uangelio promissū, quis est spiritus qui viuifi-  
cat? Spiritus fidei quo Christū viuificatorē  
amplecteris lege Augustinū de spiritu & li-  
tera ubi hunc locum recte explicat. Et post  
tota autem huius rei explicatio est in hac  
distinctio-

distinctione. Si lex fide legatur & accipiatur est ministeriū vitę vt est ministeriū credentibus in Christum, Si verò sine fide & Christo ministeriū cius est condēnationis & desperationis ac æternæ mortis. Exploduntur itaq; Anabaptistæ qui ex huiusmodi locis malè intellectis legem reijciunt. Oportet scripturas inter se conferre inquit, quæ vt omnes veræ sunt ita inter se consentiunt omnes, si quæ inter illas pugnatio esse videantur, id quidem est non simpliciter, sed secundum quid. Legenda est itaq; vniuersa lex, vt collatis locis possit tolli quæ videatur repugnantia. Alicubi stabilitur à Paulo lex, alicubi aboleatur. Oportet autem scripturas conuenire: legas ergo totas & frequenter & attentè, & cernes qua occasione vtrumq; faciat, tuni deum sensies magnum esse scripturarum consensum. Et ad Rom. Sed vtraque & lex & Euangeliū, (si desit vis Christi qua datur credere promissis Dei) sunt litera occidens, certaq; condemnationis administratio. Huc ergo nos veritatis ratio dicit, extra Christū nihil esse non noxiū, legem & Euangeliū, & quicquid deus alioqui ad salutē nobis nostrā donarit in bonistā animi quā corporis: vt contra: Si Christus nos cōpleteatur, & de spiritu suo impertiatur tū lex & Euangeliū, & omnia, quæ alioqui natura sumē abhorret quęq;

Satan

Satan in nostram molitur perniciem, certè ad salutem nostram cooperantur, vnumquodque suo loco. Hęc Bucerus, quibus mihi videtur rem exactè explicasse.

## C A P. 6.

*Quid Calu. Martyr, Beza.*

**C**Aluinus autem 2. Cor. 3. Illa Pauli, verba explicans: Quod si ministerium mortis in literis insculptum &c. Ita scribit. Hic tamen exoritur quæstio, cum Euangelium sit odor mortis in mortem non nullis & Christus sit petra scandali, & lapis offensionis positus in ruinam multorum, cur in solam legem competere dicat quod est utriusque commune? Si respondeas fieri per accidens quod Euangelium mortis est materia, ideoque occasionem magis esse quam causam, cū suapte natura sit omnibus salvare, nondum soluta erit difficultas. Nam & de lege verè idem respondebitur. Audiamus enim quid contestatus sit Moses populo, nempè vitam & mortem se proposuisse: Audimus quid Paulus Rom. 7. 10. dicat: nēpè legem nobis in exitium cessisse, non suo vitio sed nostra malitia. Ergo cum tam legi quam Euangelio accidentale sit, damnationem afferre hominibus, nodus adhuc manet. Respondeo id non obstat cum longū sit

fit discrimen. Tametsi enim Euangeliū multis est damnationis occasio, ideo tamē meritò, vitæ doctrina censetur, quòd instrumentum est regenerationis, & offert gratuitam cum Deo reconciliationem. Lex autē quia tantum regulam prescribit bene vivendi non reformat corda in obedientia & iustitia, & mortem æternam denuntiat transgressoribus nihil aliud quam damnare potest. Hoc Caluinus cuius postremum de lege dictum intelligendum est quatenus ea Euangilio opposita, Christi spiritu destituitur, quòd etiam toti veteri Testamento eo sensu tribuitur. Ego (inquit) abolitionem legis Mosis cuius hic fit mentio, interpretor de toto veteri Testamento quatenus Euangilio opponitur, ut cum illo conueniat lex, & prophetę usque ad Iohannem: nam id contextus postulat inquit, Paulus enim non de solis ceremonijs, hic disputat, sed docet quanto potentius vim suam exerat Dei spiritus in Euangilio, quam olim sub lege. Et in institutionibus lib. 2. cap. 8. 7. illum Pauli locum citans, & explicans: Lex est ministerium mortis, & condemnationis, ita scribit, Odiosius loquitur de lege Apostolus, quam propheta, neque id simplici legis respectu, sed quod erant quidam nebulones legis ~~nebulos~~: qui peruerso ceremoniarum studio, Euangeliū claritatem obscurabant:

de

de legis natura secundum eorum errorē, & stultam affectionē disputat: Et ad Rom. 7.13. Sic Paulus 2. Cor. 37. liberius de lege loquitur, vbi vocat mortis administrationē, verū id facit, ut in cōtentione fieri solet, non legis naturam, sed falsam aduersariorū opinionē respiciens. Quin 2. ad Cor. 3. 16. & 17. quicquid hīc est difficultatis, expedit ita scribens, Cum legis finis sit Christus ad quē referri debuerat, alio transuersa fuerat, cum inde Christum excluderunt Iudæi. Itaque sicut in lege per deuia vagantur, ita & lex illis inuoluta est instar Labyrinthi, donec ad suum finē referatur, qui est Christus. Christū agitur si in lege querunt Iudæi perspicua ijs veritas patefiet: quamdiu sapere volunt extra Christum in tenebris errabunt, nec pervenient vñquam ad verum legis sensum. Quod autem de lege dicitur ad totā scripturā pertinet, nempē vbi ad Christū nō dirigitur tanquā ad vnicū scopū, perperā torqueri ac peruersti. Ac post hoc cohæret cum superioribus, vbi habuimus legis doctrinā esse literalē, nec mortuam solum sed etiam materiam mortis. E conuerso Christū vocat eius spiritum, quo significat tú demū viuā at viuificā fore si à Christo inspiretur. Accedat anima ad corpus (inquit) & fit homo viuus, prædictus intelligentia, & sciētia ad vitales actiones idoncus: tollatur anima à corpore, & re-

& restabit inutile cadaver, omniq; sensu va-  
cuū. locus singulari obseruatione dignus (in-  
quit) vnde docemur, qualiter eōciliāda sunt  
illa encomia, quibus David legē domini cō-  
mēdabat, lex domini cōuertens animas, illu-  
minās oculos, sapientiā prēstans paruulis, &  
similia, cū Pauli sentētijs in specie repugnā-  
tibus, quod ministeriū sit peccati & mortis,  
litera, quę nihil quā occidit. Nā vbi animata  
est à Christo verē, ea in eā cōpetūt, quę Da-  
uid cōmemorat. Si Christus auferatur, talis  
est prorsus, qualem Paulus describit. Ergo  
Christus est legis vita. Hæc Calu. Ex quibus  
facilè intelligitur, quid de lege, quatenus E-  
uāgeliō opponitur, & à Christo suo fine sepa-  
ratur sentiendū sit. quid etiā si vt est spiritua-  
lis, spiritualiter, vt fieri decet sumatur, nec à  
Christo sua anima seiūgatur, vt ab illis nebu-  
lonibus legis ~~ναριγησεις~~ peruersis illius interpre-  
tibus, qui solū legis cadaver amplectabātur,  
& admirabātur, eāq; Christo qui tamē illius  
finis erat opponebant, fieri solebat. Martyr.  
autē i. ad Cor. 10. sic. Sed aiūt nōnulli Paulū,  
detrahere veteritatem, cū in altera epis.  
ad Cor. Illud appelle ministeriū mortis, &  
ad Gal. spiritu cōpistis, videte ne carne con-  
sumamini, ybi legē veterē carnem appellat.  
Et in eadem epistola facit eos qui sunt sub  
lege persequi illos qui ad Euangeliū per-  
tinēt. Verum in huiusmodi locis Paulus,  
de veteri Testamento loquitur, prout à  
pseu-

Beza.

Vers. 27.

pseudo apostolis obtrudebatur absq; Christo & fide : tunc est cœu animam illi detraxeris , ita vt nihil superst̄ nisi mors & noxa carnalis . At cum de lege Apostolus per se ipsum loquitur longè aliter scribit : vt ad Romanos, Lex quidem spiritualis mandatū iustum, sanctum & bonum, ego autem carnalis sum, &c. Beza autem ait Apostolum, ea verba quibus legem (vt à Iudeis sumebatur) depingit , de industria excogitasse ad peruersum eorum sensum conuincendū & refellendum. Sic enim ad Rom. 2. scribit . Nam quia lex non modo ceremonialis, sed etiā moralis. i. Decalogus ad Christum ducebat, qui nobis omni modo factus est iustitia. Hunc autem legis usum Iudei partim ignorabant, partim aspernabantur. Hinc factum est vt Paulus de lege loquens, ex Iudeorum hypothesi , qui eam à Christo separatam seorsim ac per se considerant applicabant, modo ex vero ipsius usu & Legillatoris voluntate vocabula excogitarit huic distinctioni accommodata. Itaq; legem nudam, & à Christo separatam, <sup>apparet</sup> vocare solet, tanquam mortuum quoddam scriptum ; quod ad salutem nostram nihil nobis pro sit carnis nostræ vitio. Huic autem literæ Paulus idem opponit spiritum. i. sā- Eti spiritus efficaciam, quo tum Christi iustitiam, tum etiam legeni ipsam in cordi- & in corpore, cuiuspol oportet esse Tuncbus

bus nostris insculpsit, qua ratione dicitur spiritus viuificare, quæ lex occidit, & Euangelicum ministeriū ministerio Mosis ex illa hypothesi, oppositum dicitur esse non literæ sed spiritus. Et ad Gal. 3.19. ita scribit: Nā præterquam quod Moses dicitur legis, mortis, literæ, carnis, minister (ex Iudeorū tamen hypothesi & habita corruptionis hominum ratione, non autem lege in seipsa, vel excreto vnu considerata, quatenus nimirū ad Christum ducit, ut postea Paulus applicabit, qua ratione tamen pædagogus vocatur) disertè narrat Moses &c. Hinc cōstat quid hi omnes senserint, nec meam vnius esse hanc explanationē, sed virorum doctorum, nec horum modo quos nunc citauimus, sed aliorū etiā quam pluriñorum. Atq; hactenus de prima illa obiectione, in qua, Euangeliū, fidesq; à Paulo legi videntur ex diametro opponi, quasi olim in lege Mosis ministerio mors tātum, in Euangeliō autem, vita proponetur, & exhibetur, cui abundē satisfactum esse existimo. Aliam ergo proponamus.

C A P. 7.

2. Obiect. hac sententia videtur gratuitam  
in Christo iustificationem obscurare.

Secundò obijcet aliquis, hanc doctrinā gratuitā nostram in Christo iustificationē obscu-

obscurare , aut penitus etiam eneruare , quum sic legi hominumque operibus tribuatur , quod Euangelio fideique debetur . Nam cum dicimus fidem lege præcipi , & fide nihilominus hominem iustificari , consequi videtur hominem , aliquo legis opere iustificari : nec vitari hoc posse . Deinde etiam verendum ne sint qui hoc arripiant , ad suum de operum iustificatione , erorem conseruandum . Ideoque hoc dictum etiamsi verum esset , potius subticendum , quam euulgandum . Verum ut hinc incipiam , quid veritati obfuerit , quod aperte verum est ingenuè profiteri ? vel quid idem subticere profuerit ? Ut enim veritatem mendacio defendere non debemus , sic nec fidei nostræ defensionem in silentio ponere solenius . Alioqui enim quid sibi volunt tot volumina , quæ quotidiè profidei defensione eduntur . Deinde quid si hoc perulgatum iam , & omnium fere scriptis ut ante patuit celebratum sit ? pontificijq; nostris hoc iam sepe obiecerint , & nostri illis responderint , de quo testatur Martyr , hanc ipsam obiectionem dissoluens . Videtur etiam nonnullis ( inquit ) cum fides opus sit legis , & ab ea præcipiatur , , consequi nos ex lege iustificari : Nam quod partis est , à toto quoque non abhorret . Verum ad ista dicimus fidem , qua opus nostrum est , & humana-

manarum facultatum, partem legis esse, &  
à lege præcipi: sed ab illa, hac ratione non  
iustificamur, sed per illam Christum appre-  
hendimus quo iustificamur. Sic etiam Zan-  
chus lib, de diuinis attrib. 4. cap. 2. Quid est,  
illi (inquit) (de Abrahamo autem loquitur)  
imputatum ad iustitiam? num ipsum cre-  
dere, seu actum illum fidei? sed hæc (in-  
quit) esset operis fidei, iustitia & inhæ-  
rens Abrahæ, non autem imputata: im-  
putatur enim nobis tanquam nostrum,  
quod nostrum propriè non est: neque in  
nobis, sed alienum & extra nos. Quid  
ergo imputatum est illi ad iustitiam? Id  
quod credidit (inquit) obiectum scilicet  
fidei quod apprehendit, credidit se re-  
ceptum esse in gratiam apud Deum pro  
gratuita Dei bonitate: & se suumque se-  
men, omnes scilicet electos, per semen  
benedictum Iesum Christum, iustifica-  
tum & benedictum iri. Et post ergo in-  
quit, è verbo imputandi ad iustitiam c-  
uiicitur nulla re quæ in nobis sit iustifi-  
cari hominem posse, ne opere quidem fi-  
dei, sed tantum iustitia quæ extra nos  
est nempè Christo: quia is solus est no-  
stra iustitia. Hæc est Zanchi explica-  
tio quæ ab illa Martyris non dissen-  
tit, immo quæ est omnium Orthodoxorum.  
Fides enim non sua dignitate sed quate-

mus Christum apprehendit nos iustificat. Ideoque quamuis lege vel maximè præcipiatur, cum tamen ipsa non iustificet, nec legi hoc ob fidem quam præcipit tribuendum esse liquet. Sed tamen ut res melius adhuc intelligatur, distinctio hæc adhibenda est. Fidem lege (qua omne quod bonum est iubetur) præcipi, cum res sit optima, nec tamen fidem à lege nobis, sed à Spiritu sancto dari, cuius propterea fructus vocatur. Galat. 5. Lex enim ut credamus idque in Christum quem ubique promittit & figurat sub capitib[us] pœna ut ante audiuiimus ex Martyre, præcipit: nec tamen fidē in nobis efficit sed gratia. Sicut dilectionem iubet & peccatum vetat, nec tamen ut diligamus, aut ut peccemus illa efficit, sed sanctus Dei spiritus. Ideoque fides legis esse tantum dici potest, quatenus ab illa præcipitur: sed spiritus sancti esse & dici multò magis debet, qui eam non præcipit modo sed in cordibus nostris efficit. Vnde ei tota salutis nostræ gloria debeat[ur]. Itaque lex Christum mediatorem ostendens, in cumque ut credatur, sub exitij pœna præcipiens, non magis Euangelio detrahit quam Iohannes Baptista Christo, qui unum illum ostendens diceret, hic est agnus Dei qui tollit peccata mundi, aut quā ipsi nos cum auditores nostros hortamur & vrge-

vrgemus eisque præcipimus , vt in Christo  
nisi perire velint seriò credant . Hoc enī  
dum facimus illis ad Christum pædagogi  
sumus , vt lex Iudæis : nec propterea vim  
illos aut iustificandi aut seruandi nobis  
tribuimus , sed in quo sita sit prædicamus .  
Sic nec lex in se vitam habebat , sed in quo  
sita esset suos docebat , nempè in ventu-  
ro Messia , quem promittebat multisq[ue]  
modis adumbrabat . Et quamuis sub con-  
demnationis poena vt in illam crederent  
minaretur , ei tantum tamen abest vt  
quicquam derogaret , vt hoc ipso illum v-  
nicè potius extolleret & commendaret ,  
seque ipsam vel maximè deprimeret , pa-  
lam omnibus faciens se absque illo nec iu-  
stitiam hominibus conferre posse , nec vi-  
tam sed condemnationem tantum & mor-  
tem , in unoq[ue] Christo huius mali reme-  
diū esse positum ad quem tota propterea  
se ipsa referret , suosque discipulos per-  
ducere conaretur , adhibitis ceremonijs ,  
promissionibus , minis , omni denique ra-  
tione : vt vos auditores nostros proposita  
æterna in cœlis vita , in inferis morte om-  
ni conatu ad Christum compellere stude-  
mus . Illud ergò semper tenendum est a-  
liud esse præcipere , aliud quod præcipi-  
tur , per se efficere . Si lex vt fidem iustifi-  
cante omnem iubet & præcipit , eam c-

tiam in nobis per se sine Christo efficeret nos procul dubio seruaret, sed tantum præcipit idque severè sub mortis pœna : gratia autem & fidem & institiam confert ac proinde nos à legis condemnatione & morte liberat.

## C A P. 8.

## 3. Obiect. ab Adamo.

**T**ertia sumetur ab Adamo qui videtur fidem ante lapsum nec habuisse nec habere potuisse, cum peccator non fuerit : at qui si decalogo fides præcipitur eam habere iubebatur : cum Naturalem legem, quæ eadem est ipse decalogus, habuerit, sed in hac ratione plura sunt vitia. Primum enim decalogo nihil præter legem Naturalem quam Adamus habuit contineri, alter se habere, iam ante tum ex factis literis, tum ex Ambroſio & Caluino ostendimus. Tria enim comprehendit lex per Moſen data, Primum ac præcipuum est gratuitum cuin Israëlc in Christo redemptore populi que sui ex Aegypto liberatore, initum fædus. Deinde legem naturalem quatenus ob insitum nobis boni & mali discrimen peccatum arguit ac vetat. Terziò sacras ceremonias in Sabatho & Sabathi

1.

2.

3.

bathi sacrificijs & ritibus obseruandis quæ non ex lege naturali , sed posita pendebant , alioqui ab omnibus populis eodem semper modo obseruata fuissent , adhucque idem semper dictante natura obbseruaretur . Naturalia enim non abolentur . Deindè etiam si consideremus decalogum nihil nisi legem naturalem continere , hæc tamen ratio nihil est valitura , nisi probetur Adamum solam legem lucemque naturalem habuisse . Hocque eis necesse est defendere , qui hoc arguento vtuntur . At verò si Adamum legem Naturalem habuisse concedam , non tamen illam solam habuisse concessero , alioqui quo modo illud constare poterit quod vulgo receptum est , Adamo cum peccarit ablata esse supernaturalia dona , naturalia verò relicta quidem sed corrupta : fuit ergo luce aliqua semper naturali præditus . Quin & positam legem habuit , qua nempe de arbore scientię boni & mali vesci sub capitis pœna prohibebatur : quod naturali iudicio nunquam intellexisset , cum contra illius arboris fructus non tantum oculis gratus , sed etiam ad cibum accommodatus & desiderabilis videretur , at ait Moses . Quinetiam fuit in illo horto arbor vitæ , quæ C H R I S T U M qui vita est figurando , Adamuni admone-

bat ut nihil sibi quasi proprium vindicaret, sed totus à filio Dei penderet, nec alibi quam in ipso vitam quæreret ut ipse ait Calvinus. Itaque nec legem tantum naturalem Decalogus continet, nec si eam tantum continet, ea tamen sola prædictus fuit Adamus, sed etiam luce quadam prædictus super naturali. Postremò Adamum ante lapsum fidem habuisse in eaque persistare debuisse ut mortem vitaret & ad beatiorem vitam ad quam erat conditus perueniret: non memini me usquam legere Theologos inficiari. Ac quod ad scholasticos attinet omnes id affirmant. Hemingij etiam hac de re sententiam ante audiuimus, & certè quæ ante de commemorata utraque arbore ac præcipue de arbore vitæ diximus, ab Adamo fidem & ex fide obedientiam requirebant. Ut ante etiam Bibliandrum sensisse vidimus cum diceret Adamo ante lapsum & in ipso paradyso traditam fuisse plenam & perfectam Christianæ religionis institutionem, quæ promissiones æternæ vitæ quibusdam etiam sacramentis adumbratas & representatas continens, fidem ab Adamo requireret, qua suo creatori per eiusdem filium arbore vitæ representatū adhærendo aduersus peccatum & mortē decertās ac cōseruatus tandem ad æternam felicitatem perueni-

ret. Quod etiam non obseurè significare videtur Bucerus cum ita scribit ad Rom. 5: animaduertamus iterum hoc loci in obedientia omnem iustitiam sicut in inobedientia omnem iniustitiam consistere. Est autem obedientia dicto iubentis cuius rationem ne requiras quidem acquiescere. Inobedientia vero iubenti obsequium denegare vel dum tu eo tuam vtilitatem perspicias differre. Iam primum omnium iusorum dei est (inquit) ut fidem ipsi habeamus pollicenti se nobis fore Deum, hoc est seruatorem vtique in Christo. Huic dicto primus (inquit) parens fidem adhibere nō sustinens acquieuit suasioni Satanæ & perdidit se ac posteritatem suam omnē. Hanc Christus volens restituere obedientem se præbuit patri ut mortem subiens & morteni Crucis, gaudiū tamen sibi proponeret, parere enim voluit iussui paterno, iubente vitam querere in morte tum sibi tum omnibus in ipsum creditibus. Hæc Bucerus. Ex quibus constat, futurum fuisse ut Adamus a morte, ne eam seniret, seruaretur si Deo fidem quam habere iubebatur habuisset. Et Caluinus Institut. 2. 2. 12. ait supernaturalia dona Adamo ob peccatum ablata eidem in Christo restitui spem videlicet fidem, charitatem. Neque huic sententiæ theologus quisquam ad hunc usq; diem (quod sciam)

contradixit. Quod autem ad remissio-  
nem peccatorum ( qua Adamo in eo statu  
non opus fuit ) attinet , facilis res est , si-  
dem enim nihilominus habuit qua cum  
peccasset a Deo admonitus , auditaque  
etiam illa de mulieris semine caput serpen-  
tis contrituro voce excitatus , & ad miseri-  
cordiam Dei confugiens peccati veniam  
consecutus est . Ut tu fide qua hodie præ-  
ditus es peccatorum quæ posthac commit-  
tes ad Deum conuersus veniam conse-  
queris : Sic manus ante peccatum habuit ,  
quibus post peccatum terrā cum vultus sui  
sudore coluit , quod per peccatum fuit inue-  
ctum , sicut & peccatorum remissio . Sed de  
hoc mox plura dicemus .

## CAP. 9.

*Quarta obiect. à Christo.*

**Q**uarta erit de Christo ipso , quæ cum pro-  
xiima affinitatē quandam habet . est  
autem huiusmodi . Christus legem imple-  
vit , eiisque pro nobis satisfecit : vnde sequi-  
tur si illa fidem iustificantem præcipiat  
Christum hac , fuisse prædictum . At fidem  
non habuit nec habere potuit quia pecca-  
tor non erat : qui peccatorum remissione  
indigeret : vnde concluditur fidem lege  
nun-

nunquam fuisse præceptam, quia ipse legem implevit nec tamen fidem habuit. Hoc videri potest Achilleum argumentum & quod multis negotiis facessat, sed cum aduersus veritatem tam multis ante confirmatai proponatur, necesse est hic etiam latere sophisma. Enitendum est ergo ut hoc quoque explicetur, quod si minus quam vellem præstitero per me tamen nullim veritati quicquam derogari. Dicam ergo saluo aliorum iudicio quod mihi videtur. Primum quis unquam Theologorum veram Christo fidem quæ in nobis est & dicitur iustificans denegabit? Imò quis potius hanc illi ut eius præstantię convenit in summo perfectionis gradu non tribuit? Augustinus certè hoc non dubitauit, cum in lib. de prædest. sanct. cap. 15. ita scribat, Etsi nos ad lauacrum regenerationis fides duxit, non ideo putare debemus, priores nos dedisse aliquid ut retribueretur nobis regenerationis salutaris, ille quippe nos credere fecit in Christum qui nobis fecit in quem credimus, Christum: ille fecit in hominibus principium fidei perfectionem in Iesu, qui fecit hominem principium fidei & perfectionem Iesum, sic enim est appellatus ut scitis in Epistola que est ad Hebr. Hæc Augustinus, qui Christo fidei perfectionem nobis autem initium tantum tribuit.

Scholaſtici quidem (quorum opinione quis fortassis moueatur) Christo neque fidem propriè ſumptam, nec ſpem tribuunt: ſed non hac adducti ratione quod Christo remiſſione peccatorum non fuerit opus, ſatis enim intelligunt peccatorum remiſſionem non eſſe iſam fidem ſed fidei quendam in nobis qui peccatores ſumus effectum. Ve- rum cum hęc duo tenerent Christum etiam ſecundum humanam naturam de qua hic agitur ſemper a conceptionis uſque mo- mento omnia ſciuiſſe, & Deum iſum per- petuò ſecundum iſam eſſentiam vidifle, ac fidem non eſſe rerum apparentium (ut ait Apoſtolus) nec quenquam id ſperare quod videat, conſentaneum fuit ut ei nec fidem nec ſpem hoc ſenu tribuerent quum om- nia perpetuò ſciuerit & Deum ſecundum eſſentiam ſemper viderit. Illi igitur tribue- runt pro fide ex rebus non apparentibus a- pertam Dei viſionem: in quo non ita ab Au- gust. ſententia reſeſſerunt, Christo fidei perfectionem tribuentis. Deinde obſer- uandum eſt Scholaſticos de fide longe ali- ter loqui quam nos. Nam Lombard, Tho- mas & qui eos ſequuntur fidem in intelle- ctu tantum collocant ut ſit notitia & verus ac certus mentis affeſſus quo quae ſunt hu- manæ ſalutis cauſa reuelata indubitante credantur. At nostri duas fidei partes faci- uunt

unt quarum vna quæ est vera Dei cognitio  
in mente sit, Altera autem ac præcipua in  
corde, nempe fiducia. Sic enim de hac re  
scribit Caluinus Institut. 2. 3. 33. Nec satis  
fuerit mentem esse spiritu Dei illuminatam „  
nisi & eius virtute cor obfirmetur ac fulcia- „  
tur in quo tota terra Scholastici errant (in- „  
quit) qui in fidei consideratione nuduni ac „  
simplicem ex noticia assensum arripiunt, „  
præterita cordis fiducia & securitate hoc „  
est præcipua fidei parte. Iten Iohannes „  
Foxus in concione de Christo crucifixo, Fi- „  
des (inquit) duabus mihi partibus constare „  
videtur. Primum aliqua pars fidei est, si quis „  
historię rerum gestarum & scriptarum qui- „  
bus ipse non interfuit, fidei adhibet. Atq; „  
hæc fidei pars non proinde competebat in „  
Apost. qui cum testes interfuerunt & spe- „  
ctatores retum quæ siebant, credimus enim „  
propriè non quæ presentia contemplamur „  
oculis, sed quæ absentia animo complecti- „  
muri. Altera fidei pars est, quum in eum ip- „  
sum de quo narratur credimus, hoc est fi- „  
duciā totius nostræ salutis in eum colloca- „  
mus. Atque ex his duabus coniunctis par- „  
tibus ( inquit ) solida hæc coalescit fides „  
Christiana, quæ vnicum illud omnis appli- „  
cationis & iustificationis nostræ organum „  
existit. Perspicuum est igitur Scholasticos „  
aliter atque nos fidem considerare ut qui „  
cam

eam in solius mentis notitia & assensu' ponant. Nos autem non in solius mentis assensu sed in pio quoque cordis affectu certa nempe in deum menti cognitum fiducia. Vnde consentaneum fuit (vt ante dixi) cum fides sit rerum non apparentium, & Scholastici Christum crederent nihil vñquam latuisse vt fidem illi propriè sumptam non tribuerent. Quod si cordis in Deum cognitum fiduciam, qua indubitate Christus præditus fuit alteram ac præcipuam fidei partem vt nos, fecissent, ei certè fidem hoc respectu non denegassent. Ut nec Foxus quamvis priorem fidei partem quæ in notitia sita est Apostolis minus conuenisse existimet, quod rerum credendarum spectatores fuerint. Eis tamen fidem nequam adimit, quia fiduciam habuerunt, quæ fidei præcipua pars est, ac veluti anima. Itaque ne Scholastici quidem hic nobis aduersantur. Sed quid post August. Caluinus vt hunc ynum ex recentioribus vt illum ex antiquis citem? Christonè fidem denegauit? minime vero. Nam Math. 26. in hæc verba, Eli Eli lamasabachthani, Deus mi, Deus mi, cur deseruisti me, scribens quater fidei illius mentionem facit. Absurdum videtur (inquit) Christo clapsam esse desperationis vocem, Solutio facilis est, quanquā sensus carnis exitium apprehenderet,

detet, fixam tamen stetisse fidem in eius „  
 corde, quia Deum presentem intuitus est, „  
 de cuius absentia conqueritur: quare nihil „  
 obstat quo minus Dei alienationē in men- „  
 te conceperit Christus, prout sensus dicta- „  
 bat communis. Et simul fidem retinuerit „  
 Deum esse sibi propitium: quod satis patet „  
 ex duobus querimoniæ membris. Nam an- „  
 tequam tentationem exprimat, præfatur se „  
 ad Deum configere tanquam ad Deum su- „  
 um. Atque ita clypeo fidei fortiter repel- „  
 lit illam quæ se se ex opposito ingerebat de- „  
 relictionis spem. Denique in hoc diro cru- „  
 ciatu illæsa fuit illius fides ut se relictū esse „  
 deplorans, propinquo tamen Dei auxi- „  
 lio confideret. Hæc illic Caluin. Quem „  
 ne quis de aliis generis fide loqui putet, rur- „  
 sum eum audiat ad Heb. 2.13. ergo fidens in „  
 ipso (quod ex Psal. 18. sumptum est) hanc „  
 eandē nobis cum Christo fidē communē „  
 facientem: sic enim scribit. Porro hoc non „  
 leuiter nos animare debet ad fidendum deo „  
 quod Christum habemus ducem ac magi- „  
 strum. Quis enim vereatur eius vestigia se- „  
 quens, ne erret? periculum (inquit) non est „  
 ne fides nostra sit irrita. Quam habemus „  
 cum Christo communem, quem scimus „  
 non posse falli. Ergo ut hoc concludam  
 hæc Theologorum est de Christi fide sen- „  
 tentia, sacris etiam literis confirmata.

Nam

Nam certè qui fide carere potuit Christus cum sine ea nemo placere Deo possit ut ait Apost. Et quomodo eum inuocabunt in quem non crediderunt. at Christum constat Deo semper perplacuisse cumque inuocando semper exauditum fuisse. Iam ergo apparet quale sit istud argumentum: Christus fidem non habuit, & legem præsttit: ergo lex fidem non requirit. Nam in eo pro falso & absurdo sumitur, quod præstantissimi theologi, verissimum esse non dubitant, Christum nempe fide fuisse præditum.

## C A P. 10.

*De duplice legis acceptione.*

PRæterea obseruandum est ex hac conclusione, Christus legem impleuit, nec tamen fidem habuit, ergo lex fidem non requirit, aliud incommodū sequi. quia enim hæc conclusio lex fidem non requirit, nimis dura videbatur: & eos qui sub lege vixerunt a vita æterna excludere (a quo pij omnes abhorrent) ad hoc c. leniendum duplex affertur legis acceptio ut generaliter & specialiter suinatur: quum fœdus & gratuitas promissiones, sacramenta sacrificiaq; includit, tum generaliter sumitur & fidem præcipit: quum autem pro decalogo quo moralia tantum precepta continentur, tum fidem

fidem non præcipit. Sed hoc admodum inconsideratè dicitur. Primum enim quis concedet decalogo moralia tantum præcepta comprehendendi? quum iam tam ex sacris literis quam ex antiquorum & recentiorum theologorum scriptis manifestum (ni fallor) fecerimus decalogum strictè quidem sed tamen omnia continere quæ Moses & Prophetarum libris totoque veteri Testamento habentur fusi usque explicantur: Dei tempe cum suo Israële fœdus gratuitasque promissiones, & sacras in sabbatho ceremonias, morumque præcepta. Vnde perspicimus duplē illam legis acceptiōnē a lege legislatoriisque mente esse alienam & commentitiā. Deinde si quis fidem lege non præcipi probare velit sumpto a Christo qui legem præstítit, argumento, quid prodest eam legis distinctionem afferre, quæ fidem aliquando præcipiat aliquando non præcipiat si constet, Christum legi vtrouis modo sumptæ satisfecisse? Nam ut argumentum valeat & ea legis distinctio retineatur probandum esset Christum legi tantum specialiter sumptæ satisfecisse qua fides non præcipitur: quod tamen nunquam probabitur. An Christus legi satisfecit moraliter tantum? nonne etiam ceremoniali? Certè etiam ceremoniali, quod vel ex

eo constat quod scribit Luc. Christum  
fuisse octavo die ex lege circumcisum :  
& post completum tempus purgationis  
Mariæ Hierosolymas ad diem tum ut si-  
staretur coram Iehoua sicut scriptum erat  
in lege , & Paulus ait Christum nos rede-  
misie ab execratione legis cum pro nobis  
factus est execratio nempe quod scrip-  
tum esset non in decalogo , sed in lege  
execrabilis quisquis pendet in ligno . Er-  
go vides quorsum hæc tandem recidat  
ratio nempe non eo tantum ut nihil  
efficiatur & absurdum quid consequatur  
sed etiam ut id confirmetur quod impu-  
gnabatur : & destruatur , quod stabili-  
endum erat . Ut enim probes fidem lege  
non præcipi à Christo argumentum du-  
cis qui legem præstítit nec fidem habu-  
it : vnde concludis , fidem lege non re-  
quiri quod quia durum videtur , vt ocu-  
los nobis perstringas , duplēm legis ac-  
ceptionem obtrudis , sed quæ & falsa sit ,  
nec ( vt vera esset ) hanc sententiam con-  
firmat : quum Christus ei etiam legi  
satisficerit , quæ fidem præcipit : hoc est ,  
vniuersæ & toti . Vnde concludere li-  
ceat Christum fide præditum fuisse : ad  
hoc enim confirmandum si de eo sit con-  
traversia melius & aptius arguūmentum  
non requiram , quam hoc ipsum : Chri-  
stus

stus legi vniuersæ satisfecit: at lex vniuersè sumpta fidem imprimis præcipit, alioqui enim Vetus Testamentum carnale tantum fuit: ergo Christus fidem habuit. Denique ei qui negat Christum fidem habuisse, ne eam Lege præcipi confiteri cogatur, eadem ratione negandum est Christum fuisse circumcisum quum sit circumcisione sigillum iustitiae fidei: & baptisatum cum sit baptismus pœnitentiæ & remissionis peccatorum, ut pascha cœnamue celebrasse quæ sine vigenti fide celebrari nec possunt nec debent: aut hic etiam aliqua duplicitis circumcisionis, paschatis aut cœnæ Dominicæ, distinctio excogitanda est. Quod sanè hic commodiùs quam illic fieri videatur posse, sed hinc satis patet quale sit illud argumentum quod Achilleum esse putabatur.

CAP. II.

*Christus fidem habuit licet peccatorum remissione non indignerit.*

SED tamen res nondum ita explicata est ut intelligi possit quomodo Christus

fidem habuerit. Cum enim tantum sit inter illum & nos discrimen quippe qui sit ab omnibus peccati labo penitus immunis, nos autem miseri peccatores, & natura filii ire qui per illum tamen credimus & credentes aditum ad patrem habemus a quo per fidem peccatorum veniam & iustitiam consequamur, qui fieri potest ut haec fides illi sit nobiscum communis quasi ille peccator sit? Verum primum obseruandum est, non quare utrum Christus divinitatis respectu quae in ipso fuit, fidem habuerit sed quatenus homo nobis in omnibus, peccato excepto, similis. Ex eo autem quod sit nobis similis, ei fides ut nobis convenit idque necesse est nisi illa forsitan peccati exceptio fidem omnem excludat, ut quibusdam videri potest quasi fidem habere non potuerit quod ei opus remissione peccatorum non fuerit. At minimè existimandum est fidei naturam ita cum peccato esse implicitam aut ex illo nexam ac veluti coagmentatam ut sine eo nec esse nec considerari ipsa possit. Imo peccatorum remissio non fidei ipsius natura est sed illius quidam ex innumeris quos habet effectus nobis quidem qui peccatores sumus imprimis ac perpetuo necessarius, Christo vero qui ab omni peccato semper fuit immunis minimè omnium. Constat

autem non ut sublata causa omnis simul tollitur illius effectus, ita sublato uno quopiam alicuius causæ effectu ipsam quoque tolli, quod qui non animaduertunt labuntur ex eo quod Christus suorum peccatorum quia nulla vñquam fuerint veniam non fit consecutus, concludentes ipsum nec fidem habuisse. Alioqui enim si fides nusquam sit sine suis omnibus effectis quis eam vñquam habuerit. Cum nullus adhuc fuerit cui non complures illius effectus defuerint. Tu tua fide quædam consequeris & efficis quæ mea non consequitur nec efficit: neque tamen ideo fidem minus habeo. Abraham credidit se patrem fore innumerae multitudinis, eaque fidem vim generandi recepit. Et Maria virgo se Messiam paritaram, quem etiam ea fide concepit peperit educavit: hoc abs te non requiritur ut ab illis nec tibi conuenit. Imo ne ipse quidem Christus ut fide in summo cognitionis gradu prædictus fuerit singula tamen illius effecta habuit. Neque enim fuit per fidem translatus ne mortem vide-ret ut Enoch, nec per fidem præparauit arcam ut Noe, nec reliqua fecit quæ dicuntur fide ab alijs patrata ad Hebr. 11. Videlicet ergo quæ quibus fidei effecta conueniant, ut hoc peccatorum suorum veniam consequi nobis omnibus qui pecca-

tores sumus conuenit ac necessarium est fi-  
demque nostram semper comitatur Christo  
vero nullo modo conuenit neque eti-  
am Adamo ante lapsum conuenire potuit.  
Impie ergo feceris si hoc a Christo requi-  
ras quod Messie nequaquam conuenit qui  
ad tollendum ē mundo peccatum venit,  
nec minus inepte ex eo quod ei peccatorū  
remissione non fuerit opus concluseris, eum  
fidem non habuisse quam si infantem ne-  
ges hominem esse aut humana anima præ-  
ditum, quod non ratiocinatur aut loqua-  
tur. Est enim infans homo humanaque a-  
nimā præditus sed in debilis corporis or-  
ganis aliquid est impedimentum quo mi-  
nus ratiocinatur aut loquatur: sic in Christo  
fides quidem fuit quo totus in Deum probet  
sibi cognitum fiducia indubitate recumbe-  
ret, sed aliquid tamen impedimento fuit  
quo minus lui vilius peccati veniam conse-  
queretur, summa nempe illius integritas &  
virtus sanctimonia. Denique perspicuum est  
duas ac diuersas esse questiones, utrum  
Christus fidem, & utrum singula fidei esse  
etiam haberet fidem enim habuisse confiten-  
tur omnes idque in summo ut dixi perfe-  
ctionis gradu, singula autem fidei effecta  
hocque nominatim quod est in peccato-  
rum remissione positum pernegant omnes,  
**Quod si quis adhuc cum fidem habuisse**  
**neget**

neget propterea quod peccator non fuerit, perinde cum facere dicam ac si cum negaret mortuum unquam fuisse propterea quod mors sit peccati stipendium quod in eum non cadit qui nunquam peccauit. Sicut ergo alia de causa mortuus est quam propter villa sua peccata nempe propter tua ipsius; Sic etiam alia de causa ei fide opus fuit quam ad sua delicta peccata nempe ad tua ipsius pro quo mortuus est: quia citra fidem sine qua nihil Deo placet fieri non poterat ut vel morte abolerentur: quia sine fidene ipsa quidem Christi mors Deo grata & accepta fuisset. Non est igitur fides cum peccato ita nexa & coagmentata ut absque eo saltem in Christo esse non possit. Neque enim illius tota vis & natura ita in una peccatorum remissione obtinenda perpetuò est posita ut nullos habeat alios eosque admirabiles effectus qui in Christum etiam optimè quadrent.

**CAP. 12.**

**Fides est natura debilis & caduca qualiter assumpsit Christum.**

**L 4 Deniq**

**D**eniq; fides est naturæ debilis & caduca periculis & morti obnoxia que propterea a diuina pendere debeat ac fulciatur. At fuit Christus quatenus homo eiusdem in omnibus nobiscum naturæ hoc est verus homo. Humanæ enim naturæ a nō, assumptione nomine, non solum animæ rationalis & corporis substantia, sed etiā omnes illius proprietates intelliguntur, quarum quædam sunt essentiales quædam vero accidentariæ, harumq; rursus quædam cum natura humana conditæ, quædam etiam post peccatum inuectæ. Omnes autem nostras infirmitates ijs tantum exceptis quæ peccata sunt, nostra causa suscepit ut pontificē haberemus qui quantum satis sit possit vicem nostram misereri cum & ipse infirmitate circumdatus fuisset & in omnibus tentatus excepto peccato inquit Apost. Itaque Christus secundum humanam naturam (de qua nunc agitur) crescebat sapiētia, statura & gratia non tantū apud homines sed etiā apud Deū. Metuebat, latrabatur, animoq; exultabat, tentabatur a diabolo & vincebat & in mortis agone derelictū se veritas clamauit, Deus mihi, Deus mihi, cur deseruisti me? Sed quia deprecationes & supplications suas apud eū qui potuerat ipsū seruare a morte cū clamore valido & lachrymis obtulit, exauditus est ex metu inquit Apost.

Hac

Hæc verò omnia & alia eiusmodi innumera  
quæ nostræ salutis causa perfecit ac passus  
est, qui sine vigenti fide per ardentissimam  
charitatem qua nos complexus est operan-  
te eum præstisſe existimauimus? Pecca-  
tum quidem non fecit sed vas tamen nostri  
fuit nostraque in se peccata transfulit ac pro  
nobis peccatum factus sua illud oblatione  
deleuit, quam infinitam Dei misericordi-  
am omnibus mortalibus ac sibi etiam ipſi  
quaterius ex Adami posteris & mortalis ho-  
mo fuit, diuinæ alioqui gloriæ & Messie hō-  
nore indignus ad æternam felicitatem in se  
vno expositam esse mentis oculis vidit ve-  
raque fide non sibi modo sed nobis etiam  
fratribus suis est amplexus. Est enim ut scri-  
bit Augustinus, loco paulò ante citato, cla-  
rissimum lumen prædestinationis & gratiæ  
ipſe scrupator, ipſe mediator Dei & homi-  
num homo Christus Iesus qui ut hoc effet  
qui tandem suis vel operum vel fidei præ-  
cedentibus meritis natura humana quæ in  
illo est comparuit? Respondeatur quoſo.  
Ille homo, ut verbo patris coeterno in uni-  
tatem personæ assumptus filius Dei vnige-  
nitus effet vnde hæc meruit? Quod eius,  
qualecunque bonum præcessit? Et paulo  
post: apparet itaque nobis in nostro capi-  
te fons gratiæ, vnde secundum vniuersitatisq;  
mensuram se per cuncta ejus membra dif-  
fundit,

" fundit, ea gratia fit ab initio eius fidei suæ,  
 " homo quicunque Christianus: qua gratia ab  
 " initio homo ille factus est Christus de ipso  
 " spiritu est hic tenatus, de quo est ille na-  
 " turus: eodem spiritu fit nobis remissio pecca-  
 " torum, quo spiritu factum est ut nullum ille  
 " haberet peccatum: &c. Vnde etiam Calvinus  
 ad Heb. 2.13. ubi in eo versatur Apostolus  
 ut doceat Christū naturam nostram assūp-  
 sissem illumque & nos ex uno esse & veluti ex  
 eadem massa compositos, hanc Apostoli ra-  
 tionem ego fidam in eo expendens. Quid  
 " hoc, inquit, ad præsentem causam? neque  
 " enim sequi videtur nos & Christum ex uno  
 " esse ut maximè ipse in Deum fidat. Respon-  
 " deo, inquit, valere argumentum, quia nisi  
 " homo esset necessitatibus humanis obnoxius  
 " nequaquam opus haberet tali fiducia, er-  
 " go cum ab auxilio Dei pendeat, communis  
 " est illi nobiscum conditio. Non frustra cer-  
 " tè aut de nihilo in Deo fidimus, sed quia de-  
 " stituti gratiam miseri ac perditi essemus: fi-  
 " ducia ergo quam in Deo reponimus est in  
 " opibz nostræ testimoninm. Quanquam in  
 " hoc à Christo differimus quod infirmitatem  
 " quæ necessitate nobis est imposta, sponte  
 " ipse subiit. Porro non leuiter hoc animare  
 " nos debet ad fidendum Deo quod Christū  
 " habemus ducem ac magistrum. Quis n. ve-  
 " reatur eius vestigia sequendo ne erret? Pe-  
 riculum

ticulum (inquam) non est ne fides nostra sit “  
irrita, quam habemus cū Christo communē, “  
quē scimus nō posse falli. Hęc Calu. Ex qui-  
bus cōstat illū Christo ut nobis fidem tribu-  
ere, qui quāuis peccator ut nos nō fuerit, fuit  
tamen nostris omnibus infirmitatibus ob-  
noxius, fides autem, vt dixi, à peccato nō pē-  
det sed infirmæ tamen ac debilis est naturæ  
quaꝝ à diuina & omnipotenti gratiam im-  
plorat. Ac propter cā Christus cui commu-  
nis nobiscum conditio fuit, quiq; à dei aux-  
ilio quē seriò in suis angoribus intuocabat  
vt nos pēpendit nostris necessitatibus ob-  
noxius tali fide opus habuit, inquit Calu. In  
hoc tamen à nobis dissimilis quod infirmi-  
tatem quaꝝ ex necessitate nobis est imposi-  
ta, ipse sponte suscepit.

**CAP. 13.**

*Christus fidem persone quam habebat con-  
venienter habuit.*

**D**eniq; hęc mēminisse cōuenit, quod ante  
audiuimus peccatorū videlicet remissi-  
onē esse nō ipsā propriè fidē, sed singulareni  
& eximiū illius effectum à quo iustificans  
denominatur & mors pallida: idque nostro  
propriè qui peccatores sumus & quos iu-  
stificat non autem Christi respectu: Fi-  
dem igitur tam ipsam quaꝝ iustificans  
est &

est & dicitur habuit, sed hunc tamen effe-  
ctum minimè, nisi quatenus nostra quę in se  
transtulerat peccata sua oblatione ac fide  
**expiarit**, totoque vitę curriculo iustitiam i-  
ta coluit ut à lege diuina ne latum quidem  
vnguem deflexerit: atque ita ipso etiam a-  
ctu ut loquuntur perfectam iustitiam ex legis  
obseruatione cui obnoxij eramus sibi com-  
parauit, quam nobis credentibus peccata  
nobis remittendo imputat. Hoc enim sal-  
tem modo qui sanè Messias conueniebat, nō  
autem nobis fide peccatorum remissionem  
& iustitiam consecutus est. Habuit igitur il-  
le ut nos fidem, quamvis inter illum & nos  
magnum sit (quatenus etiam honio fuit) dis-  
crimen non naturæ quidem sed personæ  
quam sustinuit respectu. Fuit enim quod  
nulli præterea concessum est, Messias. Ideo-  
que non sibi propriè natus passus & mortu-  
us est sed nobis, nam per illum aditum ad  
paarem habemus: hęc nostra fides est ut e-  
um credamus expiatim sua morte peccatis  
nos patri reconciliasse. Ille hac ipsa fide qua  
Messias prædictus fuit: credidit enim ad hoc  
electum se esse ut deletis nostris sua mor-  
te peccatis nos Deo reconciliaret, ac suam  
ipsius qua prædictus fuerat nostramque hu-  
manam naturam in æternum bearet: quod  
etiam consecutus est, fidem igitur habuit.  
Denique si fides sit hypostasis rerum credé-  
darum

darum & earum demonstratio quæ non  
videntur quorum vtrunq; nobis tribuimus,  
cur Christo denegabimus? Et si fidei dux  
sint partes, vna in mente, quæ est lux diui-  
nitus accensa altera in corde quæ est  
in Deum cognitum fiducia, cur Christo fi-  
dem adimemus? quem constat & amplissi-  
ma dei cognitione & indubitata in eundem  
fiducia, fuisse prædictum? quum huius etiam  
rei gratia nobis vbiique ad imitandum pro-  
ponatur. Quod si quis adhuc cum fidem nō  
habuisse contendat age, eadē ratione illi  
spem & charitatem qua tamē maximē sem-  
per flagravit etiam detrahito, cum hæc sint  
illius effecta quæ sublata causa tolli necesse  
fit. Aut si fidem illius, genere à nostra di-  
versam esse dicas, spes illius etiam & chari-  
tas alterius fuerint generis quam quæ à no-  
bis requiruntur: quod si ita sit quomodo il-  
le dux nobis ad vitam æternam fuerit cum  
nihil humani habuerit nobis imitabile &  
cur Apost. enumeratis tot piorum virorum  
exemplis ad Heb. 11. subiicit initio sequen-  
tis vndè vos quoque cum tanta nos circum-  
stet testium nubes abiecto omni pondere &  
peccato ad nos circumcingendos procliui,  
constantē propositū nobis stadium decur-  
ramus intendentēs in fidei ducem & perfe-  
ctorem Iesum Christum, & cur eum nobis  
liter vbiique imitandum proponerent, sine-

que fidem nec spem neq; charitatem que in humanam nostram naturam cadant habuerit, quomodo ergo factum est omnibus nobis assumptis nostris infirmitatibus excepto peccato similis. Sed de haec re satis, fortasse etiam plus satis, in quibus si quid non probetur libenter aliorum sententiam iudiciumque audiam.

## C A P. 14.

*5. Obiect. Hac doctrina vetus testamentum cum novo confundi.*

**Q**Vinto à nonnullis quodam obiectū est, hac doctrina vetus testamentū cū novo, & Euangeliū cum lege confundi, quod sanè cur dicatur videre satis non possum: & devtriusque ab altero distinctione, quantū fert vtriusq; natura nonnihil ante diximus. Sed vnde quæso hæc connexio si gratuitum Dei cū hominibus fœdus lege continetur eaque fides nobis præcipitur, vetus testamentum cum novo & lex cū Euangelio confunditur, cum hoc attentiùs perpendo nemini in mentē venire posse existimo, nisi qui inter vtrunque non tantum ex communi & recepta doctrina distinguere velit: sed etiam alterum alteri ut natura contrarium opponere, vt fides meritis opponitur Rom. 4.4. & 5. Nam si vetus testamentum quodi lex

lex & nouū quod Euangeliū vocatur vnicū  
sint natura, accidente vero tantum differat,  
cur si fides illo prēcipitur, cum hoc illud cō-  
funditur? At accidente tantum distingui  
iam à nobis dictum est & mox ex Caluino  
audiemus dicente patrum omnium fœdus  
substantia & re ipsa nihil à nostro differre  
vt vnum prorsus atq; idem sit, administratio  
tantum variet. Ideoque manuit cum de se  
ea disputat vtriusque testamenti vnitatem  
quam similitudinem dicere? Præterea cum  
Deus tam in veteri quam in novo Testa-  
mento eos cum quibus paciscebatur ser-  
uare vellet, quod semper fide fit, fidem  
vtrobiique requisitam esse perspicuum est.  
Ea ergo non confundit, qui vtroque prē-  
ceptam fuisse fidem defendit, docens in re  
alia quam in fide eorum esse positum dis-  
crimen, quod si in fide quæritur, alterutrum  
ea caruisse, ac proinde carnale tantum fui-  
sse necesse est, & hoc quia in nouum qua-  
drare non posse manifestum est de vetere e-  
rit intelligendum. Atque ita renouabitur e-  
orum error qui patribus sub veteri testamē-  
to negant vllam fuisse spem salutis, vllas fu-  
isse nisi de rebus præsētibus ac terrenis pro-  
missiones, ego verò dico nullum vñquā deū  
cū suis injuisse fœdus ab ysq; mūdi initio, ne-  
q; cū Adamū iā lapsum in spē æternæ vitæ  
restitucret, facta seminis mulieris mentione  
quod

quod serpentis caput contritum esset neque cum Noe aut Abrahamo contrahendo neque cum Israële in monte Sinai pacificando neque in Christo omnia quæ fuerant prius præstando, quod in se explicatè vel implicitè non continuerit vitæ æternæ promissiones, quod fidem ab ijs cum quibus pangebatur non requisiuit aut exegerit: dicoq; hęc fœdera natura ac substantia vnicum fuisse salutare nempè dei cum hominibus fœdus & utriusque fœderis communem hanc semper fuisse formam. Ego sum Deus tuus, tu verò populus meus quod ne quis existimet hanc mei viuis esse sententiam nec cōmuni ecclesiæ consensu receptam, authores laudabo idoneos.

## C A P. 15.

*Quid de hacre Theologi.*

**I**N ecclesiastica historia centuria prima, ubi quod Christus docuit explicatur, hoc nominatum traditur Christus quod ad doctrinę substantiam attinet nihil ex eo mutauit quod Moses docuerat. Hoc est Mosis & Christo commune, Dei misericordiam offerre: regulam bene & pte viuendi prescribere, viuum cultum & synceram quam dco debemus obedientiam docere, exhortari ad fidem & patientiam reliquaque veræ religionis

onis officia. Sed hoc habet à Moysi diversum, quod suos non vmbbris aut figuris instituit, sed veritate nuda & in se proposita plenam dei reuelationem donat. Et quando ad Euangelium accedimus, nulla nobis reformidanda est obscuritas, quia Deus hic se recte facie ostendit, tantumque abest ut sit mortua quedam contemplatio ut per illud in imaginem Dei transformemur: quam Moses populum retineat sub vmbbris & in uolucris quod Euangelij splendor nondum esset patefactus: & quia figuræ veritas nondum erat proposita, quendam duntaxat Dei gustum in figuris & vmbbris proposuit, & sese ad populi rudimenta demittens nihil sublimius quam puerilia rudimenta docuit. Vnde fœdus quod nobiscum in Christo pepigit Deus, eo multo excellentius esse dicitur quod cum patribus sub lege pepigit. Eadem quidem aeternæ beatæque vitæ spes illis atque nobis fuit proposita, & adoptionis gratia fuit illis nobiscum communis, eorumque fides ijsdem atque nostra promissionibus nitebatur. Sed quamuis eandem illis atq; nobis salutem promisit Deus, non eandem tamen neque tam amplam quam nos habebâtreuelationē. Vnde Christus, multi reges & Prophetæ cupierunt videre quæ vos videtis, & audire quæ auditis neque

tamen videsunt adt audientur. Beati oculi qui vident quæ videris & aures quæ audiunt quæ auditis. Caluinus vero ita scribit. Hoc ergo discrimen inter legem & Euangelium statuit Apostolus, quod sub illa ruidibus dunt axat & inchoatis linceis fuerit ad umbratū, quod hodiè viuis & graphicè depictis coloribus expressum est. Hoc modo igitur confirmat, quod prius dixit non otiosam fuisse legem, nec inanem eius ceremonias. Nam et si non fuit illic retum cœlestium effigies, quasi extrema (quod aiunt) artificis manu absolute tamen illa qualiscunque indicatio patribus non parum utilis fuit etiam si nostra conditio sit potior. Ac notandum est easdem illis res eminus fuisse ostensas quæ nunc sub oculis nobis ponuntur. Idem itaque Christus utrisque eadem iustitia, sanctificatio & salus, tantum in modo pingendi est dissimilitudo. Hæc illic Caluinus. vnde constat eundem in lege & Evangelio Christianum eandemque iustitiam ac sanctificationem & salutem Iudæis ac nobis propositum fuisse, illic quidem obscurius

*Infl. Calib.* hic autem illustrius. Et idem in Institut.

*2. Cap. 10.* libro secundo capite 10. initio ita scribit,

*Caluinus.* Ex superioribus liquere iam potest, quæscunque ab initio mundi homines Deus in populi sui sortem cooptarit eadem le-

ge atque doctrinæ eiusdem quæ inter nos  
vigeret vinculo fuisse ei confederatos. Sed  
quia non parum hoc interest stabiliri hoc  
caput vice appendicis annexam cum pa-  
tres eiusdem nobiscum hæreditatis fuerint  
confortes & eiusdem mediatoris gratia  
communem salutem sperauerint, quatenus  
in societate hac diuersa fuerit eorum con-  
ditio. Quanquam autem quæ ex lege & Pro-  
phetis ad eius probationem collegimus  
testimonia palam faciunt non aliam yn-  
quam fuisse in Dei populo religionis pi-  
etatisque regulam, quiatamen apud scrip-  
tores multa sæpè de discrimine veteris  
& noui Testamenti disputantur quæ scrupu-  
lum parum acuto lectori iniucere pos-  
sunt huic rei melius atque exactius dis-  
cutiendæ peculiarem locum iure destina-  
bimus. Quinetiam quod utilissimum a-  
lioqui futurum erat necessarium fecerunt *Seruetus*,  
nobis prodigiosus nebulo Seruetus & fu-  
riosi nonnulli ex Anabaptistarum secta,  
qui non aliter de Israelitico populo sen-  
tiunt quam de aliquo porcorum grege ut-  
pote quem nugantur a Domino in hac ter-  
ra saginatum citra spem ullam immortalis-  
tatis. Hunç ergo pestiferum errorem ut ar-  
ceanius à pijs animis simul etiā ut difficul-  
tates omnes eximamus quæ audita diuersi-  
tatis mentione inter vetus & nouū testamētū

suboriri solent obiter inspiciamus quid simile, quidue diuersum habeant quod olim Israēlitis ante Christi adūctū Dominus fœdus pepigit, & quod nunc eo manifesto percussit nobiscum. Ac vno quidem verbo expediri utrumque potest. Patrum omnium fœdus adeò substantia & re ipsa nihil à nostro differt ut unum prorsus atq; idem sit, administratio tamen variat. Sed quia ex tanta breuitate nemo certam intelligentiam assequeretur, longiorem explicationem si quid prodesse volumus persequi necesse est. Cæterum similitudine vel potius unitate ostendenda singulas particulas quæ iam expedita sunt, &c. Et eiusdem lib. cap. ii. initio,

Quid ergo inquies, nullumne discriminem veteris & noui testamenti relinquetur? et quid fieri tot scripturæ locis ubi tanquam res diuersissimæ inter se conferuntur? Ego vero (inquit) libenter recipio, eas quæ in scriptura cōmemorātur differentias sed ita ut nihil constitutæ iam veritati derogent, quemadmodum videre erit ubi eas ordine tractauerimus. Sunt autem illæ quantum animaduertere nihil licuit & meminisse possum numero quatuor præcipue, quibus & si quintā adiungere libeat minimè reclamo. Eas autem omnes sic esse dico & ostensurum me pollicor ut ad modum administrationis potius quam ad substantiam pertineant.

Hac

Hac ratione nihil impediet quo minus cædē  
maneant & veteris & noui Testamenti pro-  
missiones, atque idem ipsum promissionum  
fundamentum Christus . Porro prima est  
quod tamen si olim quoq; Dominus populi  
sui mentes in cœlestem hereditatem vole-  
bat collimare arrectosque esse animos, quo  
tamen in spe illius melius alerentur, conté-  
plandam sub beneficijs terrenis ac quodā-  
modo degustandam exhibebat, nunc clari-  
us liquidiusq; reuelata per Euangelium fu-  
ture vitę gratia recta ad eius meditationē o-  
missio inferiore quem apud Israēlitas adhi-  
bebat exercitationis modo mentes nostras  
dirigit, &c. sc̄t. 2. Id melius elucēbit ex si-  
militudine quam posuit Paulus ad Galat.  
ca. 4. Comparat Iudeorum gentem heredi-  
paruulo qui ad se regendū scilicet nondum  
idoneus, tutoris ac pædagogi, cuius custo-  
diæ cōmissus est ductū sequitur. Quod au-  
tem ad ceremonias similitudinem potissi-  
mum refert, nihil obstat quo minus huc  
aptissimè applicetur. Eadem ergo illis hæ-  
reditas quę nobis destinata fuit, sed cuius  
adeundæ & tractandæ nondum per æta-  
tem capaces forent. Eadem inter illos ec-  
clesia, sed cuius ætas adhuc puerilis erat.  
Sub hac ergo pædagogia constituit illos  
Dominus ut spirituales promissiones non  
ita nudas & apertas illis daret sed terre-

nis quodāmodo adumbratas. Et Seçt. 4. Il-  
lud explicans quod ad Hebr̄eos dixit Apo-  
stolus in sacerdotij translatione veram etiā  
testamenti mutationē ait. Hic videndum est  
qua parte fœdus legale cū fœdere Euāgeli-  
co Christi mysteriū cum Mosaico cōferatur.  
Nam si ad promissionū substantiā pertineret  
comparatio, magnum extaret inter duo te-  
stamenta dissidium, sed cuīn status questionis  
aliò nos ducat eò tendendum est ut verum  
reperiamus. Fœdus ergo quod æternū est  
nunquā interitū semel fanciuit, in medio  
statuemus: illius cōplementum vnde tandem  
habet ut statum ratumq; sit Christus est. Ta-  
lis confirmatio dum expectatur, ceremonias  
dominus per Mosen describit quę sunt velu-  
ti solemnia confirmationis symbola. Id in  
contentionem veniebat cederenç oportet  
Christo, quę in lege ordinatę erant cere-  
moniæ. Hæ verò tamē si fœderis accidentia  
sunt dntaxat, vel ceriè accessiones ac anne-  
xa & (ut vulgò loquuntur accessoria) quia tamē  
instrumenta erant illius administrandi,  
fœderis noīnē habēt, qualiter & alijs sacra-  
mentis dari solet, &c. Ex his satis patet quid  
Calu. de hac re senserit & quam stricto vin-  
culo vetus testamentum non cōfundere sed  
coniungere voluerit; quum vtriusq; vnitatē  
quam similitudinem dicere malit ne sa-  
cram̄ hunc nexum dissoluat,

**E**Adē est Beze mens qui in dialogo aduersus Heshusium qui  $\chi\mu\phi\tau\alpha\eta\mu$  inscribitur ita disputat. In veteri testamēto omnia typis & figuris sunt adūbrata, at in nostro fœdere figuris abolitis aut potius impletis ipsa rei veritas exhibetur & præstatur. *Tb.* Suspicor quid significare *Vetus*, sed age paulo apertius ostēdas quid mōstri alas? *Hes.* Vetus pactum cum esset legale & obediētiam flagitaret atq; ita datum erat ut nouo facturi annimos aptos redderet, & ad tempus duraret non conferebat ad vitam & iustitiam æternam, nec tollebar mortem aut peccatū, sed eō sufficiebat ut varijs figuris de beneficijs noui testamenti vaticinaretur, eaque per typum repræsentaret. *Tb.* Quod vetus pactū vocas legale ambiguè dictum est. Nam si legis nomine decalogū intelligas nouū quoque sœdus eadem ratione legale vocandum est, quoniam huius legis non aliud fuit olim usus quam nunc sit, nec erit etiam aliud ad diem usque nouissimum, nempe ut nos perpetrefactos ad Christum perducat & posteā in Christo sanctificatos dirigat in via iustitiae. Sin vero ceremonias intelligis legale meritō vocari confiteor & hoc respectu abrogatū vel potius expletum, quoniā nobis

coram & re ipsa exhibitu est quod ceremoniæ futurum eminus monstrabant. Sed obsecro cuiusmodi illud est quod adiecisti vetus videlicet pactum obedientiam flagitasse? Quid enim? An nunc quoque obedientiam à nobis non requirit Deus? Tu igitur excoxitabis quomodo hęc ænigmata nobis explicare clarius alioqui possis. Certè cum dicas vetus pactum non contulisse vitam ad iustitiam ~~casuorum~~, nisi commoda interpretatione hoc lenias. *Hes.* Fateor veteres tantum percepisse quātum nos. *Tb.* Iterū falleris atque; alios fallis ut tnox declarabo. Responde quæso perspicue si vis & potes, an non existimas patres à condito mundo adeptos fuisse iustitiam & vitam æternam in Christo venturo, sicut nos in eodem Christo exhibito iustificamur & seruamur. *Hes.* Hoc agnosco & profiteor. *Tb.* Atqui non contingit hoc illis nisi ex foedere gratuito. *Hes.* Assentior. *Tb.* Sed hoc foedus nostrum anvetus appellas? *Hes.* Quid ais? *Tb.* Quero an hoc foedus quo per fidem apprehenso patres illi facti sunt æternæ vitæ compotes vetus appellas an nouum. *Hes.* Illud certè quod cum Adamo primum deinde cum Abraham sanctum est. *Tb.* Fuit ne Christus huius etiam foederis tanquam imatrica cum extra Christum nulla vñquain fuerit salus. *Hes.* Necesse est ut hoc quoque confite-

confitear. *Tb.* Iam nouo autem foedere quid nobis proponitur? *Hes.* Vnus qui-demi Christus & is crucifixus. *Tb.* Non est igitur discriminem veteris & noui Testamen-ti considerandum in materia. Iam quæro quis fuit utriusque foederis author? *Hes.* Deus. *Tb.* Ergo ne in efficiente quidem causa differunt nouum & vetus Testa-mentum, progrediamur ad finem & ad scopum, quorsum putas sanctum esse fo-e-dus cum Abraham & eius posteritate? no-ne ut fierent æternæ vitæ participes.

*Hes.* Maxime. *Tb.* Vitæ igitur æternæ v-nus atque idem est finis utriusque foederis.

*Hes.* Est. *Tb.* Quid igitur tibi excidit cuim dices vetus pactum non sustulisse mortem & peccatum ac proinde non con-tulisse vitam æternam sed duntaxat vatici-nantem de futuris beneficijs que per typū repreſentarit. *Hes.* Volebam dicere non afferri rerum umbras in nouo testamento sed ipsam veritatem. Alioqui disertè affir-mo patres nihilo inferiores nobis esse, quod ad manducationem spiritualē, id est, quod ad beneficiorum Christi perceptionem at-tinet.

*Tb.* Nimium es præceps ut sigilla-tim hæc exutiamus, quæ scripſisti nun-quam satis excusabis: sunt enim non modo falsa sed manifestè etiam inter se repug-nant, nec tamen volo summo iure tecum agere

agerē ac potius existimō non potuisse te sa-  
tis exprimere quod animo conceperas.  
Hoc igitur vt. opinor significare voluisti.  
Agnus paschatis non erat vera illa victima  
nec sanguis hircorum erat verus ille san-  
guis, sed hi duntaxat erant typi veritatis  
nobis exhibitæ. *Hes.* Hoc ipsum volui.

*Tb.* Sed vide quam ieiune loquaris de my-  
sterijs tam prægnantibus & fœcundis, ex  
his enim quæ probauimus & quæ tute con-  
fiteris efficitur vetus ac nouum Testamen-  
tum vnicum esse & singulare fœdus & au-  
thorem siue materiam siue finem & sco-  
pum ytriusque species. Vna igitur super-  
est forma in qua differant. Itaque conce-  
do magnum esse hac in parte discrimen  
sed cuiusmodi sit illud age expendamus,  
proposita sunt veteribus spiritualia sub cor-  
poralium rerum typis. *Hes.* Ita est.

*The.* Nobis vero quomodo proponuntur?

*Hes.* In veritate. *The.* An vero audebis  
dicere typos veterum fuisse inanes. *Hes.*

*Imo*, iam dixi eos tantum percepisse quan-  
tum nos percipimus si rei efficaciam spe-  
cies. *Theod.* Fuit ergo cum illorum ty-  
pis res ipsa coniuncta. *Hes.* Nempe quod  
ad efficaciam attinet, id est, ad Christi be-  
neficia, sed ipse Christus qui est huius for-  
deris ~~propositus~~ adesse nondum poterat essen-

*admodum* ~~admodum~~

entialiter

tialiter secundum carnem & ibi differen-  
tiam pono noui ac veteris fœderis. *The.*  
Debuisti ergo sententiam tuam planius  
explicare, sed rem ipsam nondum attin-  
gis. Quid enim? an in novo fœdere ex-  
istimas hanc nudam proponi veritatem ut  
nulli sint typi? Quid hæres. *Hes.* Typos  
nolim vocare. *The.* Atqui non dubitant  
veteres theologi mysticum sacræ cœnæ pa-  
nem corporis Christi ~~aliter~~ nominare.  
Ita enim loquitur Basilius in sua Liturgia,  
& typi nomen ita accipit Ambrosius, in 11. 11. cap. 1.  
ad Cor.  
Caput. 1. ad Corinth. de calice mystico  
loquens. Sed typi appellatione non mo-  
ramur modo de re ipso constet: certe non  
inficiaberis Christum nobis hodie pro-  
poni in sacramentis quæ definire non po-  
tes quia signa sive signacula esse confi-  
tearis. Non caret ergo signis visibilibus  
nouum fœdus. *Hes.* verum dicis sed non  
dicis omnia. Nam veteris fœderis signa  
rem futuram significabant. Cœna Do-  
mini vero Christum essentialiter præsen-  
tem communicat. *Theod.* Iam ante  
docui veterum sacramenta non esse in-  
anes res sed rem eandem, id est, Chri-  
stum proposuisse credentibus, idque ef-  
ficaciter. Itaque quod de rei futuræ si-  
gnificatione dixisti nimis est dilutum.

Fuit

Fuit enim hoc addendum nō fuisse inanem significationem, quoniam tum Deus verē cōmunicabat quod per illos typos adumbrabat nempē rebus nempe vitam æternā in Christo nascituro & tandem exhibendo. *Hes.* concedo de efficacia siue beneficijs Christi non autem de ipsius essentia, vt pote quæ nondū existeret. *The.* de hoc postea dicimus nunc vero in eo versabar ut ostenderem quomodo vetus testamentum a novo distinguendum sit secundum formam, video enim euicisse hoc formæ discrimen non esse in eo simpliciter positum quod in illo vetere testamento proponeretur Christus adhibitis aliquibus signis cum in novo etiam signa aliqua visibilia proponantur puta Baptismus & cœna Domini. Quod autem ad verbum attinet non puto te dubitare quin una sit doctrina Prophetarum & Apostolorum. Itaque hoc affirmo ne in forma quidem vniuersaliter & in genere considerata vnum esse discrimen noui & veteris testamenti quoniam ijsdein vtrobique medijs (vt ita dicā) usus est Dominus ad Ecclesiam sibi colligendam simplici verbo videt & sacramentis. In re ipsa vero & materia tum verbi simplicis, tum sacramenti discrimen nullum inesse comperies, etiam si tibi largiar quod dixisti. Nam quod ad simplex verbum itemque sacramentū Baptismum

tissimum attinet, si tibi credimus eadem prorsus materia veteris ac noui Testamenti sola videlicet Christi efficacia & pari quidem mensura tum illis olim tum nobis hodie communicatur. Quod autem ad cœnam attinet tu quidem hic demum discrimen ponis in eo quod patres solam efficaciam typicam nos autem ipsam quoque essentiam verè ac propriè percipiamus. Sed etiam si ita esset idem tamen & unus Christus fuerit semper pro materia, etiam quod ad cœnam Domini attinet quamvis non pari mensura. Ergo ut paucis omnia complectar, multum aberrasti a scopo etiam si tibi concedo quod petis. Volebas enim constituere tam insigne discrimen inter vetus & nouum testamentum ut illud pene præ isto nihil esset. Et tamen demonstravi ex tua ipsius opinione effici sola cœna dominica excepta in qua tamen idem Christus sed impari mensura communicatur, nullum esse inter duo fœdera discrimen siue causam efficientem, siue formā in genere, siue materiam, siue etiam finem spectes. *Hes.* Cur addis illud in genere? *Tb.* quoniam in specie & peculiari quodam modo considerandum est formę hoc totū discrimen. *Hes.* Quid igitur docetis de veteris & noui Testamenti differentia? *The.* Attinbam duntaxat quod nobis propositum est,

est. Idem est utriusque author nempe Deus, idem finis, nempe gloria Dei, iustitiae electorum. Eadem materia nempe Christus non tam efficacia vnus sed etiam essentia. Totum enim Christum Deum & hominem oportuit ab initio communicari ecclesiae, quod in eo una cum omnibus thesauris in ipso absconditis per fidem comprehenso seruaretur: neque virtutem Christi Dei & hominis ab utriusque naturae essentia separare fas est. *Hes.* Quam obrem? *Tb.* Rogas? quoniam sine mediatore reconciliationis nemo unquam fuit seruatus. Non est autem *Nos* seorsim & per se consideratus, reconciliationis mediator, sicut nec solus homo filius David si seorsim spectetur, sed totus & unus Christus Deus & homo est *missus*. Totum igitur nobis donari & totum apprehendi oportuit in veteri Testamento & nunc in novo necesse ad salutem. *Hes.* Sed quomodo offerri & apprehendi potuit quod nondum erat. *The.* Ipso quidem actu (vt ita loquar) non potuerunt patres cum carne futura unum fieri, sicut hodie sumus: sed quoniam fidei est praestantissimum quicquid promiserit Deus etiamsi nondum est exhibitum: hactenus dico patres non minus vera factos esse nascituri Christi membra, quam nos sumus hodie membra Christi qui re ipsa nobis

nobis est exhibitus. *Hes.* Mira loqueris, sed nihil probas. *The.* Christus est hēti & hodie *Heb. 13.8.*  
 inquit ille. *Hes.* nempe efficacia tenuis. *Th.*  
 Sed tota & integra. Non est autem efficax Christus nisi suis membris. Itaque hēc præcipua est eius efficacia quod nos sibi inserit ; & deinde fiat nobis sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio. Tolle unctionem illam, id est, quod spiritualiter sumus illi vnum : & omnia sustuleris quæ in nos ab illo post promanant. Dicit etiam Paulus patres eandem escam edisse & eundem potum sumpsiisse & eodem baptizate baptizatos fuisse. *Hes.* Sed in typo. *The.* Typo quidem, sed non innani. Neque enim Paulus signa eadem esse dicere aut potuit aut voluit ; sed rem ipsam eandem yrobique fuisse testatur nempe Christū. *Hes.* Nempe virtute & efficacia quam Paulus metaphorice vocat escam & potum. Tolle ipsis subiecti cōmunicatiōnē & omnis hēc virtus perierit. *Hes.* Quam obrem. *Th.* Quoniam in uno filio & quidē mediatore acquiescit pater, ut ipse testatus est ē cēlis. Ideoq; unū fieri cū ipso filio prius nos oportet quā corā Deo iusti censemur per filij iusticiā & filij spiritu sanctificemur. *Hes.* Dic ergo aperte qua in re cōstat veteris & novi testamēti discrimē. *Th.* Dicā, qua tenus requirit propositū a nobis argumētū.

Forma

Forma certè, qua se Deus patefecit tum in  
hoc tum in illo eadem est in genere quo-  
niam utrobius adhibuit verbum & sacra-  
menta sed in circumstantijs formæ ma-  
gna est differentia . Patribus enim locutus  
est Deus πολυτροπός οὐ τολμαίρως idq; ανηγράψας  
nobis verò plenissimè per filium ; deinde  
per Apostolos omnem suam voluntatem  
patefecit , & illuc quidem promittitur Chri-  
stus hic verò exhibitus omnes illas promis-  
siones implet . Ideo dicitur quidem Abra-  
ham vidisse diem Domini . Sed alibi Chri-  
stus multos reges & Prophetas optasse vi-  
dere quod cernebant Apostoli , nec tamen  
vidisse . Quod autem attinet ad figuræ &  
sacramenta , vetus Testamentum penè ha-  
buit infinita & alia quidem temporaria , cu-  
iusmodi sunt transitus maris rubri , nubes ,  
Manna , petra & cætera eius generis : alia  
verò fixa & immota usque ad noui fœderis  
perulgationem , cuiusmodi erat circum-  
cisio , & totus ille ceremonialis cultus : Fu-  
erunt autem omnes isti typi minimè ina-  
nes , utpote quibus adiuncta fuit veritas . i.  
Christi venturi participatio , sed umbras &  
figuræ vocantur quoniam erant duntaxat

*Heb. I.I.**Iohn. 8.56.**Luc. 10.24.*

Christi & eius beneficiorum veluti σκιαὶ φωτῶν  
neque enim in illis emicabat plenus ille e-  
vangelij lucis fulgor , sed erant veluti scin-  
tillæ duntaxat in tenebris emicantes , quæ  
Christum

Christum quidē verē satisq; efficientur ad salutem commonstrent, sed eminus tamen nec adhuc re ipsa apparentem. Nouum autem fœdus quum solem ipsum exortū nobis contemplandū exhibeat, omnes illas figurās & umbras quę venturū solem prænuntiabant, sustulit. Habet tamen quædam sacramenta propter imbecillitatē nostrā, re quidē paria veteribus ut (inquit) Augustinus & manifestè Paulus ostendit (quatenus videlicet idem Christus in his & in illis significatur) sed signis diuerla: numero pauciora utpote duo tantum, significatione augustiora virtute præstantiora. En tibi quatenus duo dicuntur fuisse fœdera, quod sit illorum discrimen, & quo sensu dicatur prius abrogatum.

CAP. 17.

*Bucerius.*

SEQUITUR BUCERUS qui Math. 5. ita de hac re scriptum reliquit. Hinc videre licet quid sit proprium veteris & noui testamenti discrimen. Idem est utrumq; in substantia, quia in utroq; Deus spectat nimis ut ipse sit per bonitatem Deus suorum, & illi eius per fidem populus. Nec audiendi sunt nimium sibi arrogantes quidā qui quod semel dixerint quamlibet absurdum tenere tamen ad conculcationē omnis charitatis contendunt, qui affirmant testamentum & **Nouum** fœdus

fœdus vetus, pactū esse quod inter deū promittentē terrā Chanaan & terrenā prosperitatē, & populū recipientē sc̄ legē externē i. ritus & ceremonias tantū obseruaturū, olim percussū est. Quasi sc̄ illicet Deus vñū cū hypocrisi fœdus percusserit & non oneri sit Deo omnis externa siue interna, iusticia? quod ubiq; in prophetis testatur. Nos scripturā sequamur & orthodoxa scripta patrum maxime diui Augustini in omnibus scriptis contra Manichæos. Hinc docemur Deum etiā in fœdere illo quod percussit cū populo Israël quādo eos eduxit ex Aegypto, requisiisse vt se audirent, essentq; suus populus qui ipsum Deū suū agnoscerent, & ambularent in via sua, vtiq; charitatis erga quoslibet, vt ipse in paulō suprà adducto Ieremiaz oraculo, testatus est. Id identidem in libris Mosis & Prophetis omnibus clamat. Igitur nullū aliud est veteris & noui testamēti vel fœderis discriminē, quā illud quod cōstitutum est donato spiritu puerili, adhibitis ut promissione commodæ possessionis Chanaan, ita & ceremonijs sacris, iuris formulis & alijs externis ritibus, cū populo Israël solo. Hoc autē nouū, donato spiritu adultiore & sine illis externis tā promissionibus certæ regionis, quā obseruationib. ceremoniarū, & est constitutū cū omnibus gētibus orbis, quibus datū fuerit euāgeliū Christi amplecti. In hoc novo fœdere deus satis habet promi-

misisse ac præstissem se nobis Deum & patrē  
 hic in æternū, & à nobis aliud nihil exigit,  
 quā vt tanquā patrē & deū nostrū ipsū agno-  
 scamus & colamus. Vnde nullis nouis legi-  
 bus illud sancit, sed donat suū spiritū qui le-  
 gē datā in intimū nostrū & cor nostrū inscri-  
 bat, vndē ipsū cognoscimus & amamus, e-  
 oq; ad volūtātē eius viuimus. Collatio noui  
 ac veteris testamenti quam tractat epist. ad  
 Heb. 8.9. i o. non est propriè noui testamē-  
 ti quod per Christū constat, & veteris quod  
 pepigit Deus cum patribus , (nam omnino  
 in substātia vtrumq; idē est, sunt enim & ipsi  
 per Christum seruati) sed potius est inter ce-  
 remonias fœderis cuni Hebrœorum populo  
 percussi, vimbras silicer veri testamēti & fœ-  
 deris Christi, quod verū & eternū dei fœdus  
 est, idē cū omnibus electis ab initio mundi,  
 licet post Christū, sit magis reuelatū & lati-  
 us propagatū. Séper itaq; hoc Deus egit cū  
 suis hęc vnica eius lex, & eterna doctrina fu-  
 it manebitq; donec trāseat cęlū & terra: hęc  
 lex & Prophetæ vt ipsum Deū per verā fidē  
 agnoscamus, quæ mox sese exerat per cha-  
 ritatē, vt pię iuste & continenter viuamus in  
 hoc seculo. Præscripta ceremoniarum, reli-  
 gionum, formulæ iuris alijque ritus per se  
 nequaquam ipsa lex & Prophetæ vnquam  
 fuerunt habita . Nam de ijs non præcepit  
 (vt ipse testatur Psal. 51. 8. Esa. 1. II. Ierem.  
 7. 20. & 31. 21. Hose. 6. 6. Iere. 7. 2.) sed ad

tempus eas duntaxat veris præceptis adjicit, dum populum illum in sola terra Chanaan haberet, ac eum etiam externè gubernaret suis scriptis legibus. Quin in eadem lege & Prophetis tempus statuit & prædixit venturum ut non esset illorum usus: Nam hæc sola Deus per se requirit. Primum ut credas ei, & gloriæ eius liberè confitearis: cui fidei firmandæ ac prouehendæ duas ceremonias præcipue instituit; Baptismum & cœnam sacram. Deinde ut proximū ex animo diligas, commodissimeque illi conuiuas, atque rem pub. ita instituas, ut nocentes tollentur & innocentes tutò viuāt. Huic dilectioni & iusticiæ nulla propria instituta dedit sed reliquit populos quoslibet suis institutis & legibus. Nam in tanta cum sint ingeniorum varietate eadē omnibus conducere non poterant. Postremò ut vitā purissimè & decentissimè transfigas quibuscūq; & id rationibus præstes: reliquit enim & hanc rem quorumlibet spiritui instituendā. Ita patet legis & prophetarum nomine tantum istam doctrinā innocentię & pietatis censeri, neq; alia præcepta vel mandata legis propria haberi. Nam in externis illis hanc solam Deus quæsivit in sacrificijs fidē, in iudicijs charitatē, in ritibus vitæ decentē modū, quodq; in his tantū externū fuit ut opus ipsum locus, tempus, persona, numerus,

qua-

qualitas & aliae circumstantiae corporales, quae omnia & impijs communia fuerent, ea Deus nunquam alicuius fecit: tam abest ut eo loco habuisset ut in iis sua constituisse doctrinam & legem. Nunquam igitur accessoria haec, licet suo tempore obseruanda sanctis fuerint diligenter legis diuinae nomine & titulo censa sunt, & haec Bucerus. Ex his autem perspicuum est modo quid his senserint, sed etiam qualis sit de hac re recepta in ecclesia doctrina, qua a novo quidem distinguuntur vetus testamentum. Nec tam ei opponitur quasi natura contrarium, aduersus enim Manichaeorum & Anabaptistarum hereses: utrumque enim natura idem est & ab eodem auctore profectum, & in Christo & eternae salutis promissiones continens, ac proinde fidem ab hominibus cum quibus ictitur exigens: a fide enim est omnis religionis initium, nec unquam cum hominibus foedus pepigit Deus quidem nisi vel expresse vel tacite stipulatus.

CAP. 18.

*Nonum legis & Evangelij discrimen.*

Itaque quod Paulus in legem & foedus antiquum loquitur, ex hoc interpretum sententia intelligenda sunt non quasi Paulus negaret fidem lege antiquam foedare iussam fuisse, sed quod Iudei legis umbris addicti iniustitiam ac salutem in illis contemptu & repudiato Christo, querentes seipso & alios legis nomine

mine deciperent: quo sensu sumptā legem  
nēpe a Christo separatā vocant, ac meritō  
quidē literā occidentē ministeriumq; mor-  
tis & condēnationis. Quod Neoterici qui-  
dam quum nō satis intelligerēt, nec videre  
possent quomodo hæc in legē quadrarent,  
quum illa contineantur, & fœdus Dei & sa-  
lutis promissiones & ceremoniæ quibus ut  
proponebatur & adūbrabatur Christus, ita  
etjā fides exigebatur nouū quoddā legis &  
euangelij discriminē ex cogitauerūt, quo e-  
uangelij nomine cōplete rēetur omnes quæ  
ysquā in biblijs, tam vetere quā nouo testa-  
mento sint promissiones: nomine autem le-  
gis nuda tantum præcepta vbi cunq; legan-  
tur siue in veterc siue in nouo testamento;  
itaq; legē Euangeliō, & minas promissio-  
bus, ut merita gratiæ quasi ex diametro cō-  
traria opposuerunt: ut lcx non credere, sed  
reliqua tantū facere iuberet quæ essent faci-  
enda & prohiberet contraria: euangelium  
autē nihil omnino præcipere, sed tantū gra-  
tiā promitteret, & peccatorū aduersus legē  
admissorū remissionē & vitā. Que distinctio  
et si plausibilis videatur ex sanctis tamen lite-  
ris nō fuit petita, sed ut mihi quidē videtur,  
ex humanarū legū appellatione & definiti-  
ōne potius desūpta. Est enim lex ut ait Cic.  
li. i. de leg. ratio quæ iubet ea quæ facienda  
sunt prohibetq; contraria. At lex diuina lo-  
cūs per Moscm undita est humanarū lon-

ge dissimillima, Dei enim foedus cū Israële iestū, vitæq; æternæ promissiones cōtinet, & Christū promittit, ad eūq; est pædagogus, vt ait Paul, propterea non fuit illa distinctio doctis probata: nec immerito: vetus enim testamentū cū nouo, & legē cum euangelio cōfundit & permiscet. Lex inquit Christus Luc. 16. vñq; ad Iohannē durauit, vñq; testamentū vñq; ad nouū. Itaq; quod ante Iohannē fuit, legis & veteris testamenti nomine censetur: at illic vt in nouo etiā testamento, nō modo præcepta de fide & charitate, sed etiā promissiones & minas inuenias, quod nō tantū de toto vetero testamēto verū est, sed etiā de ipsis libris, qui quādoq; lex specialiter vocātur: imo de ipso etiā decalogo vbi præter præcepta manifestæ sunt promissiones & minæ, ergo lex nō tantū præcipit sed etiā pollicetur, Messiā nēpe & in eo omnia, nec euāgeliū tantū promittit, sed etiā præcipit nēpe vt in Christum cedatur, & ex fide vivatur. vnde Christus ijs qui ab ipso sanari volebat dicere fete solebat, crede, & post, vide ne amplius pecces. Verū quidē est, fuisse a mundi vñq; initio salutare dei cū hominibus foedus, vt satis ante ostendimus, sed quia vñq; ad Christū totū illud humanæ salutis misteriū fuit obscurius, & vt loquitur Paul, a seculis absconditū vnde mysteriū vocatur, propterea prius illud foedus quæ lex vocatur ad Christū pædagogia fuit: euāgeliū

proprie Christi in terris, vbi quæ lex pro-  
mittebat p̄fstantur, manifestationē decla-  
rat. Vnde perspicitur illud legis tantū p̄f-  
cipientis & Euangelij tantū promittentis  
discrimen non satis quadrare. Imo Euan-  
geliū cum lege collatum, proprie non pro-  
mittit sed promissum p̄fstat. Nam in Chri-  
sto complentur omnes legis promissiones,  
suntq; vt ait Apostolus, ita & Amen. Et quid  
potest nobis Euangeliō promitti quod non  
ante patribus promissum fuerit, quādo pro-  
missiones habuerint vitæ non huius modo  
sed etiā futuræ. Neque tamen nego eas in  
Euangeliō repeti & clarius proponi.

## C A P. 19.

*Quid de hac re Calvinus.*

Sic autē inter legē & euangeliū esse distin-  
guendū, si proprie de vtroq; loqui velis,  
nec prius illud inter vtrunq; discrimen do-  
ctis fuisse probatū testātur (vt hos duos pro-  
ferā) Cal. & Buc. Ille enim Institut. lib. 2. 9. 3.  
Ita scribit, porro Euangeliū accipio pro cla-  
ra mysterij Christi manifestatione, fateor  
certe quatenus euangeliū vocatur, à Paulo  
doctrina fiduci, eius partes censeri quęcunq;  
passim in lege occurrūt promissiones de gra-  
tuita peccatorū remissione, quib. sibi deus  
cōciliat homines: fidē enim terroribus illic  
opponit quibus augetur & vexatur consci-  
entia, si ex operibus potēda sit salus: inde se-  
cundum quod dicitur ad Cor. i. 18. Obstat inquit

quitur vocem Euangelij large sumendo  
sub ea comprehendendi quę olim testimonia  
Deus misericordiaꝝ suꝝ paterniq; fauoris  
patribus dedit. Verū per excellentiā aptari  
dico ad promulgationē exhibitꝝ in Christo  
gratiꝝ, idq; non modo communī vſu recep-  
tum est, sed à Christi & Apostolorum au-  
thoritate pendet. Vnde proprium hoc illi  
tribuitur ipsum prædicasse Euangelium reg-  
ni & Marcus præfatur hoc modo, Initium  
Euangelij Iesu Christi: nec verò opus est  
locos colligere, quibus probetur res satis  
superque nota. Suo igitur aduentu Christus  
vitam & immortalitatem illustravit per E-  
uangelium. Paulò post: nam et si sc̄mper ex-  
pertis sunt fideles verum esse illud Pauli: In  
Christo omnes promissiones esse etiam &  
Amen, quia eorum cordibus fuerunt obsig-  
nataꝝ, quia tamen omnes salutis nostræ nu-  
meros in carne sua expleuit, viua ipsa rerum  
exhibitio iure nouum & singulare præconi-  
um obtinuit. Et post sc̄d. 4. Eorum opinio-  
nem qui (vt ante dixi) legem Euangeliō op-  
ponunt, confutans, ait, Hic etiam conuin-  
citur eorum error qui legem nunquam ali-  
ter Euangeliō conferunt quam operum me-  
rita imputationi iustitiaꝝ. Est quidem hæc  
Antithesis minime repudianda, quia s̄pē  
Paulus sub legis nomine regulam iustè vi-  
uendi intelligit, quā Deus a nobis exigit,

Ns                   quod

quod suum est, nullam vitę spem faciens ni-  
si omni ex parte obsequimur: vicissim male-  
dictione addita, si vel minimum defleximus:  
nempē vbi disputat gratis nos placere deo,  
& per veniam iustos censeri: quia nusquam  
inuenitur legis obseruatio cui merces pro-  
missa est. Aptè igitur Paulus iustitiam legis  
& Euangelij facit inter se contrarias: sed nō  
ita successit Euangeliū legi vt diuersam  
rationem salutis afferret, quin potius vt san-  
ciret ratumque esse probaret, quicquid il-  
la promiserat & corpus vmbbris adiungeret.  
Neque enim Christus vbi dicitur legem &  
prophetas fuisse usque ad Iohannem patres  
maledictioni legis addicit, quam effugere  
non possint serui legis, sed rudimentis tan-  
tum imbutos fuisse significat vt longe sub-  
sisteret infra Euangelicæ doctrinæ altitudi-  
nem. Et post, vnde colligimus vbi de to-  
ta lege agitur, Euangeliū respectu dilu-  
cidæ manifestationis tantummodo ab ea  
differre. Ceterum propter inæstimabi-  
lem gratiæ affluentiam quæ nobis fuit in  
Christo exposita, non abs re eius aduen-  
tu dicitur erectum fuisse in terris cœlestes  
Dei regnum. Et rursus Inst. libro tertio cap.  
2. sect. 6. Neque tamen sic ad Euangeliū  
restringo fidem quin fatear à Moïse &  
prophetis traditum fuisse quod ad eam æ-  
dificandam sufficeret: sed quia plenior  
Chri-

Christi manifestatio in Euangelio exhibita est, meritò vocatur à Paulo doctrina fidei: qua etiam ratione alibi dicit, fidei aduentu legē abolitam fuisse, hac voce comprehensens nouum & insolitum docēdi genus, quo patris misericordiam magis illustauit, & de salute nostra certius testatus est Christus, ex quo apparuit magister. Itaq; cōstat quid proprie legis & Euangeliū nomine sit intelligendum, quidq; in hac re sit communī ecclesię consensu receptum & Christi Apostolorumq; autoritate confirmatum.

**C A P . 20.** omni infideli  
*Quid de hac re Bucenus.*

**I**dem etiam de hac re fuit Buceri iudicium ut ex eo constat quod in 19. Psal. ita scribit Neoterici quidam legē & Euangeliū sic distingunt, vt hoc, promissiones tantum, illa præcepta sola cōtineat quibus deus aliquid exigit aut vetat, Sed non solum in scripturis prophetarum, verum ne in Apostolicis quidem in hūc modū ista vocabula accipiūtur. **A**Paulo quidē nonnūquā pro præceptis accipitur, at nō semper, sed neq; Euangeliū illi promissio est sed promissæ potius redēptionis per Christum annūciatio. Porrò de vocibus multū disputare, vbi de re cōuenit non est prudentis, nequum Christiani.

Id

Id quod hi qui scripturam in legem & Euangelium distingunt docere volunt, re ipsa verum est. Nam quicquid scriptura habet id nobis proponit, aut quid a nobis Deus requirit (id legem isti vocant) aut quid dare nobis pollicetur, id appellant Euangeliū. Et his duobus tota cognitio Dei & pie-tas continetur: priore humiliatur homo, posteriore erigitur: priore nos, & posteriore Deum discimus: priore pœnitentia, posteriore iustitia constat: priore nostri, id est veteris hominis perficitur mortificatio, posteriore via noui, certaque felicitas per plenam nostri innouationem. Sed de his alijs inquit: idem in initium Euangeliū secundū Math. post pauca: hinc discimus, ait, noui Testamenti scriptores Euangeliū vocem usurpasse pro publica gratiæ ac redemptio-nis per Christū parta renuntiatione ac pra-dicatione, de qua iam memorata, & alia innumera scripturæ oracula prædixerunt. Cæpit dudum in legem & Euangeliū distingui & Euangeliū pro qualibet promissione gratiæ Dei usurpari. Prius sa-ne solitum est, ut scriptura in legem & promissionem fecetur. Nam quicquid in ea legimus, aut requirit aliquid a nobis & legis nomine cœsetur, aut pollicetur aliquid Dei, & vocatur rectè promissio. Sed quum sacri scriptores promissiones ~~inveniuntur~~ non inveni-

invocant vocent, & per Euangelium vbiique Christi & pacis gratia que quam nobis restituit prædicatione publicam illam & omni creaturæ communicandam intelligent, id quod quiuis agnoscat, excutiens ea noui Testamenti loca in quibus hæc vox legitur, erit non tutius modo, verum etiam ex officio nostro, ut vocem hæc eo significatu quo scriptura consuevit usurpemus, magis impletæ promissionis renuntiationem quam promissionē per ipsam exprimentes. Quanquam quum omnis diuina promissio simul annūciet Dei fauorem, quum auxilium promittit, & omnis diuinæ benevolentię renūciatio promissionem salutis in se contineat, nihil fuerit in eo periculi si promissiones fauoris diuini nomine Euangeliorum, & ciudem fauoris renuntiationes promissionum nomine efferamus: sic tamē puritati ac simplicitati fidei Satan insidiatur, tam miro plerunque astu à sententia Dei ad hominum nos abducit commenta, ut vix satis vbiique curiosi in seruanda vocum synceritate esse possimus: propterea quod simul atque illæ à significatione spiritus detortæ fuerint per quam facile in peregrina etiā sensa prolabilimur quod, proh dolor, circa innumera ingenti pietatis iactura sumus experti. Vnde enim factum ut de fide, gratia, peccato, remissione, sacrificio, dilectione, proximo, cōfilijs,

silijs, præceptis, alijsque quam plurimis nō minus periculosè quam fœde adeò ut erratum sit etiā ab optimis: nisi quod horū appellations in aliā quam qua illis scriptura vfa est significationem fuerunt detortæ. Hzc Bucerus.

## C A P. 21.

*Nouum illud legis & Euangelii discrimen nostram sententiam potius conservare quam infirmare.*

[T]aq; constat quid propriè, si prophetas & Apostolos se qui velimus legis Euangelij-q; nomine sit intelligendū nec legē Euāglio vt contrariam esse opponendā sed Euāgelium legi vt maiorem lucem minori successisse, sicut virilē ætatē pueritia, & absolutā alicuius artis vel scientię doctrinam eiusdem rudimentis, quæ pueris initio tradi solent, quibus tamen totius artis summa cōtinetur. Sic enim lege antiquis à Deo tradita, ipsoq; adeò decalogo, Deus summam complexus est totius pietatis purissimæq; religionis, fidem in primis & charitatem, quæ interna sunt, deinde etiam reliqua quæ ex illis sunt. Sed error hinc nascitur quod πνη vt initio diximus Græcior & Latini legē translulerunt quod tamen est angustius. Nam prius illud doctrinam (vt vocis etymon indicat docentque interpres) significat:vn-

dc

deinde enim est doctrina Dei, id est diuina ac cœlestis, qua quin fides hominibus præcipiatur dubitari non potest. Hic fortassis erit qui existimet me illam neotericorum quorundam legis ab Euangelio distinctionē nō probare quod meæ sententiaz nō faueat, cāque tollat: sed longe aliter se res habet: eam siquidem minus probo quod sine scripturarum autoritate (quod non leue est) imo vt ante ex Calu. & Buc. audiuimus contra carum receptam loquendi formam fuerit inuestigata, nec doctis probata. Meæ autem sententiæ tantum abest vt repugnet vt eam planè confirmet & stabiliat. Nam si omnia que tam vetere quā nouo fœdere præcepta reperiuntur ad legē, omnesq; promissiones ad Euangelium tantūm pertinent, necesse est si usquam fides sacris literis præcipitur eam lege non Euangelio præcipi. Itaque per hoc nō stabit quo minus si velis ipsa retineatur. Neq; enim alia fuit eorum mens qui illam primum excogitarunt, quam vt de fide & charitate præceptum, legi soli ac semper vt in hac oppositione fuit necesse, tribuerent. De quo Bucerus (qui quamuis eam minus probet, ea tamen vt recepta quandoque utitur) ipse audiatur ad Ephesios 2. in hunc modum scribens . Est itaque lex doctrina iubens honesta & prohibens contraria , qua definitione distinguitur

ab

ab Euangilio. Vbi enim Deus præcipit vel prohibet aliquid lex est : vbi verò aliquid promittit Euangelium. Porrò lex quatenus ab Euangilio ita distinguitur tria præceptorum genera continet : moralia ad quæ debent formari mores, ut præcepta de fide & charitate & harum virtutum fructibus. Alia sunt iudicialia de politia externa ut de iudicijs & de anno remissionis : tertij generis sūt quæ circa ceremonias & externum cultum versantur. Et paulò post : Sed ad maiorem claritatem distribuamus scripturam in legem & Euangelium, & lex ab Euangilio iam segregata vel est de moribus vel de ceremonijs, vel de iudicijs ciuilibus. Sed quia in omnibus hijs partibus habet propriū quod requirit, nempè fidem & perfectam charitatem erga Deum & proximum , propter hanc rationem lex est perpetua, quia quādiu hīc viuimus semper in ea progredendum est nobis, & hæc partes colendæ nobis sunt ad charitatem omnes. Et in Math. 5. diximus iam quibus Christus nos reddidit solutos & quibus addixerit, quid arrogauit, quidue impleuerit. Solutos reddidit ceremonijs & alijs externis ritibus, qui ut neminem reddunt pium ita per se ad legē Dei nec modo pertinent nec vñquam pertinuerunt. Addixit legi & prophetis, in quibus quæ ad rationem pietatis attinent continent.

tinentur. Abrogauit legem mandatorum in decretis sitam de rebus externis: legem vero mandatorum sitam in præceptis fidei & dilectionis stabiliuit, atque impleuit: quum omnia huc referens, tum suis donans suo numine animum, cui nihil prius nihil & quæ oblectabile sit, atque illis totis viribus sese accommodare. Idem Zanchus ut ante audiimus, duplex est inquit Dei voluntas, occulta & revelata. Revelata Dei voluntas est lex & omnia eius mandata, inter quæ etiam mandatum de fide continetur. Et post, cum omnia feceritis quæ lex iubet, iubet autem in primis credi in Deum &c. Et post: legis autem nomine intelliguntur omnia quæ lex præcipit, præcipit autem non tantum externa facta, sed in primis internam renouationem, cordis circumcisioñem, dilectionem Dei & fidem &c. Hæc Zanchus: & alia in hanc sententiam multa. Ex quibus manifestum est, ne noua quidem ista legis & Euangeliij distinctione admissa negandum esse fidem lege præcipi; quod si veruni est quâto igitur minus, ubi lex propriè sumitur? hoc est nō vt Euâglio opposita, sed vt puerilis doctrina pietatis ac fidei perfectissima rudimenta, ipsumq; adeò Euangelium continens non secus quam semine arbor, & arbore fructus contineatur.

**Quid de hac re Ambrosius:**

**F**uit igitur lex Euangelij paedagogia plenioris ac perfectioris quae in Christo fuit reuelationis rudimenta continens. Quod mihi Ambrosius videtur perspicue explicare epist. 72. ita scribens : Ambrosius Irenæo. Audisti fili hodiè lectum, in Apostolo, quia lex paedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur. Quo vno absolutas arbitror questiones quae plerosque mouere consueuerunt : sunt enim qui dicunt, quum legem Deus Moysi dederit, quid causæ est, ut pleraque in lege fint, quæ per Euangelium iam vacuata videantur ? & quomodo unus utriusque conditor Testamenti, cum quod licet in lege, per Euangelium cœperit non licere ? ut est circumcisio corporalis, quæ licet etiam tunc signo data sit, ut circumcisio spiritualis veritas teneretur, tandem qua ratione vel in ipso signo fuit ? Cur ista diuersitas existimatatur, ut tunc circuncidi pietas crederetur, nunc impietas iudicetur ? Deinde Sabbathi diem teriatum esse debere, obseruabatur ex lege, ut si quis onus aliquod lignorum portasset, mortis fieret reus ; nunc autem diem ipsum & oneribus subeundis & negotijs

tijs obeundis, sine pœna aduertimus deputari. Et pleraque præcepta sunt legis quæ præsenti tempore cessare videantur. Quid ergo causæ sit consideremus. Non enim otiosè dixit Apostolus quia lex pædagogus noster fuit in Christo. Pædagogus cuius est, maturioris, an adolescentis, an pueri, hoc est, ætatis infirmæ? Pædagogus ergo, sicut etiam interpretatio latina habet ductor est pueri, qui utique imperfectæ ætati non potest, perfecta adhibere præcepta, quæ sustinere non queat. Denique per Prophetam, Deus legis ait, dabo vobis præcepta non bona, hoc est, non perfecta: quod enim bonum utique perfectum. Idem autem Deus Euangeliō perfectiora seruauit, siquidem ait non venire legem soluere, sed implere. Quæ igitur istius causa distantiarum, nisi humana varietas? Sciebat duræ ceruicis populum Iudæorum, lapsu humilem, perfidia promptiorem, qui aure audiret, & non audiret, qui oculis videret & non videret, lubrica quodam infantiarum, leuem & immorem præceptorum, & ideo legem tanquam pædagogum mobili plebis ingenio & menti adhibuit infirmarum, ipsaque legis præcepta moderatus, aliud legi voluit, aliud intelligi: ut insipiens lattem quod legeret custodiret: &

à præscripto literæ non recedere : sapiens intelligeret diuinę mentis sentētiā, quam litera non personaret : imprudens seruaret legis imperium, prudens mysteriū. Hæc lex seueritatem gladij habet tanquam pædagogus baculum, ut imperfecta plebis infirmitatem pœnę saltē denunciatione deterreret, Euangeliū autem indulgentiam habet, quo peccata donātur. Iure ergo ait Paulus, quia litera occidit spiritus autem vivificat. Litera igitur occidit exiguam corporis portionē : spiritus intelligens circumcisionem totius animę corporisq; custodit: ut superfluis amputatis (quid enim tam superfluum quam avaritiz vitia, libidinisq; peccata, quæ natura non habuit, culpa quæ sint?) castimonia teneatur, frugalitas diligatur. Signum igitur Circumcisio corporalis, veritas autem, circumcisionis spiritualis est. Illa membrum amputat, ista peccatum . Nihil imperfectum in homine natura generauit, nec tanquam superfluum iubebatur auferri : sed vt aduerterent qui partem sui corporis amputabant, multò magis amputanda peccata &c. Et post, In lege igitur portio, in Euāglio perfectio est. Et ideo tanquā perfectus eruditus in lege, confirmatus in Euāngelio utriusque fidem suscipe testamenti, &c. Hec Ambroſius.

IN quam etiā fermè sententiā scripsit hoc  
Bucerus Mat. 5. primum nos non esse sub  
lege, sed sub gratia, quod Paulus Rom. 6. 14  
dicit; id ipse Gal. 5. 18. explicat dicēs; si spi-  
ritu ducimini nō estis sub lege; sub lege nā-  
que esse est sola vi legis ad honesta agi atq;  
impelli, vt puer à pēdagogo agitur & im-  
pellitur ad literas, aliaq; honesta , ad quā  
animo suo nō fertur; cui iā gratia peccatorū  
facta est, & spiritum accepit filiorum, is ab  
hoc spiritu ita agitur, vt nihil & quē libeat  
quam illa vita sua exprimere, que lex Dei  
prēcipit. Is ergo piē, iustē & sobriē viuet, nō  
quod lex ita mandet, & pēnam minetur se-  
cūs viuenti, sed quia cognita gratia optimi  
patris, vltro auet totum se ad voluntatem e-  
ius comparare. Quemadmodum ergo spi-  
ritum hunc per Christum credentes accipi-  
unt, ita dicuntur per eum à lege liberari &  
solui. Quemadmodum is qui metu pēdagogo-  
gi literis incumbebat, quum ipse & ardore  
iam literas & tenere non minus pēdagogo,  
atque vltro amplecti honesta cāperit, liber-  
sit coērcitione & metu pēdagogico quod  
iam vltro fertur ad ea quā pēdagogus ex-  
igebat , non autem quod illis valedicat.  
Et hac similitudine pēdagogi Paulus vti-

tur Gal. 3.24. Rectè itaque ait, si ducimini spiritu non estis sub lege: quod perinde est ac si dixisset, si accepistis spiritum filiorum qui vltro vos ad omnē pietatem formet atque ducat, non est opus paedagogia, id est, formatione & exactione legis, hicut non est opus Doctore artis eius, quam absolutius à ipso Doctore teneas, atque impulsore, si sponte tua precurras. Hactenus ergo nō sunt sub lega credentes, quod domi habeant spiritum, omnia lege perfectius monentem, atque multò potentius ad ea impellentem, nimiriū qui cor moueat ut vltro velint ijs vivere quæ lex præcipit, ad quod lex nequivat. Et post, non est igitur ex lege iustitia: immo quæ ex operibus legis sunt, execrationi existunt obnoxij. Gal. 5.10. id est, qui nihil præter leges & suas virtutes habuerint, ut opera eorum tantum sint à lege extorta, non vltroneo spiritu edita, hi execrationi sunt obnoxij quia nequeunt opinia quæ lex exigit præstare, tales autem ista lex testatur execratos esse. Et post: proinde quidem à lege cognitio peccati, sed medela adeò non est, ut etiam peccatum per legem augeatur, quæ mortem inrentat omni transgressor, nec affert tamen homini unde possit non transgredi. Hæc autem ad hoc nouisse utile est, in quod & à Paulo conscripta sunt, ut cognoscamus ex lege nequaquam est.

se iustitiam, id est, nequaquam satis es-  
se doceri per extēnam legem, de vo-  
luntate Domini: propterea quod noster  
animus magis hinc, quæ sua prauitas er-  
ga eā quæ displicere Deo nouerit, cu-  
piditate mala incendatur, cōque neces-  
sarium sit, vt ante pestifer hic animi  
morbis tollatur. Id quum lex præstare  
nequeat, & ex sola gratia Dei donantis  
bonum, legisque amantem spiritum, nobis  
contingit, consequens est, nos ex gratia,  
non ex lege iustificari. Hanc itaque gra-  
tiā, quam Christus nobis misserit, ip-  
se vñps author est nostræ iustificationis: quę  
ideo oportuit Paulum multis inculcare,  
quod essent qui negaret homines iustificari  
pōsse, nisi obseruarent legem, id est, circū-  
cidarentur, abstinerent ab iminundis, & ce-  
tera externa etiam obseruarēt atq; ita iusti-  
tiam docerent petendam à lege, quę nō nisi  
à Christo petenda est. Ut ergo Apost. à lege  
ad Christum, à quo nō contingit ut legi ve-  
limus & possimus satisfacere reuocaret, cō-  
probauit, adeo à lege iustitiā frustra pēti, vt  
etiā iniustitia por eam & ira Domini augea-  
tur, inquit Bucer. Deniq; (citandis. n. de hac  
re autoribus nūquā esset finis) perspicuum est  
& ex his facile colligi potest, quamuis fides  
vetere testamento & lege, vel maxime præ-  
cipiatur, non ideo tamē vetus testamentū  
vid

cum nouo, vel legem cum Euangelio confundi, quum in fide quæ utrobius semper necessaria fuit, nequaquam possum sit earum rerum discrimen, ut ante ostendimus, quod tamen hec obiectio statuebat, & tanquam inconueniens & minimè consentaneum proponebat.

## C A P. 24.

*Conclusio.*

**H**Æc autem sunt quæ aduersus hanc de præstantia & dignitatē diuinæ legis doctrinam objici posse existimem, non quidē omnia, sed tamen præcipua; & ex quibus accurate perpenfis & recte intellectis, reliqua explicari posse non dubitem. Imo nudam & simplicem huius rei veritatem, vt a nobis initio proposita fuit, adeo potentem fore spero, vt sit scip̄la facile aduersus omnes legis aduersarios defensura: qui ut initio diximus, hic ideo impegerunt, quod legi diuinæ minus quam par esset tribuerint; illiq; adeò detraxerint, quod caput illius erat primarium; mysterium nempe Dei in Christo, fœdusq; cum hominibus gratuitū: vnde necesse fuit eos ad lapidē oeffnionis impingere, ut futurum prædicterat Esaias, hoc est, ad Christum, qui finis legis cum esset, & vclut anima, propter ea quæ in ea vbiq;

biq; quærendus & adorandus : a Iudæis  
tamen legis manigam non modo nō agnitus,  
sed in erucem etiam est sublatuſ. Quare vt  
concluſamus, hoc perpeſuo tenendum eſt,  
Dei legem ſiue Decalogum, cuius inter-  
pretes ſunt Moſes & Prophetæ ipſeque  
ad eo Christus & Apoſtoli, continere totius  
pietatis veræq; religionis epitomen. Hoc  
enim ante Christi & Theologorum omni-  
um conſenſu confirmatum eſt: huiusque  
Decalogi, vel vt Paulus loquitur Mandati  
finem eſſe charitatem, non quamlibet ſed  
charitatē ex puro corde, & conſcientia bo-  
na & fide non ficta : & proinde hanc vni-  
uersalę legis ſummā eſſe: vt Deum pura fide  
colamus. Hoc enim vnum tradenda ſua le-  
ge ſpectauit Deus, & huc omnia quæ in ea  
ſcripta ſunt referuntur: vnde certissimum  
eſſe liquet, quod alio loco Cal. ſcribit in le-  
ge & Prophetis ſemper primum locum te-  
nere fidem. Hoc inquam primum tenen-  
dum eſt. Preterea ad ea quæ aduersus hanc  
ſententiam vel ex Paulo, vel aliunde obij-  
ci poſſunt diſſoluenda, illud etiā quod ante  
1. ex Ambroſ. audiuimus obſeruandum:  
hanc Dei legem ſiue Decalogum tria com-  
plecti primum ſacramentum mysterij Dei  
quod eſt in Chriſto, de quo loquitur Paul.  
ad Colof. 1. cuius factus ſum minister, in-  
quit, ex diſpenſatione Dei quæ data eſt

Concluſio. 2.

2.

Cal. Inſtitut.

2. cap. 8. &amp;

53.

3.

mihi erga vos, ad implendum dei sermo-  
 nem, nempe mysterium absconditum a se-  
 culis & ætatis, nunc autem patefactum  
 sanctis eius, quibus voluit Deus notum  
 facere, quæ sint diuitiae gloriose huius my-  
 sterij inter gentes, id est, Christi inter  
 vos &c. Secundò legem iustitiae in præ-  
 ceptis, quæ congruit legi naturali, quæ  
 interdicit peccatum, inquit Ambrosius.  
 Et hoc sola parte constare vulgo existi-  
 natur Decalogus, sed quam falsò antea  
 vidimus. Tertiò legem factorum inquit  
 id est Ambrosius, id est, sabbatha, ceremonias,  
 circumcisio &c. de qua loquitur Paulus  
 Ephesi. 2. Ipse enim est pax nostra qui vtra-  
 que fecit unū & parietis septū soluit, inimici-  
 citas, id est, legē mandatorū, in ritibus po-  
 sitā abolens; vel ut distinguit Calvus. Timot.  
 1. 9. in concilio Geneuae habita legē Dei  
 primo ac principie fidē continere. Secundo  
 reliquum Dei cultum in prima tabula, cu-  
 ius ceremonię sunt appendices. Tertio, mu-  
 tua charitatis inter homines officia: haec e-  
 sunt duas partitiones, quamvis diuersae, co-  
 dem tamen recidunt. Postremo quamvis  
 verissimum sit haec tria legi Dei contineri,  
 gratuitum Dei cum hominibus foedus, Di-  
 uinum cultum internum & extermum, mu-  
 tuaque charitatis hominum inter ipsos offi-  
 cia, varie tamen in sacris literis, & apud  
 iacim

Theo-

Theologos legis nomen sæpe usurpari: unde obscuritas quædam, & de lege errores & contentiones existunt. Aliquando enim pro tota lege suinitur, idque aut quatenus ea Iudæis pædagogia erat ad Christum adhuc infantibus: sic enim Paul. quum essemus infantes, inquit, sub elementis, niundi eramus in seruitutem redacti: & antequam veniret fides, id est, plenior reuelatio, sub legis præsidio tenebamur, conclusi in eam fidem quæ erat reuelanda: itaque lex pædagogus noster fuit ad Christum, ut ex fide iustificaremur. Itaque lex futuronum bonorum umbras obtulens, inquit Apostol. ad Hebreos, non autem expressam rerum formam, pietatis syncerèque fidei rudimenta tantum & informationem describebat, non autem expressam veritatem: unde scribit Johannes, lex per Mosem data est, gratia autem & veritas per Christum. Et quoniam tempore Pauli illæ legis umbræ, quæ prius Iudæis ad pietatem magno usui fuerant, veritati cum patet, hoc est, Christo, cedere debebant, eas Paulus paruifacere, immo sepe deprinere & contemnere videntur: cum propter Iudeos, quos illis nimis addictos norat, tum quod intelligeret, nisi tum ille, veritati loco cederent, obscuratum in quængelium, cuius causa insti-

2.

instituta fuerat tota illa legis pædagogia.  
Aut sumitur pro lege etiam tota, sed quatenus spiritualiter intelligitur, hoc est legis umbris & typis ad suam veritatem reuocatis, & omnibus in Christo completis: quo sensu totum Euangeliū, nihil nisi gemina legis explicatio & mens est: vnde Paulus ait, se per fidem legem irritam non facere, sed stabilire: & Christus, se non venisse ut legem destruat, sed ut perficiat; quod enim lex typis adumbrat, Christus exhibet, perinde ac si ad pietam sui imaginē quam omnes intuerentur, accedens princeps sui ipsius videndi copiam faciat: Tota enim pietas, veraq; religio Iudeis a Moše recta velo proponitur, nobis autem reiecta & reuelata à Domino nostro Iesu. Iudei legem etiam secundum literam obseruare iubebantur, Christiani autem candem secundum spiritum, ut fuit a Christo & Apostolis enucleata, retinent, abstinentes porro & lepore, id est, carnis immunditia, hostiasque lege præscriptas offerentes, id est, belluinas suas affectiones mactantes &c. Itaq; Christiani sunt Iudei spirituales, corde circumcisi, veri Israëlitæ, semen Abraham, ab eo nō secundum carnem geniti ut Ismael & Esau, sed ab excellentiore parte, hoc est, animo per fidem. Christus ergo legem non abolevit exponendo, sed omni modo perfecit: &

ita

ita ab illo exposita , a Theologis, ut pars est, sepe sumitur, non secundum literam, quod pædagogiz conuenit, sed secundum spiritum, quia Christus eam impleuit, mortuam literam suo spiritu viuificans , & re ipsa exhibens quod ipsa sub figuris ostendebat. Et hinc etiam Euangelium a Theologis non-nunquam lex noua vocatur: quin autem sic sumpta lex , vniuersam pietatem, illic quidem adumbratum, hic vero expressam, complectatur, neminem pium inficiaturum iudico. Aliquando autem pro legis tantum parte aliqua ponitur, & hoc rursum, aut pro iustitiæ præceptis ( ut loquitur Ambros.) aut regula iuste viuendi (ut ante dixit Calvinus) ut eum vulgo dicimus, neminem legem præstare, & ex lege condemnationem esse, per legem , primæ & secundæ tabulæ nuda præcepta intelligētes, quæ nemo præstat: sumus enim omnes peccatores, ex legis autem transgressione condemnatione & mors existit. Aut aliquando etiam strictius, idque aut pro legis ceremonijs, quæ primæ tabulæ sunt appendices, (quam partē Ambrosius vocat legem factorum) ut in illo iam citato Pauli loco, inimicitias, id est, legem mandatorum quæ in ritibus est, posita aboles: aut pro solis etiam secundæ tabulæ mandatis de charitate erga proximum: Atque his postremis tribus modis ut mihi quidem

3.

4.

5.

dem videtur aliquo saltem modo, lex fidem etiam exigit. Nam cum prioris tabulae præcepta, diuini numinis inuocatione & sanctificationem præcipiat, fidem etiam sine qua inuocari Deus non potest, requirunt. De Ceremonijs autem, est etiam apertius, quum illæ Christum repræsentent: ut agnus ille Paschalis, & languis hostiarum qui effundebatur, & quo aliquando populus aspergebatur, Christi sanguinem: Quin secundæ tabulae præcepta, ex uera legis & legislatoris mente fidem etiam exigunt ut obseruentur: sine fide enim nullum potest obseruari: at sui obseruationem lex omnino requirit: unde constat fidem singulorum præceptorum animam & vitam esse, ut pote sine qua lex ex mente legislatoris præstari non possit: finis enim & mens mandati & mandantis est charitas, eaq; ut ante audiimus ex fide non facta. Verum enī vero, alio etiam modo lex apud Paulum sæpe ex peruerso & corrupto Iudæorum, ea aduersus euangelium abutentium sensu sumitur, ut ante fuse explicatum est: nempe pro circumcisione reliquisq; ceremonijs, & ritibus nudis & in se se spectatis, a Christoq; quem Iudæi repudiabant, euangeliq; se iunctis atq; separatis: in quibus Iudæi iustitiam, & vitam nihilominus quererebant: que illis temporibus causa fuit tam acris, tamq; diu-

diuturnæ cōtrouersiæ inter Iudæos & Christianos, Paulumq; & pseudapostolos, qui Christum quidem ut Messiam lege promissum agnoscebant, sed circumcisione tamē & reliquis ceremonijs a se obseruatis tanquam ex opere operato (vt loquuntur) iustitiam ac vitam, deiq; fauorem se consequi putabant. In quos ubiq; tā vehementer inuehitur Paulus. Legē etiā sic ab illis detortā & in Christū contortam, ad quem alioqui erat pædagogus, literam mortuam vocans, ac ministerium mortis & condemnationis: & hoc quidē merito: nam legis ceremoniæ quāvis ante utiles fuissent, tamē iā ob Christū exhibitū antiquatæ, & quod magis est a Christo ipsarū anima, praua intelligentia, se iuncte, nō modo inutiles, sed etiā mortificæ erant. vnde Paul.ad Gal.5. Ecce ego testor vobis inquit si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit. Hoc igitur sensu sumpta lex tantū abest, vt fidē includat & cōprehendat, vt fiduci Christoq; opponatur. Itaq; cū lege fidē præcipi affirmatur aut negatur, lex quo sensu sumatur, vidēdū est. Et quidē quod ad nos attinet cùm gratuitū dei fœdus, viteq; æternæ promissiones, pietatē deniq; ac fidē lege cōtineri, & a nobis exigi dicimus, legē neq; ita detortā, neq; hoc aut illo modo mutilatā, sed integrā & proprièsu nimis, nō tātū secūdū literā, aut quaterus

Iudæis

Iudæis erat pædagogia, sed etiam ac præcipuè uti fuit a Christo explicata, & spiritu-liter intellecta. Quia hæc semper vera legis mens fuit, prius quidem obscura & adumbrata, tandem verò a Christo & Apostolis explanata & expressa. Geminam autem esse hanc legis sententiā inde constat quod cum ea consentiant omnia quæ de eavbiq; a Davide prædicantur; vt, lex Domini integra est restituens animam: testimonium Dei verum, sapientiam conferens imperitis, mandata Dei recta, lētificantia cor, præceptum Dei purum illuminans oculos &c. Eandem alio loco ait viuificare. Et Salomon eam vocat vitę fontem. Non existimabant ergo hi Dei legem malam esse, nec a malo profectam. Nec sua natura mortificam, sed pietatis magistram, ac proinde ad vitam Iudæis (vt Paulus etiam dixit) datam. Hoc igitur sensu legem sumentes quid minimum si eadem etiā de illa credamus & prædicemus? in quibus tamen confirmādis, & quę nobis ipsi obiecimus dissoluēdis, & ex-minandis si quid forte aut obscurū aut alienū minusve verū posuerimus, veniā nobis concedi vehementer postulamus & etiā de errore à vobis charissi. atque obseruandi fratres qui hæc legitim certiores fieri expectimus & obnixe precamur. Sancte vobis (Deo teste) affirmantes, hæc a nobis scripta esse

esse & in lucem edi non ut inutiles quæstio-  
nes moueamus, aut defendamus, sed ut si  
possimus huic satis obscuro loco, quiq; ad  
intelligendas præcipuas Pauli Epistolas per  
quam necessarius nobis videtur, lucem a-  
liquam afferamus.

C A P . 25.

*Quid de hac re Bullingerus.*

Hanc autem nostram conclusionem, quū  
antea tot testes singulis huius disputa-  
tionis partibus adhibuerimus, non pigebit  
vnius adhuc Bullingeri testimonio & auto-  
ritate illustrare & confirmare eamque ip-  
sam veluti concludere. Bullingerus ergo in  
libello qui inscribitur antiquissima fides &  
vera religio sic rem proponit & adhibita  
quadruplici prolepsi explicat c.6. Cum cō-  
stitutum illud tempus adesset, quod Do-  
minus ante multa tempora Abraham re-  
uelarat, quemadmodum Gen. 15. legitimus,  
tum Deus omnipotens Mosem populo suo  
ducem præficiens, Israëlem suū per signa &  
prodigia supra modū admirāda ex Aegypt-  
o eduxit, per quæ signa, diuina clementia  
inprīmis graphicæ nobis ob oculos ponit  
inenarrabile lūa potentia, deinde benigni-  
tatem & misericordiam, qua vtitur erga suos.  
Interim tamen & iustitiæ suæ rigorē, atque  
vltionis & vindictæ suæ vehementiā, contra  
hostes submersis Aegyptijs ostēdit: ex quo

totus orbis cognoscet non alium verum & omnipotentem Deum esse, quam Deus Israëlis, in cuius manu omnia sunt: qui sectatores suos mera gratia sustentat, atq; hostibus suis iustissimo iudicio, præmia factis digna retribuat. Sed præter cetera, illud admiratione dignissimum est quod Dominus in arduo illo negotio, redemptionē per Christum Iesum filium suum & Dominum nostrum futurum admodum euidenter proposuit: atq; verā vim & efficaciam redemptiōnis typo quodam expressit. Namq; ea ipsa nocte, quæ precedebat diem, quo per Moses in educendi & liberandi erant, Dominus illis præcipiebat, ut agnum mactarent, atq; illius sanguine postes & superliminaria illinerent: fore enim ut angelus, qui primogenita omnia Aegyptiorū ea nocte interempturus sit, cōspecto sanguine ipsis parcat, Exo. 12. Paulus autē testatur. 1. Cor. 5.. Christū esse paschā nostrū, qui pro nobis immolatus fit, & Iohannes baptista Christū suis discipulis cōmonstrās, agnū esse testatur, qui tollat peccatum mundi. Ex quo facile illud primū colligimus pecuinū sanguinē, primogenitorū Israëlis pericula non propulsasse, sed sanguinē benedicti & promissi seminis Christi, post multa secula immolandi. Deniq; Christi venturi beneficio & virtute Israëlē liberatū esse ex Aegypto. Deinde li-

be-

berationē illā ex seruitute Aegyptiaca, nihil fuisse aliud quā exemplar & formā veræ illius liberationis, per quam è diaboli potestate crepti, & ab æterna morte asserti per Christū Iesum liberemur: atq; in terrā illam promissam, hoc est, in æternū gaudiū, quod Deus Adamo, Noe, Abrahamo, Isaac, Iacobō pollicitus est transferimur. Postquam verò Dominus populū suum ex Aegypto eduxit, atq; etiā siccō pede per mare rubrū traductū eripuit: Pharonē verò cum omni exercitu suo, aquarū vi oppressit, precepit populo, vt se purificatione & sanctificatione ad mysteriū & rem sanctissimā præpararet, fore enim vt fœdus cū illis feriat, illos in peculiū de cunctis gentibus sibi deliget, atq; leges & iura præscribat. Id re ipsa exhibuit. Nam ipse legē suā componens promulgansq; ore suo pronunciauit atq; proprijs digitis in duas tabulas lapideas inscripsit, quarū altera, quatuor continebat præcepta, ad gloriā dei spectātia. quorū primū hoc est vt illum solum ynicum & verū Deū agnoscamus atq; veneremur: & exclusis alijs dijs omnem spem & fiduciā in illo solo habeamus infixam. Secundo prohibet ne vllum nobis ex villa malitia simulachrum, aut similitudinem vllarum rerum effingamus, quibus seruiamus diuinūque exhibeamus cultum.

1.

2.

3. Tertiò cauet ne augusto & illo magnifico  
venerando nomine Dei in vanis & vilibus  
vtamur rebus . Quarto præcipit vt sabba-  
thum sanctificemus,hoc est, vacates ab ex-  
ternis operibus,in diuinis, & ad animę salu-  
tem spectatibus exerceamur studijs. Altera  
illa tabula sex complectitur præcepta, quæ  
amorem proximi prescribunt , & quemad-  
modū quatuor illa præcepta non aliud po-  
stulant, quam vt Deum solum ex totis viri-  
bus diligamus:ita consequentia sex,hac sū-  
ma comprehenduntur, diliges proximū tu-  
um tanquā te ipsum illa vero sic collocatur.  
Quintū in ordine illud est, honora patrē  
& matrem tuam. Sextū: non occides.  
Septimum , non committes adulterium.  
Octauum, non facies furtum. Nonū,non  
dices falsum testimonium. Decimum & ul-  
timū, quæcunq; proximitui sunt, non con-  
cupisces . In quibus præceptis omne id ad  
plenū comprehenditur, quod ad vere beatā  
& absolutā vitā sanctorum spectat, quodq;  
omnia sacræ literaturæ volumina , de vero  
cultu dei,deq; vera probitate & integritate  
morū,quā sectari debemus, maxima verbo  
rū copia nobis prescribūt. Quicūq;verò hęc  
decim capita siue præcepta Dei, diligentius  
paulo expenderit eaque contulerit cum  
dictis & factis sanctorum Patriarcharum,  
qui sane hucusque nullas habuerunt leges  
scriptas,

scriptas, deprehēdet dominum, scripta hac  
lege planè nihil noui cāpisse, nihil noui, &  
quo hactenus caruerunt sancti, inuexisse in  
orbem, sed magis reparasse, & quod hacte-  
nus in mollia corda patrū inscripserat, nunc  
quum populus lapidea veluti corda gere-  
ret in lapideas consignasse atq; insculpsisse  
tabulas. Nam quod soli Deo seruiendū sit,  
& præter illum, nulli alij dij vel colendi vel  
adorandi, primi illi patres firmiter & credi-  
derunt & seruauerunt: quod omnia ipsorū  
dicta & facta plene testantur. Quantum ve-  
ro ad simulachra attinet, declarat manife-  
ste Iacobi exemplum, idola ex Mesopota-  
mia allata sub terebyntho defodientis Ge-  
nes. 35. quid omnes sanctos facere oportet  
at & quid hactenus sancti fecerint: Si verò  
consideremus Abrahami iuramenta, vel ex  
illis solis patebit, quantæ authoritatis no-  
men Dei apud illos fuerit, quo non, nisi ne-  
cessitate aliqua coacti, maxima cum reye-  
rentia vsi sunt. Sabbathi institutio, non in  
monte cum leges ferrentur, sed septimo die  
creationis mundi primum habuit originem  
Gen. 1. cui patres nimirum acquieuerunt,  
sabbatum secundum Dei voluntatem rite  
sanctificantes, John. 7. Idco verò signifi-  
canter dicitur, memento ut diem sabbathi  
sanctifices. Cham non honorans patrem  
Noe, maledictionem accipit. Cain impius

1.

2.

3.

4.

5.  
6.

- in patrem ac fraticidium committens, idē  
quod Cham meretur. Adulteri etiam sub  
gentilium magistratibus capite plecteban-  
tur. Id vel Abimelech palestinorum regis  
verba Gen. 26. indicant. Si itaq; libet argu-  
mentari a minori ad maius, liquidò pate-  
bit, quod si apud gentes scortationes & ad-  
ulteria exosa fuerunt, eadem multò magis  
sanctissimos Dei amicos tanquam pestife-  
ra horruisse venena . Furta verò cum om-  
nibus dolis ac fraudibus, quam sanctis fue-  
rint aduersa vel Genes. liber Cap. 13. facile  
ostendit, in historia Loth, & Abrahami.  
Quid enim aliud causæ extitisse existimas,  
quod pastores vtriusq; ad rixas essent pro-  
pensiōres quām vel aliquorū furta, fraudes  
& cæteras eius generis insidias . Et contra  
quām ad fidē & concordiam fuerunt proni,  
actio Iacobi cum Laban prodit: Genes. 29.  
30. & sequentibus cap. Mendacia & testi-  
monia falsa, tam procula patribus sanctissi-  
mis aberant, vt in omnibus rebus integer-  
rimè agendo atq; fidem seruando, maxi-  
mam ländē & gloriā fuerunt consecuti. In-  
terimi tamen eos humano more in quibus-  
dā rebus affectuū assultus , percessos quidē  
esse, sed tamen non succubuisse, quis neget?  
Omnibus enim notissimū est, castissimi Io-  
sephi factū, quo nihil curans petulantissimę  
dominę suę illecebras, concubitum eius  
tan-

tanquam dirum quoddā toxicum fugiebat. Ex quo liquido conspicimus , nihil in hoc decalogo præscriptū esse, quod Deus a patribus non postularet: quodq; illi non summa fide præstiterint atq; exhibuerint. Deus itaq; tabulas legis seruo suo Mosi commēdans, ut eas deferret ad populum, non sane nouā, & patribus hactenus incognitam religionē condere ac tradere, sed veteres ac priscas magis leges , latissime tamen sparsas & nullum in ordinem collectas , iam in compendiū recolligere, in ordinē certū redigere, & scripto mādare voluit, quo & certē apud posteros extarent leges scriptæ, & memoriaz quoq; Israëlitarū, quorū animi ailioqui idolotrarū cōuersatione in Aegypto satis depravati erant, consuleretur: ad quod conficiendū nulla alia aut cōmodior ratio in prōptu erat. Omnes vero ritus , omniaq; instituta , iudicia & iura, quæ legibus hisce tabularibus postea addita sunt, per se principales leges non sunt, sed decalogo tantū explanationis gratia addita . Quicquid enim spectat ad solidā pietatē, ad legitimū dei cultū , ad veram atq; perfectā iustitiam. Deniq; ad graphicam descriptionem bonæ & malæ, honestæ & turpis vitæ, id omne in hisce decem præceptis ad plenum & continentur & exprimitur.

## C A P . 26.

## Prima Prolepsis.

**H**ic obijciat aliquis, quandoquidē decalogus, ut tu testaris, omnem complectitur veritatē, qui sit ut in eo benedicti seminis, patribus promissi, prorsus nulla sit mentio? Haec tenus patres sancti, diuinitus edocti crediderunt se iustitiā & vitam, deniq; gratiam Dei per fidem in benedictum semen, Christum inquam Iesum, non per propria merita, sed per merā dei gratiā cōfecuturos: nunc autem prescribuntur leges, quæ præcipiunt facienda: an rursus prohibent fugienda: quasi vita & iustitia, gratiaq; Dei nostris operibus atq; meritis debeatur: quasi qui hæc vel fecerit, vel omiserit, vita eterna aut morte dignus sit, vbi igitur nunc Christus est? vbi illa patriarcharum fides & confessio? hic certe nulla fidei, multa vero operū sit mentio. Ad id respondemus. Hec obiectio non paucos seduxit, vt de gratia dei, dcq; iustificatione nostri secus atq; veros sectatores dei decet senserint. Horū impias ineptias (nisi ineptias vocare nimis tenue sit) non mea ratio, sed Pauli eleætissimis verba euertet atq; cōfutabūt: vt hinc non modo lux clarior, sed etiā authoritas maior huic negotio accedat. verba Pauli hæc sunt in Ep. ad Gal. 3. ca. fratres secundū homi-

hominem dico: hominis licet Testamentum tamen si sit probatum, nemo reiicit, aut illi addit aliquid. Porro Abrahā dictę sunt promissiones & semini eius, non dicit & seminibus, tanquam de multis, sed tanquam de uno, & in semine tuo, qui est Christus. Haec tenus Paulus. Quando igitur testamenta & legata hominum, tanta apud homines in authoritate sunt, ut ipsis, si modò legitimè condita & confirmata sint, non liceat quicquam vel addere vel adimere, sed per omnia & in omnibus permaneant inuiolata: quanto & quius iustiusque est, ut æterni quoque Dei testamentum, apud homines permaneat inuiolatum cui nemo vel tantillum addat, aut adimat. Cæterum testamentum condidit & confirmauit Deus Abrahæ & semini eius, quo illi promisit semen, per quod ipsi & vniuersæ posteritati eius benedictio & salus contingat: Porro eam salutem & benedictionem apertis & disertis verbis, non in multos sed in vnum collocavit: proinde nefas est huic Testamento dei, quod omnem salutem, benedictionem, vitam & iustitiam, in uno Christo seruatore nostro collocat, demonstrat & promittit: & non in multis, hoc est, in nostris viribus, atque externis operibus legis, vel tantillum addere aut adimere. Neq; arbitrandum est legem propterea additam esse, quod Chri-

stus suis viribus , suoque merito nos à Ca-  
codemonis imperio & tyrannide liberare  
non potuerit : & nobis salus atque iusti-  
tia, per obſeruationem legis , perque o-  
pera nostra fit paranda : ſic enim ſequitur  
in Pauli loco iam antè citato : Hoc au-  
tem dico (hoc eſt, quæ prius adduxi de Te-  
ſtantiento huc tendunt) Testamentum ante  
probatum à Deo , erga Christum, lex quæ  
poſt annos quadringétos & triginta cœpit,  
non facit irritum, ut abroget promiſſionem:  
nam ſi ex lege eſt hæreditas non iam eſt ex  
promiſſione. Atqui Abrahæ promiſſionem  
donauit Deus . Atque hæc Pauli verba  
ſunt: ex quibus quiuis facile colligere po-  
teſt , omne genus hominum , tantum ex  
gratia , & benignitate Dei , perque in-  
tercedentem promiſſionem , citra omnia  
merita iuſtificari atque ſaluari : Atque  
infuper legem promiſſioni hoc eſt, Te-  
ſtamento Dei nihil derogare : ſed ſub-  
ſtantiam rei manete integrum in æternum,  
nimirum, fælicitatem nobis tanquam gra-  
tuitum munus donari.

## C A P. 27.

*Secunda Prolepsis.**Obiectio.*

**N**Vnc querat aliquis, cum igitur ſalus e-  
tiam

tiam ante latam legem sit clarè exposita, atque nulli alij rei ascripta sit, quam gratiæ Dei, quid impulit Deum ut legem ferret: Annon erat Testamentum aut promissio patribus facta, satis efficax, saluti parandæ? Ad hanc interrogationem *Responsio.* respondet Paulus in hunc modum: quid igitur lex. Propter transgressiones addita fuit, donec veniret semen cui promissum fuerat. Horum verborum sensus hic est: lex non accessit, vt vel promissionem euacaret, vel doceret operibus nostris, & non gratuitò, liberalique Dei dono saluari, sed addita est propter transgressiones. Israelitæ enim in Aegypto, idolatrarum diuturna consuetudine corrupti traditiones patrum diuinitus acceptas præuaricantes, eò cæcitatis deuenerant, vt amissio omni pietatis iudicio, nullum amplius discriminem haberent inter pietatem, & impietatem, inter æquum & iniquum, ignari etiam in quibus vel salus, vel condemnatio consisteret. Ideo verò benignus Dominus his legem dedit ex qua Dei voluntatem discerent, intelligerentq; quid peccatum vel iniquum quid iustum vel equum sit: deniq; vt in se seipso descéderent, seipso agnoscerent iudicioq; legis deprehenderent ijs se viribus destitui, quibus illis opus est, qui sancta illa legis opera

rectè volunt exprimere. Atque idcirco totū  
mūdo mediatore summopere opus esse, qui  
legem perficiēs nobis suā in iustitiam com-  
municet. Atque hoc modo data est lex, vt  
per ipsam promissio promoueatur, & nos  
ductu legis ad cognitionem intercessoris  
Christi perducamur: sic enim sequitur in  
verbis Pauli, ordinata per Angelos in ma-  
nu intercessoris: intercessor autem vnius nō  
est: at Deus vnum est. Lex igitur est aduer-  
sus promissiones Dei? Absit. Etenim si data  
fuisset lex quæ verè posset viuificare vera ex  
lege esset iustitia, sed conclusit scriptura  
omnia sub peccatum, vt promissio ex fide  
Iesu Christi daretur credentibus. Cæterum  
antequam venisset fides (id est Iesus Chri-  
stus in quem credimus) sub lege custodie-  
bamur, conclusi in eam fidem, quę erat re-  
uelanda. Itaque lex pædagogus noster fu-  
it ad Christum vt ex fide iustificaremur &c.  
Ex his Pauli verbis quiuis facile intelligit,  
quare data fit lex quę tantum abest, vt pro-  
missioni promissi seminis vlla ex parte ad-  
uersatur, vt multò potius à nobis ipsis, at-  
que adeò ab omnibus creaturis ad Iesum  
Christum solum nos abducat. Confirmat i-  
taque lex primam illam de benedicto semi-  
ne promissionem, docetque omnes verę sa-  
lutis thesauros in benedicto semine colle-  
ctos nobis per fidem communicari. Inter-  
rim

rim tamen nemo negat legem regulam, aut formam quandam esse secundum quam omnes vitæ nostræ actiones dirigamus: hactamen si fide deſtituatur fiatq; ex nostris viribus, nullā merentur laudē: si verò fidē habeamus, exercet ea vires suas & operatur incessanter bona opera lege precepta, per charitatem. Cæterum Deo interini ſoli omnem gloriam tribuit & honorem, homini ac eius viribus corruptionem & infirmitatem. Inſuper Deus in populo ſuo varia operatus eſt, quibus negotium Iefu Christi euidenter illi ob oculos poneret: ē quorum numero eſt agnus ille paſchalis, cuius paulò ante mentionem fecimus, huc etiam referendus eſt serpens ille æneus, à Mose in deserto in publica ſuspensus: vt quos pupugiffent serpentes venenati, viſo ſerpente æneo vi veneni non extinguerentur. Clarum etenim eſt æneum ſerpentem veneno infectos non fañaffe, ſed Dominum adumbrare potius voluisse futura ſua mysteria: nimirum daturum aliquando patrem mundi, filium qui in crucem ſit affigendus, vt omnes qui à ſerpente, diabolo ſcilicet, & à peccatis infecti, & coinqinati ſunt, per fidem in crucifixum Dei filium, à morte, & interitu liberentur. Sic enim legimus Sap. 16. cap. Sed non in perpetuum ira tua permansit, nam ad correctionem in breui turbati ſunt, ſignum habentes

tes salutis , ad commemorationem man-  
dati legis tuæ . Qui enim conuersus est  
nō per hoc quod videbat sanabatur, sed per  
te omnium seruatorem. His licet planis cla-  
riora tamen proferemus. Dominus Iesus  
Christus in Euangeliō secundum Iohan. &  
sicut Moses (inquit) exaltauit serpētē in de-  
serto, ita exaltari oportet filium hominis, ut  
omnis qui credit nō pereat, sed habeat vitā  
æternā. Huius generis aliud adducit diuus  
Paulus. 1. Cor. 10. cap. Nolim autem vos ig-  
norare fratres , quod patres nostri omnes,  
permare transierunt , & omnes in Mosem  
baptizati sunt in nube, & mari , & omnes  
eandem escam spiritualem comedebant &  
omnes eundem potum bibebant : bibe-  
bant enim de spirituali quæ illos comitaba-  
batur Petra. Petra vero fuit Christus. Præ-  
terea si quis paulò diligentius expendat  
explicationem decalogi, præsertim tabulæ  
prioris, quæ nobis præscribit , quomodo,  
quaque ratione coram Deo viuendum sit,  
quomodo illum amare , adorare , & colere  
conueniat , quo pacto etiam illi seruire, &  
adhærere debeamus mox deprehendet v-  
niuersum Christi negotium, in priori illa ta-  
bula ad plenum comprehendendi. Quicquid e-  
nim posteà ordinatione Dei additū est de-  
calogo, de tabernaculo, de sacerdotio, de sa-  
crificijs & id genus ceremonijs, ad prime ta-  
bulæ

N.º.

bulæ explicationē additū est, adeoq; ad primam tabulam pertinet. Nam scriptura quæ est ipsum os dei, hæc omnia sua, obseruationes suas, sua præcepta & instituta, suos ritus, suas item ordinationes, & cultus suos appellat.

C A P. 28.

Tertia Prolepsis.

**N**Vnc si quis à me querat, ac dicat: cum in *Obiectio.*  
confesso sit dominū esse spiritū quomo-  
do potest illi externis, visibilibus, denique  
carnalibus: quales esse constat Iudaicas il-  
las ceremonias seruiri? Respondeo exter-  
nos ritus illos, populo Dei sacramentorū, &  
signorum vice fuisse, quibus cœlestia illa  
bona & inuisibilia ipsi repræsentabātur: sub-  
stantia enim & reipsa hoc non erant quod  
dicebatur. Ex quo sequitur illos Deo neque  
seruiuisse, neque placuisse, qui huiusmodi  
ritus absq; fide & mentis eleuatione pere-  
gerint: è diuerso qui in dominum credide-  
runt, illi adhæserunt, quorum denique cor-  
da in illum sublata fuerūt, atq; terrenis illis,  
visibilibusq; rebus nō inhæserunt, duntaxat  
hos verè placuisse Deo. Cæterum, quod Is-  
raelitæ vnam tantum aram, eamque in uno  
tantum loco, in qua hostias immolabant,  
extruxerunt, ne id quidem mysterio caret:

*Responfio.*

Ea quippe ara crucis Christi, qui semel  
duntaxat, & in uno loco pro peccatis totius  
mundi offerendus erat, præfigurabat, ideó-  
que quod summus etiam sacerdos semel in  
anno tantum ingrediebatur in tabernacu-  
lum cum sanguine, significabat Messiā pro-  
missum, hoc est, dominum nostrum Iesum  
Christum in hunc mundum esse venturum,  
qui semel effusione sanguinis sui facta, nos  
patri reconciliet: ac ubi nos plenè à pecca-  
tis nostris expiarit ad patrem rursus ascen-  
dat. Imò vniuersa sacrificia, omnisque san-  
guinis effusio, quam in sacris frequentem  
fuisse, sacrosanctæ literæ ubique testantur,  
mortem domini nostri Iesu Christi designa-  
runt & quod legimus in veteri testamen-  
to, nihil sine sanguine purificatum esse, id  
innuit etiam nostras fides, non nisi per  
sanguinem Christi emendari posse. Et totū  
illud sacerdotium cum pontifice, cui id mu-  
neris designatum erat, ut doceret, oraret, in-  
tercederet, atq; immolare, Christi officiū,  
ceu prototypo expressum est: qui in hunc  
venit mundum, ut ipsam nos veritatem atq;  
iustitiā doceret, deniq; ut semetipsum Deo  
patri hostiam pro peccatis nostris offerret,  
emundatisq; nobis resurgeret ex mortuis,  
ascenderet in cœlos, considerensque ad dex-  
tram Dei patris, ibi pro nobis apud patrem  
apparcat perpetuò; & pro nobis, velut ve-  
rus

rus & summus pontifex populi Dei intercederet. Atq; hæc est breuis quædam explicatio figurarum veteris testamenti, adeoque spiritus viuificans literæ mortuæ: de quo copiosissime, elegantissimeque disputauit Beatus Apostolus Paulus in elegantissima, & doctissima sua Epistola quam scripsit ad Hebrewos. Ceterum ex his omnibus facile possumus intelligere, quomodo hi ritus, & hæc cæmoniæ veterum fuerint sacramenta, & in quem usum populo Dei tradita sint, nō ut externa specie seu litera, aut visibilibus corporalibusq; rebus, deum qui spiritus est, sibi demereantur: sed ut sublati ad res significatas animis, ipsam, inquam, Dei gratiam, & misericordiam vera fide apprehendarent: ex misericordia enim filium suum unigenitum nobis dedit per cuius redemptionem seruati sumus. Nam quum iustissimo iudicio, humanum genus condemnare potuisset propter scelera admissa, pepercit tamen ei propter filium, quem pro nobis in morte in tradidit: morteque eius immerita mortem nostram dissoluit cōmeritam. Ceterum huiusmodi exercitia animi, & cogitationes pias quæ ex fide nascuntur Deus probat, talique fide verè colitur, in hoc enim prædictos ritus, atque ceremonias instituit, ut per externum in illis exercitium, internum hominem formaret, & in fide ve-

ra institueret. Quotquot ergo Israelitarum deo placuissent, nō propter literā & externā ceremoniarū obseruationē placuerunt deo, sed propter spiritum & fidem in Christo. Ergo cum sacer coit cœtus ad celebranda sacra, sancti & pij Dei cultores, oculos corporis non defigebant in externa duntaxat sacrificia, sed oculos magis animi, atque fidei in ipsum Christum dominum intenderunt, atque hæc secum in animis suis reputarunt. deus certè purgandorū criminum gratia sacrificare iussit: necesse est itaque nos omnes esse peccatores maximos, itaque possit is iure æquissimo, quemadmodum nunc pecudes inter sacrificandum mactantur, & sanguis earum effunditur, nos quoq; non temporaliter affligere, sed animam simul cū corpore in æternā condemnationē præcipitare. Veruntamen misertus nostri semen promisit, Iesum Christū, qui instar pecudis huius suspensus in crucē per proprij sanguinis effusionem nos purget: atq; sua morte, mortuos nos vitæ restituat. Id quod non minus certò fiet quam hostia nunc in omnium cōspectu, & mactatur, & immolatur. Et quemadmoduni sanguinis oblatæ pecudis animalis corporaliter populo aspergitur, ad emundationem peccatorum: sic etiā sanguis Christi animabus nostris aspersus, mundans recreabit nos & restituet vitæ æternæ. Atque

ex hac & huiusmodi pia animi cogitatione, fideliisque sacrificiorum, consideratione, vera etiam exorta est pœnitentia, .i. exortum est, & gaudium, exorta consolatio, exultatio, & laus, ut iam quoque clementissimo Deo patri psallerent, & officiosissimè, gratias agerent. Huc pertinent aliquot psalmi compositi de sacrificijs: Huc pertinent sermones prophetarum, quibus sacrificia nimurum quod non rite, & ex fide peragrentur, reprobarunt. Externus enim illorum sacrificiorum fastus, si absque fide in Deum, & benedictum semen exercetur, adeò non prodest exercentibus, ut etiam abhominatio coram Deo videatur.

C A P. 29.

*Quarta Prolepsis.*

**N**unc querat aliquis: potuissetne deus nēgotiū Christi filij sui, & veræ religionis, alia ratione, & minore causā fastu, pompa, & sumptu sacrificiorum, & ceremoniarum, populo suo adūbrare, proponereq;. Ad eam *Obiectio.* quæstionem sic respondeo: si populus *Reffonsio.* Iraeliticus in Aegypto, non fuisset depravatus per commercium idolatrarum. Si denique puritatem, & sinceritatem fidei, patrum Abraham, Isaac, & Iacobi

retinuisse, nihil haud dubiè ceremoniarum accessisset amplius, sed mansisset forma religionis ac fidei prisca, simplex, minimè sumptuosa, & pauculis contenta ceremonijs. Nunc verò viderant in Aegypto cultum dei sumptuosum, & multis implicitum ritibus; habebant enim illi sua augusta templa, altaria, sacrificia, sacerdotes, festa, ac mundum siue ornatum varium, & præstantissimum. His accedebat quod in diem ac in toto terrarum orbe, idolatria valde increcebat: ita ut fermè nulla esset gens, que nō infecta impietate, externum sibi cultum cōfingeret ut Deo seruiret. Quapropter ut deus populum suum in officio retineret, in fide inquam in Deum verum, & in semen benedictum: & ne ullum dijs alienis honorem tribueret, aut proprios sibi, Aegyptiacos sue Deos, aut ethnicos cultus, effingens recipere; ceremonias, & cultum illum externum inuenit, populoque suo tradidit, ut in eo exerceretur, quem nulli peregrino Deo, aut creaturæ sed soli Deo vero exhiberet. Atque in eo interim totum salutare benedicti seminis, Messiae inquam, olim mittendi negotium adūmbrare voluit donec veniret & illa impleret quæ figuræ implenda fore prædicabant, adeoque promittebant. Præterea Deo pro sapientia sua ineffabili, proque misericordia & bencuolentia in genus humānum

manum maxima, hactenus sese hominum imbecillitati accommodauit, quæ spiritua- lia, & cœlestia negotia rectius intelligit, quum per visibilia & corporalia suffiguran- tur: ideoque voluit Dominus crassio, & car- nali populo Iudæorum cœlestia filij sui my- steria, per huiusmodi temporalia, & visibi- lia signa adumbrare, quæ tamen non nisi ad tempus correctionis data sunt, hoc est, ce- remoniæ ita institutæ sunt, ut tunc rursus ab- olerentur quum Christus venies ipsa adim- pleret. Proinde quū Christus in mūdū venit, & omnia illa impleuit quæ de ipso scripta & figurata sunt in lege & prophetis: cessant iam figure neque valent amplius externa il- la sacramenta, vt porrò sunt exercenda à sanctis. Et hæc de ceremonijs. Quod verò etiam politica quedam ceremonijs, & legi- bus interseruntur, non mirandum: prescri- bunt enim nobis institutiones, & iura, qui- bus ducibus, pacifice, tranquille, & in sum- ma rerum fælicitate, tam in urbibus, quam in agris degamus. Continent enim formiam emendi, & vendendi, tradunt rationem quo pacto nos gerere debeamus in bello, & in pace. Differunt de iure hereditario, & hereditatibus adeundis, de supplicijs & sceleratis sumendis, de iudicijs & iudi- cibus, de mutuo dato, & accepto, de que huius generis alijs capitibus innume-

ris, quæ sanè nemo sanus dixerit esse præcep-  
ta: singula .n. & vniuersa referuntur ad capita  
illa sex secundæ decalogitabulæ, quæ expli-  
cant fusissime, ac yna interim hac Paulina  
comprehenduntur sententia: diliges proxim-  
um tuum sicut te ipsum: & in hac Christi  
domini in Euangelio dicentis: Omnia igitur  
quæcunq; volueritis ut faciant vobis honi-  
nes, eadem & vos facite illis. Carterum, eius-  
modi leges ac formulas rectè, pacificè, ho-  
nestè, iustè, ac piè viuendi, etiam sanctissimi  
iam indè à mudi exordio, cordibus inscrip-  
ta habuerunt, quas Deus per Mosem iam  
quoque literis comprehendit, ac mundo re-  
uelari voluit, ne vlla parte necessitatæ & san-  
ctæ doctrinæ destitueretur, aut quisquam  
suæ posset malitiæ ignorantiam prætex-  
ere.

## CAP. 30.

*Conclusio sententia Bullingeri.*

Ex cap. 7.

**H**Oc vero negotium quod hactenus tra-  
et auimus non me authorem habet, sed  
quicquid adduximus ex sacris literis addux-  
imus, imò ex ore Dei desumpsimus. Deus  
enim Mosem constituit, qui harum omniū  
rerum certam conscriberet historiam, con-  
scriptamque posteritati relinquat, vt esset  
doctrina

doctrina & testimonium veritatis æternę. Id  
verò Moses maxima fide præsttit, vniuersā  
historiam 4. libris cōpleteōtens, quorum  
primus liber vulgati vocabulo Genes̄is ap-  
pellatur, in eo omne illud quod notatu dig-  
num erat, à primis mundi fundamentis, usq;  
ad sua tempora ex instinctu diuini numinis  
miro compendio, sed tamen citra obscuri-  
tatem complexus est. Namq; in eo describit  
creationem mundi, gentium variarum ori-  
ginem : differit de patriarchis & priscais illis  
iustis, sanctis, servisq; Dei, de fide, vita, &  
conuersatione seu moribus eorum: de pro-  
missionibus atque operibus Dei admiran-  
dis. Atque hæc omnia ita descripsit, sicut ac-  
ceperat à patribus, ac quædam libris Aegyptiorum legerat. Moses etenim insigni-  
ter eruditus fuit in omni sapientia Aegypti-  
orum, quemadmodū de illo Stephanus te-  
statur Act. 7. Reliqui tres libri continent hi-  
storiam suorum temporum, quam non ex a-  
liorum relatione didicerat, sed quam ipse  
viderat, & cuius magna pars fuerat. Secun-  
dus quippe liber Mosis, qui Exodus i.e. exi-  
tus vel egressio, cognominatur, describit  
quomodo Israelite ab Aegyptijs pressi, post  
suffocatos in mari rubro Aegyptios liberati  
ex Aegypto in terram exierint promissam,  
legē interim accep̄tint: deniq; tabernaculū

*Genes̄is.*

*Exodus.*

*Leuiticus.*

vñà cum ceremonijs, planè mysticis receperint, atq; ex præcepto Dei extruxerint. Tertius liber Mosis qui Leuiticus dicitur, continet ius pontificium, sacerdotum inquam institutionem, & officium, qualis ipsos decet vita, quām denique doctos, & rerum diuinarum peritos esse oporteat. Tradit insuper sacrificiorum ritus, festorum dicrum celebritates, consuetudines varias, & cæteros eius generis ritus, atque ceremonias.

*Numeri.*

Quarto libro, quam nuncupant librum numerorum, pergit in contexenda historia: atque exponit quomodo Israëlitæ superatis & emensis vastissimæ eremi difficultatibus, venerint ad Iordanem. Interim consignat quo ordine profecti sint, quantus Israëlitarum numerus fuerit. Præterea quomodo domino & Mōsi obmurmurantes atque rebellantes à iustissimo ulore Deo sint afflitti. Eodem libro perstringit aliquot victorias Israëlitarum, & leges atque iura aliquot repetit, vel clarius enarrans illustrat fælicissimè.

*Deuteronomium.*

Hisce libris quatuor adiecit Moses etiam quintum librum, vñti enchiridium, & auctorium quoddam, quo oīnnia suorum temporum gesta, atque summam etiam totius legis complecti voluit: eumq; Deuteronomium appellauit quē idem & in arcam, deo sic dictante, reponere, certisque temporibus coram frequenti populo, recitari iubet: quem-

quemadmodum copiosius legis Deut. cap. 31. In hisce vero quinque libris quos diuina clementia per Mosem nobis tradidit, prima principia, firmissima fundamenta, atque dogmata plenissima sacrosancte fidei nostrae continentur, Ecclesiæq; traduntur. omnes enim Prophetæ ad legem respi- cientes, legique Dei ( quinq; vtique libris Mosis ) immitentes sui seculi hominibus prædicarunt, & posteris clara ingenij mo- numenta reliquerunt : sicut & Dominus noster Christus Iesus, & discipuli illius ad Mosem, ceu ad fontem omnis veritatis, atq; pietatis nos relegarunt . Quinimo non le- gimus, nullum vere sapientem, prudentem, cordatum , atque vere pium hominem de scriptis Mosis vel tantillum dubitasse, nedū illa vituperasse. Atque huiusmodi ex Dei, & veritatis, veracissimio, fidelissimoq; mi- nistro desumpsumus quæ hactenus in hoc li- bello nostro tradidimus, de antiquissima fide & vera religione. Tantum vero de lege volui dicere tabularum, quod ea nihil noui tradit, sed sanctam illam longeq; vetustissimam Dei voluntatem reparat , adeoq; & in literas refert , quod deniq; tota lex ad Christum respicit, & omnes homines ad Christum ducit. Vnde consequens est san- cos qui sub lege vixerunt, tametsi legi fue- rint subditi, nihilominus tamen propter si-

dem in venturum Messiam fuisse Christianos. Quid enim clarius illo, quod Paulus ad Rom. 10. cap. dicit: perfectio legis Christus ad iustificationem omni credenti. Et ad Gal. 3. cap. Ceterum antequam iuuenis set fides sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quę erat reuelanda. Itaq; lex fuit pædagogus noster ad Christum ut ex fide iustificaremur. Nouum hoc & inauditum scio videbitur multis hominibus: ceterum firmissime spero cordatores, & religiosiores quosque intelligere, & candide confessuros esse, hanc veram illam antiquam, piamq; theologiam esse, quæ Deo patri omnem honorem, & gloriam defert, per Iesum Christum in Spiritu sancto, cui honor, & gloria in secula seculorum.  
Amen.

*Secundi Libri finis.*

E G R E G I Æ  
Q V A E S T I O N I S  
D I L V C I D A E X P L I -  
C A T I O , A V T O R E D .  
P E T R O B A R O N E  
T H E O L O G I Æ  
P R O F E S S O R E .

Vtrum primus Dei amor sit de  
natura fidei iustificantis.

Vel

Vtrum in fide iustificante insit  
ulla veri boni expeditio.



Thæc propositio intelligatur, initio dicendū est, quid primum amorem vocemus, quod tamen aliunde nō repetam quam ex libelllo, vbi de hac re ita loquuti sumus,  
“ pag. 163. sic nobis quum ex peccatis, in quibus mortui iacebamus, excitari primum & ad Euangelij prædicationem, vbi vitæ æternæ promissio nobis offertur attendere incipimus, innascitur primum animis summi illius boni, quod iam oculis mentis cernimus ardens quoddam desiderium: ac quoniam ex ipso etiam Euangelio intelligimus, nullam peccatoribus cum Deo qui purissimus est coniunctionem esse posse, & iustitiam amare, & peccatum quod nos ab optato bono arcet, odisse simul incipiimus: hoc omnino liberari, illa autem, & quidem perfectissima ornari cupientes, quo cum Deo coniungi, illoque frui possimus, quod etiam ex eo, quod illum summè in Christo misericordem, ac respicientibus

pro-

propitium esse credimus, futurum confidi-  
mus : id tamen ardenter & multis s̄epe cum  
lachrymis, ab illo assiduè efflagitantes: At-  
que hic est primus amor qui patris est, nos  
ad filium, in quo nos iustificet, trahentis ef-  
fectus, & quem semper comitatur fiducia.  
Hinc perspicuum est nos per primum amo-  
rem nihil aliud intelligere, quam desyderi-  
um iustitiae ac veniae in Christo consequen-  
tiae, qui Dei patris nos ad filium trahentis,  
& per spiritum suum convertentis effectus  
est : quo nullus qui Deum seriò querit, pa-  
cem ab eo & veniam petens, carere potest.  
Hoc Deus in illo prodigo filio per spiritum  
suum gignebat, quum is culpam & miseri-  
am suam agnoscens, patrisq; diuitias apud  
se reputans, dicebat, Ibo ad patrem meum,  
eiq; dicam, Pater, & in cœlum & in te pec-  
caui, nec iam dignus sum qui vocer filius  
tuus, fac me tanquam vnum ex mercenarijs  
tuis. Hoc in sacris literis fames & sitis iusti-  
tiae vocatur, ad quod accedente certa diui-  
næ in Christo misericordię fiducia, gigni-  
tur in nobis fides, quæ Christum, in eoq; iu-  
stitiam & peccatorum remissionem appre-  
hendit. Amorem autem, hoc desiderium  
vocaui, quia primus cordis erga bonum a  
mente oblatum affectus est amor, ut docet  
Philosophia & ratio euincit. Primum verò  
quia iustificationem quam querit & expe-  
ctat

" sit semper præcedit, huncq; alter sequatur,  
 " quem secundum propterea appellaui: quē-  
 " que eodem in loco sic rursus descripsi Pag.  
 " 165. ex Christo autē in nobis sic per spirītū  
 " fidemq; habitante, nouus erga Deum exo-  
 " ritur amor , quo illū non vt Deum modo &  
 " bonorum omniū fontē, a nobis adhuc se-  
 " iunctū & remotū , sed iam vt patrē, nobisq;  
 " coniunctissimū, beneficiorū acceptorū me-  
 " mores prosequimur: ac maiora etiam ab eo  
 " vitam nempe ēternā expectantes, perpetuō  
 " reueremur, ac colimus: in eo vno à quo tan-  
 " ta, nullis nostris meritis prouocato, & quum  
 " adhuc peccatores essemus , consequuti su-  
 " mus, totam nostrę salutis spem reponentes:  
 " eiq; quem optimum, sapientissimū , nostriq;  
 " amantissimū esse scimus, totius vitę nostrę  
 " gubernacula lubenter permittimus : huius  
 " tantum satagentes , ne quid illum offendan-  
 " mus , hic vero amor est quem secundum  
 " dixi , Christi nempe iam fide apprehensi ac  
 " in nobis habitantis effectus, quippe qui nō  
 " modo fidem, sed Christi etiam apprehen-  
 " sionem sequitur. Hæc sunt mea illic verba:  
 ex quibus cum illis: collatis apperte cōstat,  
 quid primum quid secundū amorem vocē:  
 quibus verbis vsus sum, quod propria dees-  
 sent. Sed tamē vocetur ille, si placet, vt tum  
 a me vocatus est, defyderiū iustitiae & venię  
 consequendæ; hic autē erga deum charitas.

Quum

Quium enim duæ res sint, aliqua distinctione opus est: præcipue si confusę, errorem & lites pariant. Ut autem primus ille amor in illō prodigo fuit antequam patri reconciliaretur: ita etiā post reconciliationē secundus quo patrem erga se tam benignum cōplexus est. Sic ægrotus sanitatem primū expetit medicumq; propterea querit ac rogat: recuperatam autē curat, & conseruat. Sed hinc nascitur quæstio, Vtrū primus ille Dei amor sit de natura fidei iustificantis quem ego ipse proposui paucisq; explicauī pag. libelli 107. his verbis. Iam vero queritur vtrum hæc priua rectæq; voluntatis affectio, qua Deū sibi ab intellectu demonstratū amare incipit, eo frui cupiens, sit de fidei natura, an vero illius quidā effectus. Hoç quidam defendunt, illud magis probō: primū quia fiduciā præcedit: quæ tamen præcipua pars fidei esse dicitur; deinde si fidei esset effectus bonūq; opus, quū Christi apprehensionē præcedat, bonū opus iustificandum præcederet non sola fides. Deniq; fides in sola mente notitiaq; esset: quia primus cordis effectus, esset illius effectus: cū tamē præcipua illius pars in corde sit: corde enim creditur ad iustitiā. Hæc igitur est quæstio, brevisq; illius explicatio, de qua nūc pluribus agendū est. Quū autē recta huius rei intelligētia ex fidei cognitione pēdeat, primū quid

quid sit fides videndum; quod ut pro viribus  
aperiam, hinc initium faciam.

Quum homo corpore & animo constet manifestumq; sit fidem non corporis sed animi esse, cuius duæ sunt veluti partes aut facultates, vna intelligens, cuius munus est verum a falso a maloq; bonum dijudicare, quæ mens & intellectus vocatur, altera autem expetens, qua nempe id quod fuerit ab illa bonum iudicatū exspectamus, & ad persequendum incitemur ut illud apprehendamus ac nobis applicemus ut sit nobis metipsis bonum, quæ fere voluntas, aliquando etiam cor (quia corde expectimus) appellatur: quærendum est vtrum fides sit in vtraq; animi parte, an in altera tantum, & si in vtraq;, quid in mente sit & quid in voluntate. Sic enim perspicuum fiet & quid ipsa sit, & quibus gradibus ac modis nos pater eam in nobis formando ad filium in quo nos iustificet ac beat pertrahat. Sunt qui fidem in sola mente collocent ut Tho. Pighius, & qui eos sequuntur, eamq; illic esse dicunt (de quo videtur inter omnes conuenire) notitiam & assensum (nosse enim primum ea conuenit quæ diuinitus sunt humanæ salutis causa reuelata), sed quoniam ea multi norunt, quæ tamen vera esse non credunt ut dico, & qui scientes quod de Christo pro nobis passo credimus, a Christiana tamen

tamen religione abhorrent, ideo preter notitiam mentis etiam assensus requiritur quo ea quæ diuinitus nostræ salutis causa patefacta sunt vera esse credamus firmiterque teneamus, huncq; omnes assensum, neque sensu neque ratione proprie sed solius præcipue dicentis autoritate, hoc est, Dei verbo nixum firmissimum esse volunt, omnique opinione, immò scientia etiam longè superiorē: quod sancte conuenit, cùm a spiritu sancto sic, per quem cælestis pater, suum in nobis opus agere incipiens mentem diuina luce collustrat, ea patefaciens quæ ante penitus ipsam latebant. Verum hoc mentis assensu, quantumuis firmo & constati, quo quis apud se statuit vel verissima atq; indubitata esse omnia quæ sacris vbiq; literis, ac ea nominatim quæ de Christo traduntur, fidē iustificantē, de qua tantum loquimur, perfici, verè dici non potest. Nam hęc vera quidē, quatenus ea quę creduntur vera sunt, sed tamen historica tam quę dicitur fides est, siue catholica & generalis omniū videlicet qui Christianam religionē vbi vis profitentur communis, quam semper simul omnes distinguuntur ab aliis. Turcis, reliquisq; infidelibus qui nostrę religionis mysteria inprobant ac despiciunt. At verò iustificās hęc fides de qua agimus, Christianos etiā ipsos inter se distinguit &

R.                   discri-

discriminat veros nempe a falsis, & a simulatis synceros. Quamuis simul omnes fidem Christianam, & quod ad doctrinam symbolo Apostolorum summationem comprehendens, & quod ad sacramenta, reliquaque externa pietatis exercitia in Ecclesia profiteantur, qua de re multæ testantur Christi parabolæ, immò res ipsa manifesta videtur, quum sit fides illamentis tantum & exterioris professionis, hæc verò etiam cordis quod Deus intuetur & interioris pietatis ac puritatis. Vt ergo sagæna in mare projecta omne genus piscium coaceruat, vnde postea pisca-tores viciosos & inutiles segregant, ac in mare proijciunt: sic fides illa omnē genus Christianorum pietatem ore profitentium recipit, quos hæc postea fecerint, verosque retinet ac Christo donat, simulatos autem reiicit: quia hi non minus ad verorum Christianorum chorum pertinent ( quamuis id minus appareat) quam illi alij quos antea Catholica fides a Christianis segregabat. Hoc ergo discrimen inde pendet, quod sit illa mentis tantum, ea intelligentis ac credentis quæ vera sunt, hæc autem etiam cordis tanta bona expertentis, & cum fiducia excipientis. Ideoque nostri cum de fide iustificante disserunt, illam Scho-

lasti-

Iasticorum opinionem, fidem in sola mente collocantium maxime ubique improbant, eam dicentes, nisi in corde insit plane mortuam esse. Extant de hac re aduersus Pighium, Melancthonis, Caluini, Martyris præcipue, aliorumque scripta, quibus tanquam pro aris & focis pugnantates fidem esse docent non tantum in mente notitiam & assensum, sed eam etiam in voluntate, ac corde præcipue sedem habere. Corde enim creditur ad iustitiam ait Paulus: quem locum aduersus illos virginis Caluinus ait, Quod si expenderent *Infl. 3.2.8.*  
Hlud Pauli dictum corde creditur ad iustitiam: fingere desinerent frigidam illam qualitatem: & si vna hæc nobis suppetet ratio (inquit) valere deberet ad litem finiendam: assensionem scilicet ipsam cordis esse magis quam cerebri & affectus magis quam intelligentiarum. Et eodem rursus *Sect. 3.3.* capite, Nec satis fuerit (inquit) mente esse Dei spiritu illuminatam, nisi & eius virtute cor obfirmetur: in quo tota terra Scholastici aberrant (inquit) qui in consideratione nudum ac simplicem ex mera notitia assensum arripiunt, preterita cordis fiducia & securitate, hoc est, ut statim subiicit præcipua fidei parte: Hinc ergo manifestum est nostris fidē iustificantem esse non tantum in mente sed etiam ac præcipue in cor-

in corde, receptamque hanc esse in nostris Ecclesijs sententiam. Verum cum plures sint, varijq; , cordis affectus, ne hoc quidē nosse, fidem nempe cordis esse magis, quā cerebri, & affectus magis quam intelligentiae, satis fuerit, nisi etiam intelligatur, quinam hic cordis affectus, aut quinam potius requirantur, quod exacte inquirentibus coiperietur, quemadmodum in mente duo sunt, quæ requiruntur notitia & assensus, sic etiam in voluntate duo, quæ illis proportione quadam respondent, amor nempe vel desiderium diuinitus oblati a mente boni & certa de eodem fiducia : quorum tamen verumque priusquam ulterius progrediamur probandum est ad fidei naturam constituendā pertinere : quia hoc non omnes forte concedent existimantes non nulli hæc duo quæ nuper diximus fidei potius affecta quædam aut accidentia esse, quam ad illius constituendā naturam pertinere. Quod sanè si de ea fide quæ in mente tantum est diceretur, intelligi vtcunque posset, quatenus nempe ex notitia & assensu, quæ mentis sunt, in voluntate nascentur primus ille boni amor siue expetatio, & fiducia . Sed hoc de fide iustificante cuius pars præcipua in corde est sita, dici nec intelligi ullo modo potest, quū ad huius naturam constituendam hīj cordis affectus,

fectus omnino requirantur, ut sine quibus, non iam hęc fidei species, sed altera illa, quę tantum mentis est sit futura, ut mox plenius audiemus, quod ex Hemingio facile intelligi potest, qui de ea fide quę in mente tantum est loquens, ita in enchiridio scribit: Hęc fides communis esse potest pijs & impijs Diabolis & Christianis: quę si nō vltierius progrediatur (inquit) vere mortua est, hoc est, inefficax fides est; Verum si huic notitię historię seu huic generali fidei accedit expetitio & fiducia misericordię Dei propter Christum promissę, mox noua fidei forma emergit, quę vocatur fides fiducię quę est proprię filiorum Dei. Nonne hinc patet, etiam si expetitio & fiducia fidei illius quę in mente est effecta dici quodammodo possent, iustificantis tamen non posse? quum ad huius naturam constituendam sint ita necessaria, ut nisi adfint altera illa fidei species quę mortua & inefficax est, sola in mente relinquatur? Quod si quis adhuc contendat hęc duo de fidei iustificantis natura non esse, sed illius tantum effecta quedam aut accidentia, eum rogabo (quum iam a nobis positum sit, quod infringi nequit, fidem nimirum iustificantem cordis esse magis quam cerebri & affectus magis quam intelligentię, quia Deus etiā totum animum requiri-

rat cor tamen præcipue spectet ) vt aperte dicat si hiij duo cordis affectus de huius fidei natura non sint , quinam igitur alij , aut quisnam saltēm alias cordis affectus ad hanc fidem constituerādam requiratur : aut enim hiij requiruntur , aut quidam alij , alijsque , aut omnino nulli : Iam vero aliquem requiri ex eo constat , quod Paulus ait nos corde credere ad iustitiam & omnes nostri contendunt , fidem hanc esse affectus magis quam intelligentiae . Si autem aliquis vel aliqui requiruntur , neuter tamen corum quod diximus , cedo mihi vnum alium aliquem vel aliquos , hoc enim ut disertè dicatur postulo vel ut aperte Scholaisticis concedatur fidem iustificantem in sola mente esse , nullo autem modo in corde . Sed tamen ne sic probandi onus , quod nobis incumbit in alterum reiijcere videamur , ostendere conabimur hos ipsos duos cordis affectus , expetitionem nempe oblati a mente boni , & fiduciam ad fidei iustificantis constituendam naturam , idque communi Ecclesiarum nostrarum consensu pertinere .

*Deprimo  
amore.*

Primum autem de priori dicturi , quod obscurius paulo videtur hinc initium faciamus

ciamus. Si hæc fides sit non mentis tan-  
tum, quæ est pars animi intelligens, sed  
etiam voluntatis, quæ est pars expetens,  
nonne ut concedendum est fidem ali-  
quid intelligere sic etiam expetere ? quod  
posteriori si non admittis, eadem ra-  
tione prius illud negare debes, si autem  
nihil omnino intelligat aut expetat,  
qui fieri potest, ut plane cæca & mor-  
tua non sit: quod si ea parte quæ mentis est  
quidpiam intelligit id nimirum quod di-  
uinitus est humanæ salutis causa sacris  
libris reuelatum, ijsque ut veris & indu-  
bitatis assentitur, cur etiam, aut que-  
modo ea parte quæ cordis est non ex-  
petet, se nempe tot ac tantorum bono-  
rum, quæ mens videt, fieri participem:  
nam si cor credit, expetit: si expetit,  
boni quippiam: malum enim ut malum  
non expetur: si autem bonum expetit,  
non expetur imaginarium non caducum,  
non mortale, hoc enim fides non quæ-  
rit sed contemnit, ergo diuinum & im-  
mortale, denique id bonum hic ex-  
petit voluntas, quod illi mens diuinis-  
tus edocita proponit & offert: at ponimus  
mentem ex prima fidei parte, sic esse  
collustratam, & a Spiritu Sancto edo-  
ctam, ut perspicue cernat & certo credat.

Deum ita esse in Christo misericordem  
ut homines velit ab æterna morte & mis-  
eria liberare, & vita æterna summaq; sua fœ-  
licitate donare ad quod etiam necessarium  
esse mens intelligit ut peccatorum ob qua  
morte obnoxius es veniam ac iustitiam,  
quò Deo gratus & acceptus sis consequa-  
ris. Hæc igitur cordis voluntas expetit a  
peccato nempe & morte liberari, ac iusti-  
tia vitaque donari eaque æterna ac beatissi-  
ma. Hinc est quod Christum sibi obla-  
tum cupidè etiam apprehendat (in quo vi-  
delicet mortalibus expositam esse infini-  
tam Dei misericordiam, & omnia illa bo-  
na intelligit) ut in illo fiat tot ac tantorum  
bonorum particeps, quod sanè fides non  
tentaret, nedum perficeret, nisi in ea in-  
fasset, aliqua ne dicam ardentissima Chri-  
sti bonorumq; ipsius expetitio, cum nulla  
vnquam actio ab homine suscipiatur, nisi  
expetiti alicuius boni causa, omnis siqui-  
dem actio, omne consilium, omnis qua  
de re aliqua suscipitur deliberatio, bonum  
aliquod expetit, eiusque causa suscipitur.  
Agnoscunt hoc vti credo omnes velut axi-  
oma, quo Philosophia nititur præcipue  
moralis, quod nullus vnquam neque Phi-  
losophus neq; theologus inficiatus est, quū  
hoc ipsa dictet ratio & experientia confir-  
met. Idque adeo verum esse iudicant ut  
prop-

*Arist. I. E.  
thic. ca. 2.*

propterea statuant sublata boni specie, omnem quoque actionem tolli esse necesse, quum non nisi expetiti alicuius boni causa, homo ad operadū moucatur. Vbi enim boni species sese primum nobis offert, mouetur appetitio, appetitionem verò si nihil impedit sequitur actio, boni itaque amore ad agendum semper excitamur. Dum studet optatam cursu contingere metam multa tulit fecitque puer, sudauit & aluit, Abstinuit Venere & Baccho. Sed hæc omnia propter optatam illam metam ad quam desiderio & amore fertur. Sic qui se literis & disciplinis ediscendis, qui se militat qui se mercatur, qui se venationi tradunt, bonum aliquod sibi proponunt, cuius se compotes fieri cupiunt, quod adeò verum est, ut qui laqueos & exitia sibi querant, id mali alicuius vitandi, ac proinde boni consequendi causa faciant: nec fieri aliter potest, quin Deus sic hominem crearet ut bonum semper appetat: malum verò qua malum nunquam, sed tantum sub specie boni qua decipitur. Ideò Augustinus (ne quis hoc minus theologicum esse putet) sèpè illud axioma usurpat & celebrat: ut cum dicit amore omnia fieri, nempè quia nunquam nisi amore ad agendum inuitamur: & alio loco sic, Amore veluti ponderc fertur animus quocunque fertur. Id est quemadmodum vides res

graues suo pondere deorsum, & leues sursum  
natura ferri; sic humanus animus boni ali-  
cuius amore semper inclinat, quocunq; in-  
clinet. quod si in naturalibus omnibus & ad  
hanc vitam pertinentibus actionibus verum  
est, & homo semper alicuius boni amore ad  
agendum allicitur, quicquid sibi proponat,  
quanto magis in diuinis? Bonum enim quo  
maiis & certius (si modò verè innoteſcat)  
eò etiam potentius allicit. Quomodo igitur  
ſi quantum nobis in Christo bonum à Deo  
offeratur menti, idque per spiritum sanctum  
innotuerit, vnde propterea Christum ap-  
prehendere, ac nobis applicare conemur,  
req; ipsa apprehēdamus atq; applicemus,  
hęc tam diuina & salutaris actio à nobis fide  
hiscipietur & peragetur, ſi in fide cordeque  
noſtro nullus fit prorsus Christii amor nulla  
expetitio nullūue vlliſ consequēdi in ipſo  
boni desideriū. Quē ergo in finē, eū appre-  
henderemus, & cuius rei gratia hęc à nobis  
actio ſusciperetur? Imò vero niſi ita eſſet, eū  
ne ſeſe quidem offerentē, atq; adeò ingerē-  
tem exciperemus niſi coacti & reluctantis:  
at non niſi voluntate, & à volentatibus:  
ac fide præditis excipitur: ad eum enim i-  
tum non pedum progressu ſed cordis affectu.  
Noſq; ipſe ad ſe trahit, non vi ſed amoris fu-  
nibus: hoc ergo amore & hac cogniti bo-  
ni expetitione, qua ad agendum impelli-  
mūr

mūr nos ad se allicit Christus: & hæc est illa  
 famē sitisq; iustitiae quæ in sacris vbiq; li-  
 teris prædicatur, quam Christus in ijs requi-  
 rit, & per spiritum ipse suum excitat, quos si-  
 bi in filios adoptare dignatur. Ideo Isaia dicit Cap. 55.  
 cebat, *Quis quis sitit veniat ad aquas.* Vbi  
 Calv., ita scribit: Observandum est, quæ sit  
 vera præparatio ad recipiēdū dei oblatā in  
 Christo gratiam, eam autem exprimit pro-  
 pheta, cū ait sicutētes: nā qui turgent inani fi-  
 ducia, & saturi sunt, vel qui terrenis cupidi-  
 tatibus ebrij non sentiunt animæ esurientem,  
 Christo locum non dabunt, quia specia-  
 lis gratiæ gustum non habent: sunt e-  
 nim ijs similes qui alimento egerint, sed  
 quia flatu repleti sunt ac tument, nau-  
 scant ad cibum: vel abrepti sua vanita-  
 te ac si nulla re indigent stupore suo  
 pascuntur: ita fit ut qui turgent, aut fal-  
 sa persuasione iustitiae suæ vel carnis ille-  
 cebris non secus ac veterno sunt occu-  
 pati, gratiam Dei auersentur ac respuant.  
 Sitis ergo id est ardens in nobis desideri-  
 um (inquit requiritur ut tantorum benefici-  
 rum participes esse possimus. Hęc Calvinus,  
 quibus nihil de hac re apertius dici po-  
 test. Christus autem ultimo die festi taber-  
 naculoruim in templo clamans illam Esaiae  
 sententiam usurpat: *Si quis sitit veniat ad*  
 me (inquit) & bibat: quod etiam Cal-  
 uinus

" uinus ita explicat. Hoc membro Christus  
 " omnes hortatur ad suorum bonorum parti-  
 " cipationem , modò propriæ in opia sibi cō-  
 " scij iuuari cupiant . Nam omnes quidem  
 " sumus in opes, omniumque bonorum vacui  
 " & indigi , sed non omnes ad quærendum  
 " remedium stimulat in opia suæ sensus. Hinc  
 " si ut multi pedem non mouentes in mife-  
 " ro defectu tabescant : immò permultos sua  
 " vacuitas non afficit, donec Dei spiritus igni  
 " suo famen ac sitim accendat in eorum cor-  
 " dibus: ergo spiritus officium est facere ut  
 " suam gratiam appetamus. Quantum verò  
 " ad præsentem locum spectat hoc principio  
 " tenendum est , non alios ad obtinendas spi-  
 " ritus diuicias vocari à Christo , nisi qui illo-  
 " rum desiderio æstuant . Hæc rursus Calui-  
 Lib.3.3. 20. nus qui & in Instit. ait Christū nullis se exhibe-  
 bere nisi traiferis & afflictis peccatoribus qui  
 gemunt, laborat, onerati sunt, Esuriunt, si-  
 tiunt,. Rursum Christus Math.5. dicebat  
 beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam , quo-  
 niam ipsi saturabuntur; In quē locum cùm  
 varie exponatur, ita scribit Bucerus. Qui  
 " esuriunt, & sitiunt, saturabuntur, agnito sci-  
 " licet Christo (inquit): deinde subiicit: siue  
 " intelligas illam iustitiz indigentiam , quod  
 " à nemine possint quod iustum & æquum est  
 " obtinere (quem sensum inquit hæc senten-  
 " tia Christi ut illam Lucas extulit poscere vi-  
 " detur)

detur) siue desiderium propriæ innocentie, “  
quo scilicet discruciantur, qui iam peccata “  
sua agnoscent, quem sensum recipit ut est “  
posita à Matheo. sic Bucerus. Illiricus ve- “  
rò in eundem versum ita scribit : Christus “  
post benè inculcatam (versibus nempe præ- “  
cedentibus) contritionem jam etiam fidem “  
ad apprehendendā æternam beatitudinem “  
requirit, eiq; spiritualem saturationem pol. “  
licetur : Esurientes & sitiientes spiritualiter “  
(vt & Esaiz 55. & in tot parabolis conuiui- “  
orum & in uitatorum) intelliguntur ij, qui “  
sitiientes, suam extremam nuditatem & c. “  
gestatem audiē expetunt saturari, gratuito “  
illo cœlesti salutarique pane aut alimento, “  
qui in prædictis locis, & Iohan. 6. promis- “  
titur. Ita verò spiritualis fames iustitiae (in- “  
quit) est ipsissima mendica fides, precariò “  
quærens à Deo gratuitam remissionē pec- “  
catorum, seu iustificationem, & porto eti- “  
am regenerationē. Hoc Illiricus. Quod au- “  
tem ait hanc famem esse ipsissimam fidem, “  
non est ita intelligendum, quasi solus hic  
veniat ac iustitiae consequendæ amor & ex-  
petitio, fidem absq; fiducia constituat, v-  
trumque enī requiritur. Verum quemad-  
modum quum fiducia hæc sola aliquando  
nominatur, haud tamen expetitio illa ex-  
cluditur, quin potius includitur, quum fi-  
ducia sit de eo bono quod expetitur : ita  
per-

persæpe in illa fame & expetitione iustitiae  
intelligitur fiducia, quæ est ad excipiendam  
Dei gratiam necessaria. Quod constat ex i-  
is Esaiæ & Christi de fame & siti dictis  
quæ ante protulimus; Calviniique & alio-  
rum expositione, qui cum dicunt sitim,  
& ardens, desiderium in nobis requiri,  
ut siamus diuinæ gratiæ participes fidu-  
ciam nequaquam excludunt, quin cum  
eo desideria coniungunt: sed quia in fi-  
delibus hæc duo semper coniuncta sunt,  
sæpè alterutrum tantum nominatur. Et hinc  
est, quod apud Augustinum & alios inue-  
nitur nos amore cum deo coniungi, quod de  
eo amore procul dubio dicitur cui annexa  
est fiducia, hoc est (ut sic utrumque con-  
iungamus) de confidenti illo de Dei miser-  
icordia & gratia amore & desiderio. Ex his  
autem omnibus quamuis iam liqueat in fi-  
de semper inesse illud venia & iustitiae con-  
sequenda desiderium quod ad agendum  
hoc est, Christum, in quo tantum bonum  
nobis repositum esse intelligimus queren-  
dum & apprehendendum incitamur. Est e-  
nimir (ut ait Calvinus) admirabilis hic fidei  
effectus quod ea Christum apprehendi-  
mus. Vnum tamen adhuc August. pro-  
feram illum Iohannis locum nemo venit  
ad me nisi pater traxerit eum explican-  
tem

tem, ac primum de trahendi verbo quæ-  
stionem mouentem, sic autem loquitur,  
Quid dicimus fratres? Si trahimur ad Chri-  
stum inuiti ergo credimus, & violentia  
adhibetur, nec voluntas excitatur: &  
post subiicit, intrare potest quispiam in  
ecclesiam nolens (nempè si vis adhibeatur)  
accedere potest ad altare aliquis nolens  
putat se habatur, & potest sacramentum no-  
lens accipere, si illi in os ingeratur, sed  
credere (inquit) nemo potest nisi volens,  
nempe quia voluntas cogi nequit. Si cor-  
pore crederetur fieri hoc posset in nolenti-  
bus: at non corpore sed corde creditur  
ad iustitiam (inquit) nec ad Christum am-  
bulando currimus sed credendo; nec mo-  
tu corporis sed voluptate cordis. Ideo-  
que illa mulier quæ fimbriam tetigit ve-  
stimenti Christi, magis tetigit, quam  
turba quæ eum premebat: Itaque cum  
audis nemo venit ad me, nisi quem pa-  
ter traxetit; noli te cogitare inuitum tra-  
hi, animus enim trahitur, & amore tra-  
hitur. Deinde addit: nec verendum est  
ut hic ab hominibus qui exactius verba  
rimantur, cum à rebus diuinis intelligendis  
longè sint remoti in hoc Euangelico tra-  
hendi verbo reprehēdantur: & dicatur quo-  
modo voluntate credo, si trahor? immò verò

(in-

» (inquit) parum est voluntate trahi , etiam  
 » voluptate traheris. Nam si poëta (nimis  
 » Virgilio) dicere licuit, trahit sua quemque  
 » voluptas , qui diuinos voluptate ad Chri-  
 » stum trahi dicemus . Itaque (inquit) nos  
 » trahit non necessitas sed voluptas, non ob-  
 » ligatio sed oblectatio : Nam ad Christum  
 » trahitur qui veritate delectatur, qui beatitu-  
 » dine, qui iustitia, qui sempiterna vita, quod  
 » totum Christus est . Viride in ramum (in-  
 » quid ) ostendis oui & trahis illam ; nuces  
 » pueri demonstrantur & trahitur ; & quod  
 » currit trahitur , sed amando trahitur &  
 » sine laſione corporis , cordis vinculo  
 » trahitur , amoris nempe funibus . si er-  
 » go ea quæ inter delicias & voluptates  
 » terrenas reuelantur animalibus , trahunt:  
 » quomodo Christus à patre reuelatus non  
 » trahet ? Quid enim fortius desiderat a-  
 » nima quam veritatem ? Deinde etiam in il-  
 » lud: Omnis qui audiuit à patre & didicit ve-  
 » nit ad me. Videte (inquit) quomodo trá-  
 » hit pater , docendo delectat non necessita-  
 » tem imponendo : hæc illic August. & plu-  
 » ra. Vnde facile cognosci potest , quomodo  
 » nos pater ad filium trahat , & ex inuitis vo-  
 » lentes , & Christum expertentes efficiat: Nā  
 » certè ut ouis in pascuis , & puer in ludo lu-  
 » bentius permaneret , quam ut illa in caulas,  
 » aut hic in scholam rediret : sic & nos non  
 » nisi

mis̄i inuiti ab hoc mundo illiusque delicijs  
& voluptatibus abstrahimur: sed tamen ut  
quis cōlpecto viridi ramo puer nucibus sta-  
tim mutatur, sic etiam nos Deus, ostēnso  
nobis in Christo certiore & præstatiore bo-  
no, ita per spiritū suum mouet & excitat, vt  
eō magno cum desiderio contemptis vide-  
licet omnibus huius mundi bonis feramur.  
Hæc ergo est illa famēs, illud veniæ & iusti-  
tiæ consequenda desiderium, quod præter  
mentis notitiam & assensum, in corde incē-  
se debere diximus ad viuam iustificantemq;  
fidem constituendam, & sine quo mortua  
tantum in mente fides est. Sed ne hoc qui-  
deam ad illam perficiendam satis est, requi-  
ritur enim præterea aliis cordis affectus, *De Fiducia.*  
scilicet fiducia: fieri enim possit ut quis est  
ea quæ de Christo scripta sunt cognoscens,  
& verissima esse credens, quodam etiam de-  
siderio teneatur felicitatis in Christo obla-  
re. Imo quis ea nosse & credere potest, qui  
nō expetat sibi contingere? fieri (inquam)  
potest, vt quis ea ita expetat, qui tamen vo-  
luptate, & huius mundi delicijs & curis vi-  
tus, aliò animum suum applicet, repudiato  
pietatis studio, & extincta illa diuini amo-  
ris flamula, quā in eo deus excitabat: vt ex  
parabola patet, quæ est de terra & semine,  
quod satū ab illo non tantum excipitur, sed  
quoddam etiā souetur, adeò vt germinet &

exoriatur exortum tamen vnum à sole extu-  
ratur, alterū à spinis suffocetur. Immò sunt  
(inquit) Apost. qui postquā gustauerint do-  
num cœlestē, & participes facti sūt spiritus  
sancti, nihilominus relabuntur. fieri etiā po-  
test, ut quis hanc fælicitatem auidè quidem  
expetat, verū ad eam se suo marte, suisque  
meritis peruenturū confidat, atq; ideò con-  
cepta repudiataq; fide (quæ vt vnicā est ad  
illam via, ita omne hominis meritū prorsus  
excludit) suam iustitiā stabilire volens à di-  
uina penitus excidat ut Iudeis cōtigisse nar-  
rat Paulus Rom.: o. Iaq; illud in corde desi-  
deriū nō est satis, nisi à spirītu sancto, à quo  
fuit excitatū etiam foucatur & dirigatur. Ad  
fidei ergo cōplementū requiritur adhuc il-  
la quam diximus fiducia: quum ex ijs quæ in  
mente sunt certa & indubitata diuinæ in  
Christo misericordię mortalibus ad salutem  
oblatæ notitia & assensu, eoq; tanti boni de-  
siderio & amore qui in corde est, progredi-  
ens spiritus sanctus tibi insuper persuaderet, il-  
lam diuinam gratiam & misericordiam, qua  
remissione peccatorum iustitiaq; & vita do-  
natur, ad te pertinere: atq; adeò facit, vt  
quamvis tua peccata miseriāq; scriò agnos-  
cas ac deplores culpam simul ac veniam de-  
precans, in eo tamen quem certò intelligis  
tuam perniciē nolle sed vitā acquiescas, eiq;  
de tota tua salute confidas. Hac enim fide  
predi-

prędi-

prædictus si ad Deum accedas repulsam nunquam patieris, quamuis nullū omnino meritum, quo hāc ab eo gratiam inire speres, afferas, sed seriam tantum & humilem proprię tuę miserię confessionē cum hac diuina fide perpetuò coniunctam. Hæc (inquam) fide quæ tota à diuina misericordia pēdet in Christi omniumq; honorū iphius possessionē à Deo misericordi sēper mittimur, regeneramur, cōseruamur, æternāq; felicitatē cōsequimur. Quod si quis existimet hanc fiduciam de fidei natura non esse, sed quoddam tantum illius effectum aut accidēs, vehemēter meo iudicio fallitur: qualis quēsio erit ista fides sine hac fiducia spectata? nihil sanè aliud quam in mente notitia & assensus, illaque boni in corde qualiscunq; expetitio, de qua diximus, quibus omnibus vna hēc de summa dei bonitate & clemētia fiducia, qua nobis relictis, in illo solo acquiescimus multo gratiō & acceptiō est. Sed & hoc probandum est fiduciam hanc esse fidei iustificantis partē eamq; præcipuam. Ad hoc autē primum obseruandum est ~~etiam~~ & nō in sacrī literis non tantum credo aut eam credulitatem, qua nobis quæ vera sunt, vera esse persuademus, significare, sed səpissimē etiam confidere & fiduciam, hocq; posteriore modo solere à Paulo reliquisq; qui de fidei iustificatione differunt sumi facile quisq;

1 Corin. 13. iudicare potest, manifestūq; fiet ex sequen-  
 tibus. De quo quidem ita Musculus. Duplex  
 est fidei genus (inquit) Vnum quo quæ au-  
 dimus vera esse credimus, alterum, quo cō-  
 fidimus: quo sensu fidem fiduciā vocamus.  
 Magnum est autem inter utrumq; discrimē;  
 vt audio inter vos esse schismata, & ex parte  
 credo: credebat non confidebat. At Mar. 5.  
 ne time, tantum crede, id est confide inquit.  
 Idem Melanthon: ubique inculcat, & fi-  
 dem confirmat à Paulo vbi de iustificatione  
 disputat pro fiducia sumi, quem Heiningius  
 sequutus ait fiduciam esse fidei formam, id-  
 que in Enchiridio sex rationibus ostendit.  
 Beza etiam Math: 23.33. ait fidem accipi so-  
 lere pro fiducia quæ in Christum récumbit.  
 Caluinus duas facit fidei partes, vnam quæ  
 sit vera Dei in mente cognitio, alteram que  
 sit in corde fiducia. Sic enim ad Hebr̄. 11.6.  
 ait. Hic enim unicus est rectæ vitæ finis dei  
 gloriæ seruire, id nunquam fiet nisi præce-  
 dat eius cognitio, sed hæc tantum fidei di-  
 midia est pars, parumque prodesset nisi ac-  
 cederet fiducia. Ergo tunc demum suis nu-  
 meris absoluta est fides, vt gratiam nobis a-  
 pud Deum comparet quum certò confidi-  
 mus non frustra nos ipsum querere, adeoq;  
 certam ab eo salutē nobis promittimus. Et  
 in Institut. ait hanc opinionē qua fiducia ne-  
 lib. 2.2.2. gatur esse fidei pars, esse Scholasticorum. In  
 hoc

hoc (inquit) tota terra aberrant Scholastici  
qui in fidei consideratione nudum & sim-  
plicem ex notitia assensum accipiunt, prete-  
terita cordis fiducia & securitate, hoc est, ut  
subiicit preceptua fidei parte. Sic etiam Io-  
hannes Foxus in concione de Christo cru-  
cifixo : fides mihi videtur duabus constare  
partibus (inquit) primum enim aliqua pars  
fidei est, si quis historiaz rerum a Christo ge-  
statum, & de ipso scriptarum fidem adhi-  
beat : altera rursus fidei pars est, quum in e-  
um ipsum de quo narratur credimus, hoc est  
(inquit) fiduciam totius nostraz salutis in e-  
um collocamus. Atque ex his duabus parti-  
bus solida hæc coalescit fides Christiana.  
Hæc Foxus reliquie ex quibus constat fi-  
duciam fidei nec effectum nec accidens cē-  
seri, sed illius partem eamque preceptuam :  
quod ego quidem verissimum esse arbitror;  
et si apud nonnullos quādoq; reperias fidu-  
ciam esse fidei effectum, quod alio sensu ab  
illis dici existimandum est . Ex his autem  
omnibus satis ni fallor perspicuum est, quod  
volumus fidem iustificantem esse non men-  
tis tantum, sed etiam voluntatis ac cordis,  
Dei gratiam & misericordiam expetētis, de  
eaque confidentis. Quod etiam mihi vide-  
tur ex Apostolica fidei definitione, qua spes  
& fiducia continentur intelligi posse. Fides  
est hypostasis rerum sperandarum (inquit):

at spes expetiti alicuius boni, ut metus mali  
exspectatio quædam est: sed quia adeo le-  
uis esse possit, vt in opinione tantum con-  
sideret, ideo non dicit Apostolus fidem esse  
rerum sperandarum expectationem tan-  
tum, sed hypostasin: id est, certam fiduci-  
am: vt sic fidem ab opinione distinguat. Nā  
certè qui à fide certitudinem tollit, eam in  
opinione tantum relinquit. Quia autem il-  
la boni expetitio, & spes eiusdem quæ ini-  
tio leuior esse solet, ad fiduciam velut gra-  
dus quidam sunt, sàpè contingit vt fidu-  
ciæ nomine comprehendantur: & meri-  
tò quidem. Nam qui de bono aliquo con-  
sequendo confidit, illud quoque expetit, ac  
sperat, sed certa iam cum fiducia & animi  
securitate, non autem dubio & vacillante a-  
nimo: quod Dauid Chiræus ea etiam con-  
firmans, quæ ante de fide diximus sic expli-  
cat in libello quæ regulæ vitæ inscripsit. Pos-  
sunt, inquit, sex partes, seu motus fidei con-  
stitui, quibus totam pœnitentiam seu con-  
uersiōnem hominis Christiani complecta-  
mur: prima est notitia legis diuinæq; volun-  
tatis in lege patefactæ & nostræ peccatricis  
naturæ, eternæ morti ob peccatum subiectæ, se-  
cunda est contritio seu serius, dolor cordis,  
ortus ex conspectu iræ Dci aduersus nostra  
peccata. Et hi duo priores motus (inquit) ad  
pœnitentiam propriè pertinēt: quatuor ve-

rō qui sequuntur ad fidē iustificantē referri .  
 debent, quorū primus est notitia Euangelij  
 de gratuita remissione peccatorū. 2. Ardens  
 desideriū cordis petentis à Deo remissionē  
 peccatorū & vitā æternā iuxta amplissimas  
 ipsius promissiones. 3. assensus certò statuēs  
 nostras has preces exauditas esse. 4. Firma fi-  
 ducia cordis in Deo nobis propitio ac fauē-  
 te acquiescētis. Et hi tres posteriores motus  
 (inquit) yositatē vnicō fiducię nomine cōpre-  
 hendūtur. Hęc Chitręus: vbi quænā sint fidei  
 partes, & quid fiducię nomine, quū sola fidei  
 pars altera vocatur intelligi soleat, aper-  
 tē exprimit. Scilicet non tantūm fidu-  
 ciām sic propriè dictam, sed etiam illud  
 cordis desiderium de quo ante diximus,  
 & mentis assensum cum nos Deo accep-  
 tos esse intelligimus. Dua autem illa  
 quandoque ad maiorem lucem distingun-  
 tur, vt fit ab illo ipso, eodem capite v-  
 bi ait; est fidei vocabulum (vt Dialectici lo-  
 quuntur) relatiuum secundum dici, cuius fun-  
 damentum est qualitas priuatae speciei vide-  
 licet in mente notitia & assensus, in volun-  
 tate autē & corde ardens desideriū promis-  
 sę misericordię dei, & fiducia in ea acquies-  
 cens. Hinc rursus patet fidem esse non tan-  
 tum in mente, sed etiam in corde, in corde  
 (inquam) & desideriū iustitiae, ac vitę ante  
 per peccatū amissę in Christo recuperandę,

” & fiduciam : hācq; communem esse nostra-  
” rum ecclesiarum sententiam . De quo ne  
” quis dubitet, vnum adhuc Hemingium pro-  
” feram hāc apertius adhuc explicantem, pri-  
” muin in syntagmate Genevæ impresso ca-  
” pite, gradus ante conuersionem, sic : Prius-  
” quam viua & salutaris fides in corde homi-  
” nis concipiatur & nascatur, quauor prece-  
” dant necesse est : 1. peccati cognitio in men-  
” te : 2. Iustæ irę Dei in peccatores & meritæ  
” dānationis sensus. 3. ~~metamorphosis~~ cum qua cru-  
” ciatus in conscientia cōiunctus est : 4. Chri-  
” sti vēra notitia in mente ex Euangeliū præ-  
” dicatione concepta. Ac post : singulis his e-  
” odem capite explicatis, subiicit 45. Et se-  
” quent. Ex tribus priuis gradibus intelligi-  
” mus quæ maneat nos damnatio , nisi libere-  
” mur à peccatis nostris, vnde oritur cōpun-  
” ctio cordis 46. Ex quarto intelligimus rēme-  
” diū aduersus peccatū esse propositum in Ie-  
” su Christo: nā qui in ipsum credit habet re-  
” missionem peccatorum & vitam æternam:  
” 47. In his cogitationibus per spiritum san-  
” ctum excitatur in corde ingens desiderium  
” promissæ in Christo gratiæ quod desideri-  
” um (inquit) est quidam fidei conceptus:  
” 48. Et quum ad hoc desideriū fiducia cor-  
” dis in promissionem gratiæ accedit, fides in  
” corde nascitur, 49. hinc cōcluditur quod vi-  
” ua salutaris, & Christiana fides sit ingens  
” desi-

desiderium gratiæ promissæ in Christo , & “  
firma fiducia in Christum , quod velit ex “  
gratia remittere peccatum & vitam æter-“  
nam donare credenti gratis, absque omni-“  
bus operibus & meritis humanis . Deinde “  
in libello quem inscripsit historia Domini  
Iesu Christi &c. Ex principio Euangeliū se-  
cundum Iohannem , vbi paulò quidem ali-  
ter loquitur sed eodem tamen res recidit:  
quatuor enim fidei partes constituit duas  
in mente , & totidem in corde , sic prima “  
pars fidei ( inquit ) est notitia, nam cum fi-“  
des verbum Dei intuetur necessario eius “  
verbi requiritur intellectus : secunda pars “  
fidei est assensus, quo assentimur notitiæ, & “  
eam ut certissimam statuimus : Tertia, fidei “  
pars ac veluti elementum est expeditio qua “  
operante spiritu Dei in corde expeditur in-“  
enarrabilibus gemitibus remissio peccato-“  
rum: in qua expeditione ( inquit ) homo per “  
spiritum sanctum regeneratur , ac iustifica-“  
tur, concepta in mediatore fiducia . Ex-“  
empla huius expeditæ remissionis & fiduciæ “  
conspiciuntur in Davide, Publicano, La-“  
trone , Magdalena & multis alijs, fiducia “  
itaque quam quartam partem constitui( in-“  
quit) est fidei iustificantis absolutio & con-“  
summatio . Hæc Hemingius, reliquique “  
de fidei iustificantis partibus, vel duabus  
vel quatuor: hoc est quarum una sit in men-

te notitia & assensus , altera autem in corde gratiae obtainendæ desiderium & fiducia . Cæterum mentis illa duo , his duobus quæ cordis sunt proportione quadam respondent , ut ante attigitur : nam quemadmodum notitia assensu , sic etiam boni expetitio fiduciam præcedit . Ut ergo mens hic non assentitur nisi notis & certis rebus , sic nec de bono hic fiducia est nisi optato . Deinde ut simplex notitia rei , absque mentis assensu inutilis est , sic etiam boni hæc expetitio , sine fiducia infructuosa . Denique utrobique in eo quod posterius est prius etiam semper continetur : nam ut in mentis assensu , semper ac necessario inest rei cui assentiris notitia , sic etiam in fiducia semper ac necessario inest boni de quo confidis amor & expetitio . Paetus Hierosolymam proficiscens Rom . 15 . vehementer cupiebat Romanos videre , ut ipse testatur , Rom . 1 . nec tamen se eos visum confidebat adhuc : sed cum Hierosolymis comprehensus Deum noctu ita se alloquente audiuisse , confide Paule : ut enim testificatus es de me Hierosolymis , sic te oportet etiam Romæ testificari , tum confisus es , se quod cupiebat Romam itum . Cupiebat Ezechias è morbo quo letaliter laborabat emergere & pristinam vale-

valetudinem recuperare , vt ex illius oratione constat , nec tamen sic emersum prius confidit , quam ex propheta qui ei mortem denunciauerat , audiret sibi vitam fuisse quindecim annis productam : sic nostrum quilibet prius bonum expetit , deinde si illius consequendi vellevia argumenta sint , etiam sperat , postremo ubi indubitatum est confidit , in coquedemum acquiescit . Quò autem expetit , ac confidit magis eo etiam ardenter ad illud fertur : vnde si tantum expetat , non autem confidat , friget illius studium ac remittitur , si autem ne expetat quidem plane extinguitur , quia omnis actio ut ante dictum est boni alicuius causa suscipitur , & sublata boni specie omnis tollitur . Hinc patet eos non recte sentire , qui cum fateantur fiduciam esse præcipuam fidei partem , hoc tamen gratiæ obtainendæ desyderium , quod natura prius est illius tantum accidens aut effectum esse contendunt . Qui enim fieri potest , vt quod fiduciam natura præcedat , sit tamen illius accidens aut effectum quod natura posterius est . Nec magis audiendi illi videntur , qui quæ ante de hoc desiderio disputata sunt , perpendentes , concedunt illud esse Christi apprehensione & justificatione natura prius , quin boni alicu-

alicuius consequendi desiderio ad Christū  
apprehendendū proculdubio moueāmūr;  
sed hoc boni desideriū de fidei natura esse  
nolunt: sed naturale tantum, quo nempe  
bonum omnia appetunt & ad agendum in-  
citamus. Verum hic non agitur de natura-  
li ea actione, quam mortalis ullius boni  
causa solius naturæ ductu, suscipiamus, sed  
de cœlesti & diuina qua Christum ad salu-  
tem apprehendimus, ac nobis applicamus,  
quæ aliunde proficiunt & esse quam a spiri-  
tu sancto non potest, nefasq; aliter cogita-  
re, Pelagianisnumq; non modo redolere  
sed aperte stabilire videtur. Verum eius-  
modi desiderium fiducia natura prius esse  
& a spiritu sancto in nobis excitari, satis an-  
te demonstratum & communi theologo-  
rum consensu comprobatum esse arbitror.  
Iam superest ut duos scrupulos ex ijs quæ  
dicta sunt emergentes examinamus. Vnus est  
quum Christi apprehensio & ad nos appli-  
catio sit fidei effectus, fides, vt causa, hunc  
præcedit: Iam si in fide semper insit, vt an-  
te diximus, amor, & ardens quoddam ve-  
niæ ac iustitiz ante per peccatum amissæ in  
Christo recuperandæ, desiderium, hoc  
Christi in nobis habitationem præcedit,  
nec perinde erit illius adhuc in nobis habi-  
tantis effectus: per fidem enim in nobis ha-  
bitat. At illud dictu videtur perabsurdum,

vllum

vllum videlicet nobis inesse boni desiderium priusquam in nobis Christus habitat, aut quod non sit illius effectum . Verum intelligendum est hoc veniae iustitiaeq; impetrandæ desiderium effectum esse patris, nos ad filium præparantis ac trahentis, in quo nos iustificet ac sibi adoptet . Quum autem nos pater ad filium trahit, non dum in filio sumus, & est quedam Dei erga nos actio, ob quam dicimur ab illo ad filium trahi, qua Deus illum in nobis veniae iustitiaeq; amorē excitat & gignit: quum enim amore ad Christum trahamur ut ante ex Augustino audiuimus , intelligendum est hunc Christi amorem sicutum a patre per spiritū sanctum in nobis gigni ne deinceps Christum oblatum perfidia repudiemus, quin potius illum cum fiducia cupide recipiamus . Est ergo talis amor patris nos ad filium trahentis, non autem Christi iam in nobis habitantis effectus, cum adhuc nec nos in illo sumus, nec ille in nobis habitat. Sed tamē cum sit hic amor patris effectus, quin etiam filij effectus sit atque dici possit, negari non potest . Verum filij effectus est in nobis nondum per fidem habitantis, ut in ijs habitat qui iam tracti sunt & adoptati, sed tantum in nobis cum patre per spiritum suum agentis ac domicilium sibi præparantis . Quod idem de spiritu, sancto intelligendum

gendum est, qui non nisi in sanctis & credentibus per fidem habitat, quum tamen etiam in infidelibus, quos ad fidem conuertit agat, ac fidem ipse creet qua deinde Christus & cum Christo ipse excipiatur & in fideli homine ut in suo templo habitat. Vnde Augustinus: spiritus sanctus nondum inhabitans homines adiuuat, ut sint fideles, inhabitans autem adiuuat iam fideles. Sic enim omnino dicendum est, aut existimandum Christum, spiritumq; sanctum in infidelibus sceleratisq; & impijs hominibus primum habitatum venire, deinde in illis habitando fidem generare, qua iam non Christum apprehendant & sibi applicent, quum in illis ante habitat, sed eum se iam intus habere ac iustitiam consequatos esse antequam de hoc cogitassent intelligent. Verum hæc sacris literis non conueniunt, & prior illa sententia communis theologorum definitio est.

Alter scrupulus ex eo nascitur quod diximus ad constituendam fidem iustificantem semper requiri boni a mente oblati in corde amorem, ardensque desiderium quod de fidei natura illius sit, quum aliqui non hæc ipsa, sed mortua illa in mente tantum sit futura: hinc enim existimare quis possit nos charitatem qua Deum ut patrem redamamus & colimus, alios quo

que homines complectimur eis prodesse  
cupientes fidei iustificantis partem con-  
stituere , eiisque proinde nimium tribuere  
quasi ipsa in nostra reconciliatione locuni-  
vllum obtineret , ac cum fide in ipso iu-  
stificationis actu , ut loquuntur , coopera-  
retur : a qua tamen sententia penitus ali-  
eni sumus quamvis illud venia*z* iustitia*z* que  
obtinend*z* desiderium , in vera fide sem-  
per inesse dicamus . Quod ut intelliga-  
tur , & qu*æ* ante ex sacris literis de spiri-  
tuali fame & siti , qu*æ* ad excipiendam Dei  
gratiam vera pr*æ*paratio est , ut prius ex  
Augusti . Calui : alij*s*que audiuimus far-  
ta recta maneant , accurate distinguend*z*  
um est , inter primum illum Dei amo-  
rem desideriumve , quo mente diuinitus  
illustrata cupere incipimus , Deum nobis  
esse Deum patremque , ac proinde a pec-  
cato & morte liberari iustitia*z* & vita  
donari , & illum quo iam iustificati Deum  
redainamus & propter illum homines ,  
quum nempe intelligimus nos iam fide  
cum ipso esse reconciliatos ab ipso*z*que ad-  
optatos : ille enim amor iustificationem  
quam querit & expetit , semper pr*æ*ce-  
dit : hic vero eandem ex Dei benigni-  
tate adeptam consequitur , & de ea gra-  
tias agit . Sic nempe ægrotus valetudi-  
nē amat & expetit , medicumq*;* propterea  
querit

quærit & obsecrat : hic primus amor est bonæ scilicet valetudinis qua nondum frueris sed frui cupis : eadem autem recuperatam etiam amat qui fuit ægrotus , eamq; tueri ac conseruare satagit . Quis non videt hic duo esse & inter utrumq; distinguendum quamuis utrobiq; amor sit & nominetur . Nec hoc ( quamuis a paucis videatur , in hoc fidei negotio obseruatum & aperte distinctum & explicatum ) meum inuentum est : sed communis omnium , vt antea partuit doctrina , quam nostrum quisque verū esse in seipso quotidie experitur . Neque hoc Philosophi non viderunt , aut non docuerūt . Omnes affectus aiunt ex oblato bono aut malo oriuntur , eorumq; qui ex bono existunt prius est amor : sed hic duplex est : si enim quod expetis possidere , nondum conceditur , de futuro est & desiderium nuncupatur . Si vero de eo sit , quo iam frueris conseruationis & retentionis appetitus nominatur . Ab amore ergo est initium a quo , si frui re expetita non liceat , fit ad aliud cordis affectū progressus , nempe desiderium ; in quo tamen amor etiam inest . Deinde si frui concedatur , adhuc ad aliud videlicet gaudium & letitiam , ubi etiam incēst , ac iam conquiescit amor re expetita fruens . Hoc quis melius explicat , & anima . quam August: Rationalis (inquit) est anima

ma nostra, ut sciat discernere inter bonum & malum. Et est concupiscibilis & irascibilis ut possit amare bonum & odire malum. De concupiscibilitate nascitur amor, de amore desyderium & gaudium. Amor est delectatio cordis alicuius ad aliquid, propter aliquid per desyderium currens, atque per gaudium requiescens: per desyderium in appetendo per gaudium in perfruendo: Hic quamuis, ubique sit amor, tamen propter cor varie affectum varij quoque nominantur & sunt illius affectus, amor, desyderium gaudium, qui inter se confundi non debent. Opes, honores, scientiam amas, & tibi comparare cupis, eadem adeptus adhuc amas, ac tibi retinere cupis: duo hic sunt diuersi; cordis affectus, qui nec simul natura sunt, sed ille prior, hic posterior. Quid ergo incommodi, si eos verbis, ut re ipsa sunt, distinguemus: præcipue cum non distincti errorem & lites parere possint. Horum ergo quuin semper rei adceptionem alter præcedat, alter sequatur, sitque utroque amor, nempe per desyderium currens, & in gaudio rei fruitione conquiscens, quid periculi, si docendi gratia, illum qui prior est primum, hunc vero qui sequitur secundum nominemus? Maxime cum de verbis sit minime litigandum, res modo

T. tene-

teneatur : nempe iustitiæ Dei; amorem esse vnum quidem, quo ad obtainendam iustitiam cum Deo; reconciliationē qua te destitutum sentias moueris: alterum vero quo ab illo iam iustitiam consequutus & adoptatus illum ut tuum iam patrem redamas, & iustitiam colis atque exerces. Veruntamen si primum secundumq; amorem audire nolis, vocetur ille si placet, Dei iustitiae; desyderium vt ante diximus, hic verò charitas. Sic enim videntur hæc vocabula sæpe usurpari, & ei quod subest non inepte conuenire. Est enim desyderium rei adhuc absentis, charitas potius præsentis, hunc erga se affectum excitantis, quamvis aliquando hoc pro illo sumatur,

„ yt cum August: ait, Charitas est via Dei  
 „ ad homines, & via hominum ad Deum:  
 „ per charitatem enim venit Deus ad homi-  
 „ nes, venit in homines, factus est homo: per  
 „ charitatem homines diligunt Deum eli-  
 „ gunt Deum, ad Deum currunt, ad Deum  
 „ perueniunt . sic etiam familiaris est Deo  
 „ charitas, vt ipse mansionem habere nolit,  
 „ ubi charitas non fuerit, si ergo charitatem  
 „ habemus Deum habemus: quia Deus cha-  
 „ ritas est. Hic constat Augustinum cum ait  
 „ per charitatem nos Deum eligere, ad deum  
 „ curtare atque peruenire, ardens illud fru-  
 „ endi desiderium Dei fiducia munitum, vt  
antè

antè dictum est, intelligere: potius quam illum Dei amorem qui est fidei iustificantis, reconciliationisq; nostræ effectus, de quo charitas vulgo fere intelligitur. His autem ita distinctis & explicatis, quis ex eo quod cum reliquis dico, quoddam venia ad iustitiae in Christo consequendæ desiderium in fidei iustificantis natura semper inesse, ac proinde nostram cum deo reconciliationem & peccatorū remissionem præcedere, bona fide concludat, me charitatem dicere cum fide in iustificatione cooperari: quum ex in ea quæ est communis omnium Orthodoxorum sententia, constet id esse nullo modo posse: hęc enim charitas cum iustificamur non dum est nata sed ex iustificatione Christoq; nobis fide applicato existit: huic ergo iustificationem quæ illam præcedit, nequaquam tribuimus: sed soli, soli (inquam) fidei, non tamen mortuæ, aut quæ in mente tantum sit, sed ei quæ etiam ac præcipue in corde sedem habet: ut ante explicatum est. Ideoq; ne illi quidem defyderio primō ue amor hanc iustificandi vim inesse dicimus; quia hic amor nisi fiducia qua oblatū Christum recipias, munitus sit, evanescit: tantumque abest ut iustitiae ducatur, ut contra tibi potius vitio vertatur: quum enim diuititus & lux illa in mente accensa, & hoc in corde

desiderium sit excitatum, ut his preparatus oblatam diuinam gratiam recipias, improbe sane facis, si adhuc diffidas, ac peius, si tantum Dei beneficium tua diffidencia respucas. Merito igitur fiducia praecipua fidei pars, aut etiam forma nominatur, quum ea Christum, in eoq; Deum diuinaque omnia bona consequamur? Non tamen quod hoc non fiat a tota fide, qua vbique dicimur iustificari, non autem aliqua tantum illius parte? sed quod si queratur, quemam in fide pars sit cui hoc preceptum conueniat, potius hoc fiduciae quam notitia aut assentiu, aut simplici illi desiderio tribuendum sit; quum illa omnia sine fiducia vana esse possint, quamuis ab hac animata omnia etiam simul ad Christum apprehendendum concurrant: neq; enim ad bonum mouetur voluntas, nisi a mente penes quam est boni iudicium, edocta & incitata: Immo ne fidei quidem ipsis ac toti, hanc nostri iustificandi vitam proprietribuimus, quasi hoc sua dignitate mereatur, suoque merito consequatur: sed soli diuinę gratias, quae hac fide excipitur: Iustificamur enim fide, inquit Apostolus ut Dei gratia stabiliatur, aduersus meritum scilicet: nihil enim affert fides quod mercede dignum esse putet: sed efficit ut homo se omni bono destitutum & quouis supplicio dignum

dignum agnoscat & profiteatur, nec tamen propterea animum despondeat: sed de Dei in Christo benignitate & clementia ita sit persuasus ut se à deo misericordi consequaturum confidat, quod vnicè expetit: à peccato nempe & morte liberationem ac iustitię æternęq; vitæ tandem fruitionem, quam ut omnibus nobis largiatur clementissimus ille pater, supplices per Chri-

stum vnicum illius filium dominumq; nostrum rogemus, atq; obsecramus. Amen,

.7.

# ERRATA ITA RESTITVENDA

sunt.

**P**ag. 8. lin. 2 ad. lego. &c. lin. 13. illam. 1. 17. venturo. 14. 1. p̄cinditandum. 15. 24. et  
ſamne. 16. 18. & libri. 18. 4 prior fuit. lin. 9. tenui. 24. 3 intelligamus. 29. 16. conu-  
gantur. 33. 3. ſerte. lin. 7. alienum. 34. 2. 5. queibum. 36. 28. quidem. 39. 2. 4. deo. 42. u. il.  
lens. 49. 1. q̄naſi dicat. 59. 6. non eſt. 63. 17. 1. delinquit. eſt. 64. 7. coram Deo. 74. 17.  
confundi. 76. 10. angustior. 16. angustia. 77. 4. verum. 16. qui p̄m. 78. 4. fieri decenter. 86.  
3. inuidus. 93. 22. juania. 24. deū. 94. 26. refert. 95. 13. p̄fido. apōſoli. 96. 24. de deſigno  
99. 2. incurvam. 3. uero. 23. ab. 14. 100. 5. mortifica. 194. 10. erit. tripli. 109. 10. traditiſ. 13.  
23. iniudicabatur. 1. 10. 27. cribeſti. 11. 19. aliſer. 137. 24. germanica. 118. 14. diſcenſio. 123.  
26. obſcuris. 124. 5. Respondit quid. 26. penit. 129. 30. quid. 139. 11. uideatur. 79. 10. pertinet.  
140. 14. uideque. 141. 14. Vd ipo mſiſe. iuſſe. amboſiſiſe. explicat. Ego. (enq̄ui) dicit.  
142. 3. 3. 7. lin. 10. ſua. 143. 20. empieſebatur. 149. 1. in Chriſtianis. 12. iumentis. 152.  
pratiſa. deſendit. eſt. impertiſimis. 153. 9. 18. 159. 15. ſpeciem. 161. 18. qui legi p̄ficiunt.  
neſ. fidem habuit. 162. 4. Hinc. oſtendit. adiunctam. 163. 20. ne forte explicata. 169. 21. qm-  
bi. 26. hoc. 17. 1. 3. quia. 32. 23. mori. 172. 20. noſque. 31. p̄cenditum. 174. 3. quoniam de-  
niueſ faciliſ eſt noſ in offiſijs omniuſ noſi. 176. 7. quodque. 182. 3. deſiſ. 13. p̄ficiunt.  
27. ueniſ. leſtamentum. cum. noſo. 183. 4. noſo. 10. ſacref. 183. 29. p̄fici. uideſiſ. 188.  
ueneſ rebus. deſendit. 13. 26. uideſiſ. vñ. Sept. 191. 4. 178. 11. 10. eſt. illo. 193. 1.  
efiſienter. 22. quia eodam in dñeſque. 194. 6. unquam. 196. 14. collanis. 197. 3. eſtimis. 20.  
quid. 204. 3. 214. 206. 2. aleratam. in ludo. cap. 21. conſimare. 12. p̄ficiſa. 217. 1. reſide-  
ret. 4. ideo lea. 214. 14. id quod. 21. 1. 10. adiunctam. 22. 1. 17. noſiſ. 17. 24. ex ambiſorū.  
234. 13. per promiſionem. 245. 1. neſiſ ſane noſa diſcipliſ. ſe. p̄ceſiſ. 246. 11. qm. 234.  
3. uideſiſ. 2. 55. 2. 5. cordu. efficit.

